

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

На правах рукопису

ШВЕЦЬ НАТАЛІЯ ВІТАЛІЇВНА

УДК 81'373.222'37 [811.111+ 811.133.1+811.161.2]

МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ІХТІОНІМІВ
В АНГЛІЙСЬКІЙ, ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Корольова Алла Валер'янівна,
доктор філологічних наук, професор

Київ – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.	5
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСУ, МЕХАНІЗМІВ І РЕЗУЛЬТАТУ МОТИВАЦІЇ НАЙМЕНУВАНЬ РИБ У СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ НОМІНАЦІЇ.	16
1.1 Проблема мотивації у сучасній лінгвістиці.	16
1.1.1 Внутрішня форма слова як основа мотивації	17
1.1.2 Дефініція поняття “мотивація”.	22
1.2 Принципи і критерії розмежування типів мотивації іхтіонімів..	27
1.3 Іхтіонім як фрагмент лексики на позначення тваринного світу..	32
1.4 Когнітивно-ономасіологічний та семасіологічний аспекти мотивації іхтіонімів	37
Висновки до розділу 1.	47
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ РЕКОНСТРУКЦІЇ МОТИВАЦІЙНОЇ ОСНОВИ ІХТІОНІМІВ	49
2.1 Принципи відбору та аналізу мовного матеріалу.	49
2.2 Методики аналізу номінацій риб у сучасному мовознавстві ...	53
2.3 Комплексна методика аналізу іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах	55
Висновки до розділу 2.	62
РОЗДІЛ 3 ВНУТРІШНЯ МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ІХТІОНІМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ, ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.	64
3.1. Реконструкція первісного мотиву найменувань риб та пропозиційна основа мотивації іхтіонімів.	64
3.1.1. Гіперонімічний різновид пропозиційної мотивації іхтіонімів ..	67
3.1.2 Еквонімічний різновид пропозиційної мотивації іхтіонімів. ...	70
3.1.3 Предикатно-аргументний різновид пропозиційної мотивації іхтіонімів.	71

		3
3.2.	Асоціативно-термінальна мотивація іхтіонімів	87
3.2.1	Донорська зона АРТЕФАКТ.	89
3.2.2	Донорська зона ІНША ТВАРИНА.	97
3.2.3	Донорська зона ЛЮДИНА	105
3.2.4	Донорська зона НАТУРФАКТ	112
3.2.5	Донорська зона ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА.	117
3.3	Модусна мотивація іхтіонімів.	121
3.4	Змішана мотивація іхтіонімів.	124
3.4.1	Пропозиційно-асоціативний різновид змішаної мотивації іхтіонімів.	124
3.4.2	Пропозиційно-модусний різновид змішаної мотивації іхтіонімів.	128
3.4.3	Асоціативно-модусний різновид змішаної мотивації іхтіонімів.	129
	Висновки до розділу 3.	131
	РОЗДІЛ 4 ЗОВНІШНЯ МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ІХТІОНІМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ, ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.	134
4.1	Мотиваційна основа перенесення лексичних номінацій риб на інші сфери в англійській, французькій та українській мовах . . .	134
4.1.1	Мотиваційна основа онімів.	134
4.1.1.1	Мотиваційна основа антропонімів.	136
4.1.1.2	Мотиваційна основа топонімів.	138
4.1.2	Мотиваційна основа апелятивів.	142
4.1.2.1	Мотиваційна основа апелятивів на позначення людини.	142
4.1.2.2	Мотиваційна основа апелятивів на позначення артефактів.	145
4.1.2.3	Мотиваційна основа апелятивів на позначення тварин.	148
4.1.2.4	Мотиваційна основа апелятивів на позначення натурфактів . . .	149
4.2	Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб в англійській, французькій та українській мовах	151

4.2.1	Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення рис характеру людини	151
4.2.2	Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення стосунків між людьми.	154
4.2.3	Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення людини як фізичного та психоментального феномену.	156
4.2.4	Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення поведінки людини	157
4.2.5	Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення удачі та невдачі	159
4.2.6	Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення емоційного стану людини.	160
4.2.7	Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення матеріального стану людини	161
	Висновки до розділу 4.	163
	ВИСНОВКИ.	165
	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.	169
	СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.	194
	СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.	203

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

англ. – англійський

болг. – болгарський

бр. – білоруський

вірм. – вірменський

гот. – готський

гр. – грецький

двн. – давньоверхньонімецький

дангл. – давньоанглійський

діал. – діалектний

д-ірл. – давньоірландський

дісл. – давньоісландський

д-сканд. – давньоскандинавський

дфр. – давньофранцузький

іє. – індоевропейський

ірл. – ірландський

ісп. – іспанський

іт. – італійський

лат. – латинський

лит. – литовський

лтс. – латиський

МПК – ментально-психонетичний комплекс

нар.-лат. – народно-латинський

нім. – німецький

пгерм. – прагерманський

полаб. – полабський

пор. – порівняйте

псл. – праслов'янський

рос. – російський

свн. – середньовісхньонімецький

слн. – словенський

слц. – словацький

схв. – сербохорватський

укр. – український

фін. – фінський

фр. – французький

шв. – шведський

Adj – прикметник

N – іменник

NP – гіпотаксична група

PI – дієприкметник теперішнього часу

PII – дієприкметник минулого часу

Prep – прийменник

ВСТУП

Дисертація присвячена вивченню мотиваційної основи іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах у когнітивно-ономасіологічному та семасіологічному аспектах. У роботі здійснено реконструкцію первісного значення ключових лексем на позначення риб, виявлено спільне і відмінне у внутрішній і зовнішній мотивації іхтіонімів у зіставлюваних мовах, розкрито механізм перенесення іхтіонімів на предмети інших лексичних сфер, скласифіковано фразеологізми з компонентами-іхтіонімами у групи на основі національно-культурної маркованості.

Сучасний етап розвитку мовознавства характеризується новими підходами до аналізу механізмів і способів відображення явищ навколишньої дійсності в мовах, з-поміж яких найбільш перспективними визнані *когнітивно-семантичний* (М. Болдирєв [17], С. Жаботинська [52], С. Нікітін [108], О. Рахїліна [116], А. Ченкі [157], J. Aitchison [181], A. Barcelona [183], V. Evans [197], M. Johnson [215], G. Lakoff [215], B. Rudzka-Ostyn [231]) та *когнітивно-ономасіологічний* (О. Кубрякова [78; 81], О. Селіванова [122], A. Blank [189], J. Grzega [205], P. Koch [202; 212], P. Štekauer [233]). Останній підхід зорієнтований на розгляд мови як ментально-репрезентаційної системи, яка відображає у формі знаків те, що перебуває поза її межами, а також на реконструкцію когнітивного підґрунтя засобів цього відображення (О. Березович [9], С. Бурлак [21], А. Корольова [72], В. Манакін [94], М. Рут [119], С. Старостін [21], Т. Толчеєва [142], A. Fox [199], E. Sweetser [235]).

Трансформація результатів пізнання позамовної дійсності в мовний формат відбувається у процесі номінативної діяльності людини, насамперед, найменуванню підлягають ті предмети та явища або їх характеристики, що є культурно значимими для носіїв конкретної мови (Н. Арутюнова [5], В. Жайворонок [258], В. Маслова [98], К. Мізін [104], В. Телія [137], О. Тищенко [140], С. Толстая [141], J. Bartmiński [7], N. Norrick [225], P. Plas [228], A. Wierzbicka [237]). Оскільки люди тривалий час жили у тісному

зв'язку з тваринним світом, вважаючи себе його частиною, то цей факт, безумовно, найбільшою мірою вплинув на процеси номінації як самої людини, так і на найменування тварин, яким, з одного боку, приписували її якості, а з іншого, – проводили аналогії зі сферою життя людей (І. Валуєва [24], І. Голубовська [42], Н. Коч [74], О. Трубачов [147], Д. Ужченко [148], M. Contini [191], J.-P. Dalbera [194], A. Goatly [203], S. Martsa [221], H. Nesi [224]).

3-поміж назв представників тваринного світу на особливу увагу заслуговують іхтіоніми (найменування риб) – один із найдавніших шарів лексичних фондів мов, що, маючи тривалу історію свого формування і вивчення, відображає особливості механізмів найменувань іхтіонімів, які вже неодноразово розглядали як в одній мові (з погляду *етимології* – в англійській (W. Sayers [232]), французькій (P. Barbier [184]), російській (М. Голєв [39], К. Березовська [11]); *етнолінгвістики* – в англійській (A. Guigné [206]), російській (І. Козубенко [69]), білоруській (С. Мілач [105]); *діалектології* – в англійській (В. Коваленко [68]), українській (А. Берлізов [12]), російській (О. Куйдіна [85], К. Березовська [11]); *словотвірної деривації* – в українській (А. Берлізов [12]), узбецькій (З. Мірхаліков [102]); *когнітивної ономаціології* – у німецькій (С. Стройкова [134]); *термінології* – у російській (О. Герд [36]), так і у зіставленні (з позицій *ономаціології* – в англійській та російській мовах (І. Гусєва [47]); *аксіології* – у російській, англійській та німецькій мовах (О. Лизлов [92]); *етимології* та *деривації* – у слов'янських мовах (В. Усачова [151], В. Коломієць [70]); *лінгвокультурології* – у балто-слов'янських мовах (Р. Дайнюс [49])).

Накопичений досвід у сфері номінації іхтіонімів став надійною науковою базою для реконструкції внутрішньої і зовнішньої мотиваційної основи цих найменувань як у плані первинного, так і вторинного знакопозначення, а також для розкриття фразеотворчого їхнього потенціалу в різних мовах.

Актуальність теми дисертації зумовлена її спрямуванням на дослідження когнітивних процесів номінації та необхідністю розробки нової процедури реконструкції первісного мотиву найменувань, пов'язаної з поворотом ономазіології у когнітивну площину, що сприятиме розкриттю лінгвоментальних механізмів актів номінації. Поєднання порівняльно-історичного і зіставно-типологічного підходів до реконструкції мотиваційної основи найменувань риб дасть змогу пояснити загальні закономірності у їх внутрішній і зовнішній формах, а також відмінності, актуалізовані національно-культурними і символічними традиціями носіїв англійської, французької та української мов.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом “Дослідження проблем гуманітарних наук”. Дисертаційна робота є складовою наукової теми кафедри філософії мови, порівняльного мовознавства та перекладу НПУ імені М. П. Драгоманова “Лінгвофілософські параметри дослідження мовних одиниць в контексті міжкультурної комунікації” (тему дисертації затверджено вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова, протокол № 6 від 26 грудня 2012 року).

Мета роботи полягає у реконструкції мотиваційної основи іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

– сформулювати теоретичні положення дисертації і представити науково- коректне витлумачення ключових її понять, пов'язаних з теорією номінації;

– розробити комплексну методику реконструкції мотиваційної основи іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах;

– реконструювати первісний ономазіологічний мотив ключових лексем на позначення риб в англійській, французькій та українській мовах;

– виявити внутрішню мотиваційну основу іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах шляхом розкриття джерел і механізмів їх найменувань у діяхронії і синхронії;

– схарактеризувати зовнішню мотиваційну основу іхтіонімів на основі аналізу мовних операцій перенесення найменувань риб на предмети інших лексичних сфер в англійській, французькій та українській мовах;

– ідентифікувати національно-культурний компонент семантики у фразеологічних найменуваннях риб в англійській, французькій та українській мовах.

Об'єктом аналізу є іхтіоніми англійської, французької та української мов.

Предметом дослідження є реконструкція внутрішньої і зовнішньої мотиваційної основи іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах.

Фактичний матеріал дисертації становлять 2049 найменувань риб з прямим (1716 од.: англ. 638, фр. 630, укр. 448) і переносним (223 од. – лексичні номінації: англ. 112, фр. 50, укр. 61 та 110 од. – фразеологізми з компонентами-іхтіонімами: англ. 26, фр. 34, укр. 50)) значенням.

Джерельною базою дисертації є: Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс]; Online etymology dictionary [Електронний ресурс]; Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (ed. by A. Hornby, 2004); Oxford Dictionaries [Електронний ресурс]; Collins English Dictionary [Електронний ресурс]; A comprehensive etymological dictionary of the English language (ed. by E. Klein, 1966); The Concise New Partridge Dictionary of Slang and Unconventional English (ed. by E. Partridge, 2007); The Oxford Dictionary of Proverbs (ed. by J. Speake, 2015); Merriam-Webster's Geographical Dictionary (ed. by D. Hopkins, 2001); A Dictionary of English and Welsh Surnames (ed. by C. Bardsley, 1901); Proto-Indo-European Etymological Dictionary. A Revised Edition of Julius Pokorny's Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch [Електронний ресурс]; Пятиязычный словарь

названий животных. Рыбы. Латинский-русский-английский-немецкий-французский (под. ред. В. Соколова, 1989); АБВУД Lingvo x6 [Електронний ресурс]: електронний словарь. – 4,7 Gb. – АБВУД Software, 2014. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium; 512 Mb Ram; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера; Petit Larousse illustré (réd. par P. Larousse, 1977); Le Petit Robert (réd. par P. Robert, 1976); Dictionnaire étymologique de la langue française (réd. par L. Clédet, 1920) ; Dictionnaire étymologique de la langue française (réd. par A. Brachet, 1870) ; Le dictionnaire des proverbes, dictons et des adages québécois avec les équivalents français et anglais (réd. par P. DesRuisseaux, 2009); Dictionnaire des locutions françaises (réd. par M. Rat, 1957); Le dictionnaire des noms [Електронний ресурс]; Французско-русский фразеологический словарь (под. ред. Я. Рецкера, 1963); Словник української мови: в 11-ти т. (за ред. І. Білодіда, 1970–1980); ЕСУМ у 7 томах (гол. ред. О. Мельничук, 1982–2012); Фауна України: в 40 т. (Т. 8: Риби. – Вип. 1; Т. 8: Риби. – Вип. 2. Частина 1; Т. 8 : Риби. – Вип. 4, 1980–1982); Фразеологічний словник української мови (уклад. В. Білоноженко, 1993); Знаки української етнокультури: словник-довідник (В. Жайворонок, 2006); Сучасні українські прізвища (Ю. Редько, 1966); Короткий словник жаргонної лексики української мови (Л. Ставицька, 2003); Етимологічний словник топонімів України (В. Лучик, 2014); “Українські приказки, прислів’я і таке інше” (укл. М. Номис, 2004).

Методи дослідження. Серед методів і прийомів дослідження – *порівняльно-історичний метод* – для інтерпретації реконструйованих етимонів іхтіонімів *fish, poisson, риба* (первісного мотиву) в англійській, французькій та українській мовах, а також для з’ясування змін у їх семантичній структурі на всіх етапах розвитку кожної з мов; *когнітивно-ономасіологічний метод* – для реконструкції джерел і механізмів внутрішньої і зовнішньої мотиваційної основи іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах; *лінгвокультурологічний аналіз* – для встановлення зв’язків

іхтіонімів з іншими групами лексики та розкриття їх національно-культурної символіки; *методика фразеосемантичного аналізу* – для ідентифікації національно-культурної семантики у складі фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами; *зіставно-типологічний метод* – для обрання *tertium comparationis*, зіставної інтерпретації мовного матеріалу та виявлення спільних і відмінних механізмів мотивації іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах; *процедура кількісних підрахунків* – для забезпечення достовірності й об'єктивності здобутих наукових результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у роботі *вперше* на підставі етимологічних свідчень поінтерпретовано *реконструйовану* спільну архетипну мотиваційну основу лексем *fish, poisson*, пов'язану з первісними уявленнями про рибу як їжу (іє. **reitos*- “харчування, корм, їжа”), та відмінний архетипний мотив номінації *риба*, що асоціювалася у слов'ян з водою як середовищем її існування (іє. **ūr*- “вода”); *установлено* 4 універсальні типи внутрішньої мотивації іхтіонімів (пропозиційний, асоціативно-термінальний, модусний, змішаний) і 9 її різновидів (гіперонімічний, еквонімічний та предикатно-аргументний; гештальтний, дифузно-метафоричний та структурно-метафоричний; пропозиційно-асоціативний, пропозиційно-модусний та асоціативно-модусний), що по-різному відображають стереотипні способи (схеми) номінацій риб у кожній із мов: в англійській мові – переважає асоціативно-термінальний тип мотивації, у французькій – відсутня активація таких аргументів, як суб'єкт, темпоратив та об'єкт, в українській – непродуктивною є реалізація гештальтного різновиду через слухові образи); *розкрито* механізм зовнішньої мотивації іхтіонімів, пов'язаний із метафоричним перенесенням іхтіонімів на предмети інших лексичних сфер – набуття іхтіонімами вторинних значень на основі асоціації чи аналогії, у результаті чого *виявлено* 3 спільні предметні сфери (Людина, Артефакти, Тварини) та 1 специфічну сферу – для англійської і української мов (Натурфакти); *скласифіковано* фразеологізми з компонентами-іхтіонімами за їх національно-культурною символікою у

б спільних груп для трьох мов (Риси характеру людини, Стосунки між людьми, Людина як фізичний та психоментальний феномен, Поведінка людини, Удача та невдача, Емоційний стан людини) та 1 відмінну – для англійської і французької мов (Матеріальний стан людини); *набула подальшого розвитку* теорія когнітивної ономасіології, зокрема у поглибленні положень щодо ролі мотиваційних процесів у актах номінації; *удосконалено* процедуру когнітивно-ономасіологічного методу шляхом залучення прийому внутрішньої реконструкції порівняльно-історичного методу.

Практичне значення одержаних результатів пов'язане з можливістю їхнього застосування у викладанні таких навчальних дисциплін, як “Загальне мовознавство” (розділ “Лексико-семантична система мови”), “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” (розділ “Лексико-семантичні системи мов у порівняльно-історичному та зіставно-типологічному аспектах”), “Лексикологія англійської (французької) мови” (розділ “Етимологічний склад англійської (французької) мови”), “Сучасна українська літературна мова” (розділи “Лексикологія”, “Фразеологія”), спецкурсів із когнітивної лінгвістики, ономасіології, семасіології. Фактичний матеріал дослідження може бути використаний для укладання словників, зокрема словотворчих, етимологічних та тематичного словника назв риб.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертації апробовані на *семи* міжнародних конференціях: “Проблеми зіставної семантики” (Київ, 2013), “Philology in the III millennium” (Budapest, 2013), “Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів” (Львів, 2014), “Психолінгвістика в сучасному світі” (Переяслав-Хмельницький, 2014), “Сучасна філологія: теорія і практика” (Київ, 2015), “Текст у сучасному лінгвістичному вимірі” (Переяслав-Хмельницький, 2015), “Гуманітарний та інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих учених” (Одеса, 2015); *одній* Всеукраїнській: “Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика” (Харків, 2014), а також

на звітно-науковій конференції викладачів, аспірантів і докторантів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова “Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету” (Київ, 2014).

Публікації. Теоретичні й практичні результати дисертації викладено у *дванадцяти* публікаціях: у *п’яти* статтях, надрукованих у фахових виданнях України, у *двох* статтях – у періодичних виданнях інших держав, у тезах доповідей *п’яти* наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (238 найменувань, з яких 58 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (88 найменувань) та списку джерел ілюстративного матеріалу (52 найменування). Повний обсяг дисертації – 207 сторінок, основний зміст викладено на 168 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено його завдання, об’єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, описано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, указано форми апробації і структуру роботи.

Перший розділ “Когнітивно-ономасіологічні засади вивчення процесу, механізмів і результату мотивації найменувань риб у сучасній теорії номінації” присвячено витлумаченню поняття внутрішньої форми слова як основи мотивації, критичному аналізу і синтезу поглядів лінгвістів на визначення мотивації та її типів, уточненню лінгвістичного статусу іхтіонімів, характеристиці когнітивно-ономасіологічного та семасіологічного аспектів мотивації у номінації риб.

У **другому розділі “Методологічні принципи реконструкції мотиваційної основи іхтіонімів”** визначено принципи і критерії відбору іхтіонімів для аналізу у трьох мовах, розроблено нову методичну процедуру реконструкції внутрішньої і зовнішньої мотиваційної основи іхтіонімів в

англійській, французькій та українській мовах та аргументовано її ефективність.

У третьому розділі **“Внутрішня мотиваційна основа іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах”** реконструйовано первісне значення ключових лексем на позначення риб у зіставлених мовах, виявлено спільні та відмінні внутрішні мотиваційні типи іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах.

Четвертий розділ “Зовнішня мотиваційна основа іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах” присвячений реконструкції зовнішньої мотиваційної основи іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах, що ґрунтується на перенесенні назв риб на предмети інших лексичних сфер та здатності іхтіонімів бути компонентами фразеологізмів, які мають національно-культурну символіку.

У **загальних висновках** підведено підсумки роботи, викладено результати дослідження та окреслено перспективи подальших розвідок.

Наприкінці подано списки використаної літератури, лексикографічних джерел та джерел ілюстративного матеріалу.

РОЗДІЛ 1
КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСУ, МЕХАНІЗМІВ І РЕЗУЛЬТАТУ
МОТИВАЦІЇ НАЙМЕНУВАНЬ РИБ
У СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ НОМІНАЦІЇ

1.1 Проблема мотивації у сучасній лінгвістиці

Сучасна тенденція ономасіології до вивчення номінативної підсистеми мови (В. Гак [33], М. Голєв [38], О. Макаренко [93], Н. Петрова [110], М. Рут [119], А. Сердюк [127], D. Geeraerts [200], P.Gévaudan [202], М.-J. Béguelin [187]) актуалізує дослідження, пов'язані з внутрішньою формою слова (Т. Кияк [67], О. Снітко [130], М. Голянич [43], *Lexique et motivation* [219]) та мотиваційними процесами (О. Березович [9], О. Блинова [15], О. Кубрякова [79], В. Птуха [115], О. Селіванова [122; 123], С. Стройкова [134], С. Толстая [141], І. Торопцев [143], І. Улукханов [149], А. Cowie [192], F. Mendoza Ibáñez [223], А. Kristol [213], J. Holeš [207]). За визначенням В. Телії, процес номінації полягає в утворенні мовних одиниць, що характеризуються номінативною функцією, тобто служать для називання і виділення фрагментів позамовної дійсності та формування відповідних понять про них у формі значення слів, словосполучень, фразеологізмів і речень [138, с. 162–163].

Мотивація є однією з невід'ємних стадій створення слова, основним і обов'язковим етапом номінаційного процесу. Традиційно у рамках теорії номінації, мотивацію визначають як характеристику внутрішньої форми, яка є аспектом семантики мовного знака (Т. Кияк [67], О. Кубрякова [78], О. Снітко [130], М.-J. Béguelin [187], М. Donald [236], G. Lessard [236], М. Levison [236], L. Lipka [220], С. Thomas [236]).

У своїй праці “Мотивованість лексичних одиниць” Т. Кияк зазначає: “Мотивованість не можна розглядати ізольовано від поняття внутрішньої

форми” [65, с. 70]. За словами О. Чинок, внутрішня форма і мотивація – це основні засоби зв’язку об’єкта дійсності, що відображається, з його назвою, які служать точності передачі поняття через слово [158, с. 59]. Способом акту мотивації є не значення, а **внутрішня форма найменування**, яку інтерпретують як основу мотивації (А. Д’яков [48], В. Манакін [95], К. Токарев [95], W. Leopold [218]).

1.1.1 Внутрішня форма слова як основа мотивації. Проблема внутрішньої форми слова цікавила представників різних лінгвістичних сфер: *дериватології* [29; 179; 154; 190; 196; 205], *лексикології* [34; 67; 130; 195, 226], *ономасіології* [25; 177; 38; 43; 160; 200, 207], *семасіології* [112; 118], *мотивології* [15], *етимології* [58]. І, як справедливо зазначає О. Блинова, кожен науковець трактував поняття внутрішньої форми, виходячи зі сфери своїх інтересів: “Етимолог сприймає внутрішню форму крізь призму етимона, дериватолог – через зв’язок похідного та твірного слова, ономасіолог – через номінаційну ознаку” [13, с. 6].

Вперше поняття внутрішньої форми намагався розкрити ще Платон, що вказував на “образ імені, належний кожній речі” [60, с. 147].

Більш докладно це питання було досліджено у працях В. фон Гумбольдта [46] та О. Потебні [114]. У своїй розвідці “Про відмінність будови людських мов та їх вплив на духовний розвиток людства” В. фон Гумбольдт підкреслював, що внутрішня форма мови – “не що інше, як аспект, що перетворює звукову форму у звукову творчість. Саме з її допомогою мова виявляється здатною надати висловлення всьому, до чого в процесі створення ідей прагнуть найвидатніші науковці” [46, с. 100]. Вчений далі зазначає: “Для того, що артикуляційне чуття змогло знайти необхідні для позначення звуку, потрібно, щоб у внутрішній сфері кожне поняття було відмічено певною властивою йому ознакою або було пов’язане з іншими поняттями” [там само, с. 103].

На відміну від В. фон Гумбольдта, що намагався розкрити сутність внутрішньої форми мови в цілому, О. Потебня зосередився на внутрішній формі одиниць мови (слів). Під внутрішньою формою слова О. Потебня розумів “відношення змісту думки до свідомості” [114, с. 218], додаючи – “вона показує, як уявляється людині власна думка. Цим тільки можна пояснити, чому в одній і тій же мові може бути багато слів для позначення одного й того ж предмета, і, навпаки, одне слово цілком у відповідності з вимогами мови може позначати предмети різнорідні” [там само]. Автор зазначає: “Внутрішня форма є також центр образу, одна з його ознак, яка переважає над усіма <...> Внутрішня форма, крім фактичної єдності образу, дає ще знання цієї єдності; вона становить не образ предмета, а образ образу, тобто уявлення” [там само, с. 33–34].

На думку В. Русанівського, “вчення О. О. Потебні про внутрішню форму слова <...> – це одне з фундаментальних положень сучасної філології, яке об’єднує різні напрями мовознавчих, літературознавчих і фольклористичних досліджень” [118, с. 11].

Незважаючи на багату традицію вивчення внутрішньої форми слова, дослідники ще не дійшли єдності щодо розуміння цього поняття.

Так, у *дериватології*, внутрішню форму пов’язують із твірним та похідним словом, а також способом представлення значення у слові, способом об’єднання думки зі словом [29; 179; 154].

Зокрема, В. Виноградов вважає, що внутрішня форма слова є не тільки психічним компонентом слова, але має і матеріальне вираження, без якого неможлива передача значення, вираження образу, що лежить в основі значення [29, с. 18].

О. Федоров визначає внутрішню форму як “залишковий елемент значення твірного слова в похідному, що передає уявлення про ознаку, за якою названий предмет, і подібним чином мотивує назву предмета” [154, с. 4].

М. Янценецька вказує на те, що крім дериваційно-номінативної, внутрішня форма слова виконує і системоутворюючу функцію, завдяки чому є тим елементом, за допомогою якого здійснюється зв'язок діахронного та синхронного стану дериваційної системи мови [179, с. 17].

У *лексикології* поняття внутрішньої форми слова асоціюється з певним образом та ґрунтується на роботах В. Гака, Т. Кияка та О. Снітко [34; 67; 130]. Зокрема, В. Гак вважає, що “внутрішня форма – це образ, який ліг в основу найменування” [34, с. 37].

Т. Кияк констатує, що “внутрішня форма – це мисленнєвий інтеріорізований образ, який потенційно абстрагує і відображає у вигляді аперцепційного уявлення одну або декілька істотних ознак денотата, викликаних і зафіксованих у пам'яті носія мови зумовленою морфемною структурою слова чи виразу” [67, с. 13].

О. Снітко звертає увагу на те, що “внутрішня форма є пучком асоціацій, сполучених з осмисленням взаємозв'язку позначуваного з іншими явищами дійсності” [130, с. 24].

За О. Бліновою, що є теоретиком і практиком *мотивології*, внутрішня форма – “морфосемантична структура слова, що включає морфемний склад і мотиваційне значення ним виражене і зумовлює раціональність зв'язку його звукової оболонки та лексичного значення” [15, с. 26].

В *етимології* внутрішня форма пов'язана з етимомом [58, с. 72]. Так, Вяч. Іванов підкреслює, що внутрішня форма слова – “зв'язок звукового складу слова і його початкового значення, семантична та структурна співвіднесеність морфем, що складають слово, з іншими морфемами певної мови” [58, с. 72].

Представники *семасіології* пов'язують внутрішню форму слова з планом змісту та планом вираження мови [112; 118]. За словами Б. Плотникова, “внутрішня форма – свідчення генетичного зв'язку плану вираження і плану змісту мови” [112, с. 114]. Науковець вважає, що “внутрішня форма, по своїй суті, є історичною точкою зору на зміст тієї чи

іншої мовної одиниці, є своєрідною колискою мовної одиниці, тому часто, з позицій наших сучасних знань, може не відповідати вираженому нею змісту” [там само, с. 115]. Підсумовуючи, вчений зазначає: “Таким чином, семантичний характер внутрішньої форми полягає в тому, що в ній зафіксований шлях осмислення людиною за допомогою мови предметів та явищ навколишнього світу” [там само, с. 116].

Деяке інше бачення має В. Русанівський, який зазначає, що внутрішня форма слова – це певна сторона його змісту, що вказує на те, як пов’язане дане слово з його найближчими попередниками і яка ідея вела до втілення нового значення саме в таку, а не інакшу зовнішню форму – значущу, словотвірну та морфологічну, і зовнішньо-виражальну – фонетичну [118, с. 15].

В *онимасіології* поняття внутрішньої форми слова пов’язане з ознакою найменування [25; 177; 38; 43; 160]. Це, зокрема, простежується у дефініції В. Варіної, за якою “внутрішня форма є ознакою номінації, що виражається словом і входить у склад лексичного значення слова у якості особливого компонента” [25, с. 242].

На думку Б. Серебренникова, внутрішня форма пов’язана з технічною для номінації ознакою, що лежить в основі найменування [177, с. 169]. Натомість М. Голєв вважає, що внутрішня форма – виражена мотиваційна ознака, зміст якої є її значенням [38, с. 12].

Поглиблюючи теоретичні засади вивчення внутрішньої форми слова, М. Голянич інтерпретує вищезгадану ознаку як “ідею, яка вела номінатора до вибору саме цієї назви” [43, с. 45].

С. Шафіков підкреслює, що внутрішня форма – не просто ознака, а спосіб представлення позамовної ознаки у структурі мовної одиниці, за словами науковця, це представлення – усвідомлення зв’язку між лексемою та семемою, яке має інформативну силу, або передбачення змісту семими змістом мотивуючої ознаки [160, с. 15].

Проаналізувавши вищеописані дефініції поняття, зазначимо, що під внутрішньою формою слова у роботі ми розуміємо спосіб представлення ознаки, яка є основою номінації при утворенні лексичного значення слова, у структурі мовної одиниці.

Спірним питанням мовознавства є співвідношення мотивації та внутрішньої форми, адже, як зазначає Н. Тропіна, “мотивованість, мотивація, внутрішня форма то ототожнювались, то розрізнялись, то розглядалися як такі, що перетинаються різними дослідниками в різних парадигмах” [146, с. 74]. На сучасному етапі розвитку мовознавства все ж простежується тенденція до розмежування вищезгаданих понять.

Зокрема, за переконаннями М. Ісаєва, “вмотивованість як характеристика завжди потенційно включається цілком до внутрішньої форми, не розкриваючи при цьому всіх її необхідних сторін. Більше того, вмотивованість повинна бути не просто фіксатором спільних характеристик внутрішньої форми і значення, констатувати наявність семантичного зв'язку між ними, але й служити своєрідним індикатором як кількісних, так і якісних особливостей цих спільних складових, їх інформаційної частки в межах всього лексичного значення” [59, с. 163].

Т. Кияк, розмежовуючи поняття внутрішньої форми та мотивованості, слушно зазначає, що “внутрішня форма – обов'язкова семантична характеристика будь-якого слова, “мисленневий” образ предмета, що об'єктивується соціальним досвідом людини і “підказаний” їй структурними особливостями самого слова, тоді як мотивованість властива далеко не кожній лексичній одиниці, а точніше її внутрішній формі” [65, с. 67].

Підсумовуючи вищевикладене, зауважимо: поняття внутрішньої форми намагався розкрити ще Платон, теоретичні засади вивчення цього питання були закладені у працях В. фон Гумбольдта, який зосередився на описі внутрішньої форми мови.

Термін “внутрішня форма слова” з'явився у працях О. Потєбні та надалі інтерпретувався з позицій дериватології, лексикології, ономасіології,

семасіології, мотивології та етимології. У сучасному мовознавстві поняття мотивації та внутрішньої форми не є тотожними, внутрішню форму розглядаємо як основу мотивації та визначаємо її як спосіб представлення ознаки, яка є основою номінації при утворенні лексичного значення слова, у структурі мовної одиниці.

1.1.2 Дефініція поняття “мотивація”. Вчення про внутрішню форму мови та слова заклало основу для вивчення мотивації, проте терміни “мотивація” та “мотивоване” вперше були вжиті Ф. де Соссюром, який стверджував: “Основний принцип довільності знака не заважає розрізняти в кожній мові цілком довільне, тобто *немотивоване*, і відносно довільне. Лише частина знаків є цілком довільною, щодо інших знаків, то в них спостерігаються ознаки, які дозволяють розрізнити окремі ступені довільності: знак може бути відносно *мотивованим* <...>. Проте навіть у найсприятливіших випадках *мотивація* ніколи не абсолютна” [131, с. 166–167].

Ономасіологія на сучасному етапі свого розвитку продовжує вивчення проблеми мотивації [2; 77; 120; 127], зокрема в когнітивному ракурсі [71; 117; 122; 134]. Проте дискусійною залишається дефініція поняття мотивації, яке вчені різних часів трактували по-своєму.

Різноаспектні напрацювання у сфері мотивації сприяли появі термінологічної дублетності. Так, поряд з поняттям “мотивація” у лінгвістиці використовується також термін “мотивованість”.

Аналіз теоретичного доробку науковців з проблем мотивації та мотивованості дозволив виокремити такі основні напрями їх вивчення: *структурно-семантичний*, *лексикологічний* та *лексиколого-семасіологічний* напрями, що вивчали мотивованість, а також *формально-структурний*, *ономасіологічний* та *когнітивно-ономасіологічний*, які займалися вивченням мотивації.

У руслі *структурно-семантичного* напрямку (Г. Винокур [30], О. Кубрякова [78], І. Улуханов [150], М. Янценецька [180], О. Мойсєєв [106], Н. Мігіріна [101]) мотивованість розглядали в межах словотвору. Виникнення цього напрямку пов'язують з розробкою Г. Винокуром методики словотвірного аналізу та критерію встановлення похідності на семантичній основі. Мотивованість слів виявляється не лише в їх структурній співвіднесеності. Визнання слова похідним, мотивованим певною твірною основою, здійснюється тільки за умови, що словотворче визначення деривата містить принаймні один спільний семантичний компонент твірного слова (мотиватора) [30, с. 85].

У своїй праці “Словоутворювальна семантика в російській мові і принципи її опису” представник структурно-семантичного напрямку І. Улуханов визначає мотивованість як “відношення між двома словами, що мають такі ознаки:

- обидва слова мають той самий корінь;
- значення одного зі слів повністю входить у значення іншого або повністю тотожне лексичному значенню іншого” [150, с.7].

Аналогічними були погляди польських лінгвістів Р. Гжегорчикової, І. Пузиніної, М. Гоновської, у працях яких за межами мотивованих слів залишались метафорично, образно та асоціативно утворені слова, які, на думку І. Пузиніної, були “порушенням семантичних відношень між твірним словом та дериватом” [цит. за 122, с.154].

В основі *лексикологічного* напрямку (М. Докуліл [196], В. Гак [34], Д. Шмельов [174], І. Торощев [143], Е. Скороходько [128], Т. Кияк [65], О. Снітко [130], А. Сердюк [127]) лежить твердження про те, що визначення поняття мотивованості повинне враховувати:

- зв'язки лексичних одиниць між собою (це можемо бачити у дефініції М. Докуліла – під мотивованістю слова (найменування), зазвичай, мається на увазі явище, суть якого полягає в тому, що форма та значення слова (найменування) зумовлені в мові іншим явищем [196]);

– зв’язок між звуком та значенням (за визначеннями В. Гака [34, с. 34], І. Торопцева [143, с. 33]);

– зв’язок між планом вираження та планом змісту лексичної одиниці (що відображено у дефініціях Т. Кияка [65, с. 67], Д. Шмельова [174, с. 8], Е. Скороходька [128, с. 77], А. Сердюк [127, с. 24]).

Лексиколого-семасіологічний підхід до явища мотивованості покладено в основу досліджень М. Гінатуліна [37], О. Блінової [14; 16] та їх послідовників. У межах цього напрямку мотивованість розглядається як “структурно-семантична властивість слова, що дозволяє усвідомити раціональність зв’язку значення та звукової оболонки слова на основі його лексичної та структурної співвіднесеності” [14, с. 26], що враховує погляди представників лексикологічного напрямку та дещо розширює їх.

Науковці, що належать до *формально-структурного* напрямку (О. Смирницький [129], В. Звєгінцев [54]), на відміну від представників вищезазначених підходів, займалися вивченням мотивації, яку розуміли як “відчуття носіями мови формально-семантичного асоціативного зв’язку з іншими членами словника” [129, с. 186] або як “вибір мовного матеріалу для позначення ознаки предмета з уже наявного в мові складу морфем” [54, с. 143].

Дефініція мотивації представниками *ономасіологічного* напрямку (Р. Будагов [20], М. Шанський [159], Н. Амосова [3], Л. Медведєва [100], М. Голєв [40]) пов’язана з поняттям мотиваційної ознаки. Так, на думку Р. Будагова, мотивація – це “вибір ознаки предмета, що стає представником предмета в цілому” [20, с. 42], аналогічними є визначення Н. Амосової [3, с. 26–27] та М. Шанського [159, с. 37]. За М. Голєвим, мотивація – це не просто вибір ознаки, а “результат створення мотивованої форми найменування на основі мотиваційної ознаки, що лягла в основу найменування” [40, с. 15].

Ономасіологічний підхід до мотивації також передбачає встановлення причинного зв’язку між словом і реалією, яку воно позначає, що можемо

спостерігати у визначенні Л. Медведєвої: “Мотивація безпосередньо пов’язана зі встановленням природи найменування, що відображає характер зв’язку між назвою речі та самою річчю” [100, с. 86].

Тривалий час представники *ономасіологічного підходу* (Р. Будагов [20], М. Голєв [40], О. Кубрякова [78], О. Снітко [130], Б. Серебренников [177], Г. Уфимцева [153], М. Шанський [159], А. Kristol [213], М. Matschi [222]) у вивченні мотивації були зосереджені на поясненні формальних і семантичних взаємовідношень між мотивованим та твірним словом, зовнішньою та внутрішньою формою мовної одиниці, не торкаючись сфер свідомості й мислення. А тому експансія когнітивних здобутків і на теорію номінації (В. Маслова [97], З. Попова [113], О. Селіванова [122], І. Стернін [113], W. Croft [193], С. Fillmore [198], Р. Gévaudan [202], R. Jackendoff [209], G. Lakoff [215], R. Langacker [217], В. Rudzka-Ostyn [231], Е. Rosch [186]) зумовила *когнітивно-ономасіологічний* вектор у дослідженні процесів і механізмів мотивації найменувань явищ навколишньої дійсності, що відображає як словотворчий і семантичний зв’язок між похідним словом та його мотиваційною ознакою, так і актуалізацію певних ментальних структур людської свідомості, які започатковують номінативне відображення предметів та їхніх ознак у мовах.

О. Селіванова визначає мотивацію як “наскрізну у процесі творення номінативної одиниці лінгвопсихоментальну операцію встановлення семантичної й формальної залежності між мотиватором і похідною номінативною одиницею на підставі зв’язків різних компонентів структури знань про позначуване в етнічній свідомості” [275, с. 480], що, на нашу думку, є *найбільш коректним визначенням* цього поняття. Результатом мотивації, за словами дослідниці, є “формування ономасіологічної структури знака, отримання ним місця в системі синтагматичних і парадигматичних відношень мови” [275, с. 480].

Як слушно зауважує О. Селіванова, “дослідження мотивації в когнітивно-ономасіологічному аспекті має значні перспективи застосування

теоретичного та прикладного доробку її опису на матеріалі різних мов до аналізу номінаційних і когнітивних механізмів формування номенклатури та терміносистем різних мов” [275, с. 486].

Незважаючи на приналежність до певного напрямку, деякі вчені (Л. Крот, Т. Кияк, О. Блинова) вважають доцільним одночасне використання у своїх працях понять “мотивація” і “мотивованість”, стверджуючи, що вони мають різне значення. Зокрема Л. Крот зауважує, що “мотивованість – такий зв’язок між формою імені та його змістом, при якому у структурі найменування закріплюються певні ознаки чи властивості того, що називається” [77, с. 3], тоді як мотивація – “процес, у результаті якого виникає мотивованість” [там само].

Т. Кияк теж вважає “практично виправданим понятійне розмежування термінів “мотивація” та “мотивованість” [66, с. 103]. Учений підкреслює, що “мотивація” – цілеспрямований процес, а “мотивованість” – бажаний результат відображення в лексичній одиниці засобами мови певної ознаки (ознак) денотату, що входить (входять) у корпус ознак його лексичного значення” [там само].

За О. Бліновою, мотивація – “зв’язок між словами, що виявляє їх мотивованість” [15, с. 297], тоді як мотивованість є “структурно-семантичною властивістю слова, що дозволяє усвідомити зумовленість зв’язку значення (семемі) і звукової оболонки слова (лексеми) на основі співвіднесеності слова з мовною та позамовною дійсністю” [там само, с. 298].

Проте більшість науковців ці терміни *не розмежовують* і витлумачують їх як синоніми, користуючись натомість одним із них, що ми і простежили, аналізуючи погляди представників різних напрямів. Тут ми солідарні з думкою О. Селіванової, за словами якої, “виникнення різних позначень у сфері мотивації, таких, як мотивованість” [122, с. 155] не внесло “нічого нового в аналіз мотиваційних відношень” [там само], а лише “більше ускладнило вирішення проблеми” [там само].

Підсумовуючи, можна зробити такий висновок: у розумінні сутності понять “мотивація” та “мотивованість” немає одностайності, та все ж більшість учених схиляється до думки, що ці поняття є синонімічними і у своїх дослідженнях їх не розмежують, надаючи перевагу одному з них, залежно від напрямку вивчення. Аналіз теоретичного доробку науковців з проблем мотивації та мотивованості дозволив виокремити такі основні напрями їх вивчення: структурно-семантичний, лексикологічний та лексиколого-семасіологічний напрями, що вивчали мотивованість, а також формально-структурний, ономасіологічний та когнітивно-ономасіологічний, які займалися вивченням мотивації.

Визначення мотивації у когнітивно-ономасіологічному аспекті, на нашу думку, є найбільш коректним, оскільки враховує не лише традиційно лінгвістичний, але і когнітивний аспект даної проблеми. Отже, мотивацію в роботі розуміємо як наскрізну лінгвопсихоментальну операцію процесу і механізмів творення номінативної одиниці для встановлення семантичних і формальних відношень між мотиваційною ознакою і похідною номінативною одиницею на підставі зв'язків різних компонентів структури знань про позначуване у свідомості носіїв конкретної мови.

1.2 Принципи і критерії розмежування типів мотивації іхтіонімів

У лінгвістиці не існує єдиного підходу до типології мотивації, що можна пояснити різними принципами, які лежать в основі поділу.

Так О. Блинова, пропонуючи спиратися на *принцип розмежування форми і семантики мотиватора і мотивованого слова*, виділяє лексичну та структурну мотивацію. Лексична базується на внутрішній формі слова і проявляється у відношеннях між однокореновими словами, структурна – між одноструктурними словами за певною моделлю [14, с. 26].

О. Кубрякова, що досліджувала мотивацію дериватів, протиставляла типи мотивації за: 1) *формою та протяжністю джерела деривації*;

2) механізмом переходу від вихідної одиниці до результату та кількістю операцій, що необхідні для цього; 3) принципами структурної організації процесу словоутворення [80, с. 4]. На основі цих принципів вона виділила такі типи мотивації:

- аналогічну (нове слово утворюється в результаті копіювання з готового зразку, при чому копіюється не саме слово, а схема його утворення);
- кореляційну (цей тип мотивації представляє пари слів, що демонструють словоутворюючі кореляції);
- дефініційну (слова утворюються на синтаксичній основі) [там само, с. 5].

В. Зінов'єв, В. Гак та М. Степанова класифікують мотивацію залежно від *мовного рівня*. За даним принципом В. Зінов'єв виділяє фонетичну, структурну та лексико-семантичну мотивацію [57], а В. Гак та М. Степанова [35; 133] – фонетичну, морфологічну та семантичну. Лексико-семантична (або семантична) мотивація встановлюється на основі відношень між мотиватором і мотивованим словом, охоплюючи усі переносні, другорядні значення з урахуванням вторинного позначення; структурна (морфологічна) – репрезентує формальні відношення основи і форманта; фонетична – акустично-артикуляційні співвідношення [35; 57; 133].

Е. Шубін та Н. Троїцька поклали в основу класифікації *ступінь функціональності мотиваторів*. Виходячи з цього, науковці виділили повну (яка логічно пояснює всі частини слова) та часткову (що пояснює тільки певні частини слова) мотивацію [176].

У ролі суттєвої ознаки для типології мотивації І. Торопцев пропонує ознаку того, “*чим мотивується зв'язок ідеального з матеріальним*” [143]. З огляду на це, він виділяє такі типи мотивації лексичних одиниць:

- семантичну (зв'язок між матеріальною та ідеальною сторонами мотивується ідеальною стороною, значенням аналізованого слова);
- лексичну (зв'язок ідеального й матеріального в аналізованому слові мотивується наявністю в мові іншого слова або фразеологізму,

співвідносного з ним за семантикою і звуковою стороною);

– синтагматичну або мовленнєво-синтаксичну (реальні словосполучення не існують у мові як готовий матеріал для матеріалізації думки; в акті становлення мотивації створюють, конструюють потрібні словосполучення, приводячи в рух механізм мовотворення) [там само].

Т. Кияк пропонує встановлювати типи мотивації на основі теорії інтеграції. *За співвідношенням внутрішньої форми і семантики* він виділяє такі типи мотивації:

- повну (внутрішня форма є складовою значення);
- часткову (внутрішня форма і значення перебувають у відношеннях перетину);
- абсолютну (повний збіг внутрішньої форми й значення).

Крім того науковець звертає увагу на випадки відсутності мотивації (коли внутрішня форма не співвідноситься зі значенням) [65, с. 36–38].

О. Земська пропонує класифікацію мотивації *на основі семантичних відношень*, виділяючи при цьому дві пари відношень:

1) основну та периферійну мотивацію (у випадках основної мотивації пряме (основне) номінативне значення твірного слова зберігається у семантиці похідного, зазвичай воно повністю входить до його семантики; у випадках периферійної мотивації “семантичний елемент, спільний для твірного та похідного, є у семантичній структурі похідного периферійним, необов’язковим” [55, с. 3–4]);

2) пряму та переносну мотивацію (при прямій мотивації значення похідних слів витікає з прямого значення твірних; переносний тип мотивації поділяється на два підтипи: реальну та асоціативну переносні мотивації, реальна переносна мотивація характерна для похідних, значення яких стосується переносного значення базового слова, при асоціативній значення похідного ґрунтується на стійких асоціаціях, властивих значенню мотиватора [55, с. 3–4]).

Поза цією системою О. Земська виділяє ще один – специфічний – тип

мотиваційних відносин, коли похідне слово, виникаючи на базі прямого значення твірного, саме має образне значення [56].

Підсумовуючи та систематизуючи результати досліджень попередників, І. Улуханов *за способом зв'язку похідного і твірного слів* виділяє такі типи мотивації:

- асоціативно-описову (значення мотиватора не входить до значення похідного, але пов'язане з ним асоціативно);
- асоціативно-порівняльну (значення мотиватора вказує на властивості предмета опосередковано, через порівняння) – С. Лашанська, В. Лопатін у своїх дослідженнях цей тип мотивації розглядають як метафоричний [86, с. 5; 90, с. 57], а О. Земська – як переносний чи образний [55];
- гіпонімічну (цей тип мотивації відповідає периферійній мотивації в інших класифікаціях);
- часткову (значення мотиватора неповністю входить до значення мотивованого слова);
- експресивну (мотивуюче та похідне абсолютно не пов'язані за значенням, але між ними існує експресивний зв'язок) [149].

В. Горпинич *на основі зв'язку семантики твірного та похідного слів* виділив такі типи мотивації:

- метафоричну (похідне слово включає в себе семантичний компонент “подібно до того, кого чи що названо словом з переносним значенням”);
- метонімічну (похідне слово формується на базі мотивуючого і містить семантичний компонент метонімічного змісту (перенесення за суміжністю);
- периферійну мотивацію зі звуженням чи розширенням змісту слова, що ґрунтується не на основних семах лексеми, виражених морфами, а на периферійних, які не мають морфемного вираження;
- фразеологічну (ідіоматичну): одна частина семантики мотивована значеннями морфем, а інша (прирощена) – позамовними факторами [44].

Подані класифікації висвітлюють мотивацію у семантико-

словотворчому ракурсі. У сучасній когнітивній ономазіології типи мотивації встановлюються *на основі концептуального місця мотиватора у ментально-психонетичному комплексі* (далі – МПК) об'єкта, який називається. Саме на основі цього критерію О. Селівановою було розроблено нову типологію мотивації [122]. Застосування когнітивного аспекту дослідження номінаційних процесів дало змогу з'ясувати, що при творенні номінативних одиниць використовуються різні психічні механізми, пізнавальні можливості свідомості, що зумовило принципово новий підхід до диференціації мотиваційних відношень. Залежно від статусу фрагмента структури знань про позначуване мотивація поділяється на такі типи:

1) пропозиційну, яка застосовує знаки-мотиватори у прямих значеннях як складники предикатно-аргументних структур буквальної інформації про позначене (цей тип мотивації не є однорідним і за загальним механізмом розглядається як метонімічний, адже у процесі номінації здійснюється перенесення позначень одного компонента події на інший, імені класу об'єктів на об'єкт цього класу, позначення частини на ціле й цілого на частину за суміжністю у межах однієї ситуації [122, с. 163]);

2) асоціативну-термінальну, що обирає мотиватори метафоричного статусу на підставі аналогічних зв'язків з іншими концептуальними сферами свідомості (асоціативно-термінальна мотивація спрямована на використання у процесі найменування фрагмента неістинних (необ'єктивних, нетривіальних) знань про позначуване, який корелює відповідно з певними диктумними позиціями, що у такому випадку є знаково нульовими [там само, с. 172]);

– модусну, яка ґрунтується на оцінці носіями мови знака мотиватора в кореляції із психічними функціями відчуттів, почуттів, архетипами позасвідомого [там само, с. 169];

– змішану, яка суміщає мотиватори, обрані з різних фрагментів структури знань про позначене (особливістю цього типу мотивації є те, що одна ономазіологічна ознака обирається з предикатно-аргументної частини й

відображає істинну інформацію про об'єкт номінації, одержану у процесі пізнавально-практичної діяльності номінаторів, а друга – з термінально-асоціативної сфери чи модусу і репрезентує зв'язки між предметними сферами [там само, с. 175]).

Мотивації у О. Селіванової протиставлена псевдомотивація, що характеризується суто формальним вибором мотиваторів, семантично й когнітивно незабезпеченим. Псевдомотивація зумовлена неістинною народною етимологією, утратою первісних семантичних зв'язків при усвідомленні формальної похідності, а також афективним вибором мотиватора знака [274].

Підсумовуючи, зазначимо, що в лінгвістиці існують різні типології мотивації. В основу виділення типів мотивації покладено такі принципи: розмежування форми і семантики мотиватора і мотивованого слова; мовний рівень; ступінь функціональності мотиваторів; співвідношення внутрішньої форми і семантики; спосіб зв'язку похідного і твірного слів; місце мотиватора у МПК об'єкта, що називається. Найбільш коректною в роботі вважаємо типологію О. Селіванової, за якою виділяють такі типи мотивації: пропозиційну (метонімічну за статусом), асоціативно-термінальну (метафоричну за статусом), модусну(оцінну) та змішану.

1.3 Іхтіонім як фрагмент лексики на позначення тваринного світу

Семантичні зв'язки слів відображають актуальні для людини відношення між предметами та явищами дійсності і, тим самим, передають особливості національного світосприйняття [173, с. 74].

За Б. Плотниковим, мовні одиниці не існують самостійно, а складають певні лексико-семантичні групи, члени яких поєднуються парадигматичними зв'язками [111, с. 179]. Лексико-семантичну групу у роботі розуміємо як “сукупність парадигматично пов'язаних лексичних одиниць, які об'єднані

спільністю змісту і відображають поняттєву, предметну й функціональну подібність позначуваних явищ” [75, с. 121].

Іхтіоніми (від грец. *ιχθύς* – риба, *ὄνομα* – ім’я, назва [260]) – одна з найдревніших лексико-семантичних груп, у зв’язку з чим аналіз найменувань риб дає можливість дослідити не лише мовознавчі питання, але й розкрити особливості національного характеру, досвіду, знання народу, його культуру, історію, спосіб життя.

Важливо з’ясувати місце іхтіонімів серед інших лексико-семантичних груп, оскільки для мовної системи, в усьому її обсязі, ієрархічні зв’язки відіграють головну роль для поєднання різноманітних неоднорідних компонентів у цілісній картині [111, с. 176].

Категоризація є поділом світу за категоріями – поняттями, що відображають сутнісні закономірні зв’язки й відношення об’єктів пізнання [275, с. 222]. Разом з тим, як пізнавальний процес – це і уявне співвідношення об’єкта з певною категорією [17, с. 23; 186].

Категоризація є головним способом надання світу упорядкованого характеру, вона дозволяє систематизувати результати спостереження, побачити схожість одних явищ на противагу відмінностям інших [81, с. 85]. Як стверджує Дж. Лакофф, у більшості випадків категоризація відбувається автоматично і несвідомо [216, р. 6].

Здійснюючи категоризацію дійсності, людина “зводить безкінечне розмаїття своїх відчуттів, свого досвіду у різних структурах діяльності, своїх оцінок та думок, а також об’єктивну багатогранність форм матерії і форм її руху у певні рубрики, тобто класифікує їх і включає у такі об’єднання, які називаються класами, розрядами, групами” [83, с. 307].

Як зазначає Ю. Степанов, у лінгвістиці, на відміну від інших наук, встановлені класи об’єктів зазвичай відповідають реальним сутностям. У зв’язку з цим, лінгвістична таксономія – це одночасно і теорія класифікації, і предмет цієї теорії – інвентар мовних одиниць [132, с. 45, с. 77].

Отже, за Ю. Степановим, усі об'єкти поділяються на “живі” та “неживі” [132, с. 73]. Серед “живих об'єктів” науковець виокремлює “неістоти” та “істоти” з подальшим поділом категорії “істот” на “осіб” та “неосіб” [132, с. 73]. Продовжуючи вищеописану класифікацію, Г. Уфімцева вказує на існування предметної сфери “тваринний світ” у межах категорії “неосіб” [152, с. 124]. У рамках предметної сфери “тваринний світ” можемо виділити групу “риби”.

У мовознавстві на позначення найменувань представників предметної сфери “тваринний світ” користуються терміном *зооніми*, які, за О. Коваленко, є лексико-семантичними варіантами слів, що виступають в якості будь-яких або родових назв тварин [68, с. 31]. У свою чергу, найменування представників групи “риби” утворюють лексико-семантичну групу *іхтіоніми* [260].

Дискусійним у сучасному мовознавстві є визначення лінгвістичного статусу іхтіонімів. Науковці надають іхтіонімам статусу *термінів* (В. Усачова [151], О. Бятікова [23], Р. Дайнюс [49]) або *номенів* (С. Стройкова [134], О. Рябко [120]).

Для з'ясування лінгвістичного статусу іхтіонімів варто уточнити критерії розмежування понять “терміносистема” та “номенклатура”, оскільки термін є одиницею терміносистеми, а номен – одиницею номенклатури.

Ініціатива у розрізненні термінології і номенклатури належить Г. Винокуру, який зазначає: “Що стосується номенклатури, то, на відміну від термінології, під цим поняттям слід розуміти систему абсолютно абстрактних та умовних символів, єдине призначення якої <...> дати максимально зручні з практичної точки зору засоби для позначення предметів, речей без прямого зв'язку з потребами теоретичного мислення” [30, с. 51].

О. Мойсєєв вважає, що розмежування понять термін – номен насправді зумовлене розмежуванням “поняттевої” і “предметної” термінології, тобто позначеннями, в яких чіткіше відображається власне поняттєва орієнтація (тобто терміни) або предметна орієнтація (тобто номени) [106, с. 41].

Цю думку розділяють і розвивають у ході своїх подальших наукових досліджень Б. Головін і Р. Кобрін, які розмежовують уже три типи номінативних одиниць: номенклатурні слова, виробничо-технічні терміни й наукові терміни, хоча й визнають деяку умовність їх розмежування. Номенклатурні слова, на їхню думку, виражають одиничні поняття, які містять відомості лише про один предмет дійсності й реалізують предметні зв'язки [41, с. 17].

Згідно з концепцією, яку розробив В. Лейчик, номенклатура є проміжною ланкою між термінами і власними назвами. За його твердженням, терміни у плані змісту полярно протилежні власним назвам. Терміни здебільшого – це позначення класу предметів на основі виявлених загальних, причому суттєвих, їх ознак. Власні назви – це позначення унікальних предметів на основі виявлених несуттєвих, другорядних зовнішніх ознак. Терміни об'єднують у складну й розгалужену систему з ієрархічними відношеннями, а власні назви об'єднують у ряди, які можуть виростати у систему, але дуже просту. Отже, терміни й терміносистеми, з одного боку, власні назви та їх набори, – з іншого, характеризуються специфічними особливостями плану змісту і плану вираження, перебувають на різних полюсах величезного класу номінативних мовних одиниць [88].

Отже, згідно з концепцією В. Лейчика, номенклатурою можна назвати систему позначень класів предметів, які належать до однорідного ряду, на основі свідомо вибраних несуттєвих зовнішніх ознак цих предметів. Планом змісту номенклатурних одиниць, як і термінів, є загальні поняття, а планом вираження, як і власних назв, служать несуттєві часткові ознаки. У цьому сенсі можна твердити, що номенклатура є проміжною зв'язковою ланкою в низці номінативних одиниць – між термінами і власними назвами.

Російський філософ Г. Шпет стверджує, що “номен – це емпірична, чуттєво сприйнята річ, знак, пов'язаний з названою річчю не через думку, а через сприйняття й уявлення” [175, с. 32]. За словами Г. Шпета, номени відносяться до категорії лексису, оскільки в них ослаблений зв'язок з

поняттями, у той час як терміни, що відображають пізнавальний процес і займають своє місце в системі, відносяться до категорії логосу [там само].

Погоджуючись з концепцією Г. Шпета, А. Лемов робить такий висновок: “ <...> немає необхідності поділяти спеціальну лексику на так нечітко виділені сфери термінології та номенклатури. Значно краще знаходити у кожному професійному слові риси, які наділяють його властивостями логосу-терміну (наявність сигніфікату) і лексису-терміну (наявність денотату)” [89, с. 28].

Подібної точки зору дотримується також Н. Кузьмін: “Термінологія є засобом закріплення результатів пізнавальної діяльності людини у фазі логічного осмислення, а номенклатура має меншу ступінь абстракції. Номенклатура дає нам просте перерахування специфічних об’єктів, не виявляючи їх суттєвих взаємозв’язків, у той час як термінологія пов’язана з дефініціями, в яких якраз ці суттєві взаємозв’язки і виявляються. При цьому до складу термінології і номенклатури можуть входити однакові позначення” [84, с. 80]. “Номенклатура – це та ж сама термінологія, але використовується вона не в гносеологічному, як терміни, а в онтологічному плані”, – відзначає науковець [84, с. 79].

Отже, номенклатура виявляється не стільки протиставленою, скільки залученою до термінології як її невід’ємна частина, що виражає зміст на найбільш конкретному рівні.

За даними енциклопедії “Українська мова”, **номенклатура** (лат. *nomenclatura* – перелік, список імен) – сукупність назв (номенів) конкретних об’єктів певної галузі науки (на відміну від термінів, що позначають певні абстрактні поняття і категорії) [286, с. 415].

Кожна риба має дві назви – народну та наукову (латинську). Наукові назви риб (англ. *scientific names*, фр. *noms scientifiques*), що використовуються на міжнародному рівні, є термінами. Проте наукові назви присвоєні рибі штучно і тому не можуть віддзеркалювати національну специфіку. На відміну від них, іхтіоніми англійської, французької та

української мов є народними назвами (англ. *common names*, фр. *noms communs*), які виявляються продуктом повсякденної номінації і які, враховуючи вищезазначені критерії розмежування термінології та номенклатури, ми інтерпретуємо як *номени*, що у сукупності становлять іхтіологічну номенклатуру.

Народні назви риб “є важливими заміниками наукових назв та використовуються при побутовому спілкуванні, у науково-популярній літературі та правилах рибальства, вони виявилися більш стабільними, ніж наукові, оскільки наукові назви утворилися на основі латинської мови, яка була міжнародною мовою науки до 1700-х років” [355, р. 4].

Отже, у цьому параграфі ми з’ясували місце іхтіонімів серед інших лексико-семантичних груп та їх лінгвістичний статус і дійшли таких висновків: 1) у результаті процесу категоризації, групу “риби” було віднесено до категорії живих об’єктів, істот, неосіб, предметної сфери “тваринний світ”; 2) назви риб (іхтіоніми) є лексико-семантичною групою, що входить до класу зоонімів – найменувань тварин; 3) кожна риба має наукову та народну назву, наукові (латинські) назви риб є термінами, а народні (іхтіоніми англійської, французької та української мов) за своїм лінгвістичним статусом є номенами та в сукупності складають іхтіологічну номенклатуру.

1.4 Когнітивно-ономасіологічний та семасіологічний аспекти мотивації іхтіонімів

Теорія номінації у своєму становленні пройшла два етапи, пов’язані з семасіологічним й ономасіологічним аспектами її розвитку. Перший (В. Виноградов [29], В. Гак [33], В. Звегінцев [54], В. Левицький [87], Б. Плотников [112]) – передбачав аналіз процесу називання предметів і явищ дійсності від форми до їх значення, розпочатий ще у XIX ст. (Н. Paul [227], К. Reisig [229] та ін.) і активно розроблюваний все XX ст. (Е. Азнаурова

[177], Ю. Апресян [4], Ю. Степанов [132], В. Телія [137], Д. Шмельов [174], Г. Шпет [175], К. Baldinger [182], G. Stern [234]), зосередившись на дослідженні формально-семантичних зв'язків між лексичними одиницями у лінійному ряді та в парадигматичних групах. Другий – ономаціологічний (Н. Арутюнова [5], Г. Колшанський [177], Б. Серебренников [177], Г. Уфимцева [153], А. Zauner [238]), рухався у напрямі “від речі чи явища – до думки про річ чи явище та позначення їх мовними засобами” і започаткував вивчення особливостей мотиваційних процесів, задіяних в актах номінації.

Семасіологічний підхід є традиційним та найбільш розробленим у науці про мову [8; 182; 200; 202; 222], а “семасіологічний опис “від форми до значення” історично передує опису “від значення до форми” [156, с. 55].

Семасіологія (від грец. *sēmasía* – значення, смисл та *lógos* – слово, вчення) у різних лексикографічних джерелах визначається як:

– розділ мовознавства, що вивчає лексичні значення мовних одиниць – окремих слів, фразеологізмів і т. ін. та зміни цих значень [250, с. 1305; 281, с. 120; 261; 240], значення слів та словосполучень, які використовуються для називання, номінації окремих предметів чи явищ дійсності [262; 245, с. 400], план змісту в мові, значення мовних одиниць [286, с. 575];

– розділ лінгвістичної семантики, спрямований на дослідження значення та змісту номінативних одиниць різних рівнів мови [275, с. 639], лексичного значення слів і виразів та зміну цих значень [247], способи мовного позначення предметів і понять [273, с. 460];

– лінгвістична дисципліна, що досліджує внутрішню змістову сторону всіх мовних одиниць [112, с. 4], природу лексичного значення, типи лексичних значень, закономірності смислового розвитку слів, класифікацію типів зміни значень [54, с. 85];

– аспект вивчення змістової сторони слова у напрямку від форми до значення, з'ясування відповіді на питання “як слова змінюють свої значення?” [260].

Узагальнюючи дефініції терміну “семасіологія”, зазначимо, що, незважаючи на надання семасіології статусу самостійної науки чи розділу мовознавства, спільним є твердження, що її завданням є дослідження лексичного значення мовних одиниць та зміни цих значень.

Це, зокрема, підтверджує Ф. Бацевич, який так визначає сутність *семасіологічного підходу*: “Отримувач (слухач, читач чи дослідник) має в своєму розпорядженні готовий озвучений чи письмовий текст (в широкому значенні цього слова), тобто визначеним чином, за законами конкретної мови оформлену сукупність мовних засобів, за якими стоїть певна інформація <...>, тобто значення, смисли, і він (отримувач) повинен їх зрозуміти, проаналізувати. Іншими словами, ті, хто сприймає готовий текст, повинні його “дешифрувати” [8, с. 24].

Дотичним до семасіологічного підходу аналізу лексики є *ономасіологічний підхід*, який Ф. Бацевич інтерпретує так: “Перед мовцем стоїть проблема (у вигляді інтенції чи чіткого замислу): як правильно, і якими засобами виразити певну інформацію, щоб вона була адекватно сприйнята отримувачем. Іншими словами, відправник інформації повинен перевести її в систему мовних знаків (тобто певним чином “закодувати” [там само, с. 25].

Проаналізувавши вищезгадану інтерпретацію, бачимо, що науковець визначає ономасіологічний підхід як протилежний семасіологічному, але водночас і як пов’язаний з ним. Цю думку підтверджує і Є. Заонегін: “Ономасіологічний та семасіологічний підходи взаємопов’язані. Взаємозв’язок названих напрямків зумовлений тим, що значення та позначення не є незалежними один від одного” [53, с. 85].

Однією з перших лінгвістичних праць, в яких було введено термін “ономасіологія” (від грец. *onoma* – ім’я та *lógos* – слово, вчення) й визначено її специфіку, стала книга німецького вченого А. Цаунера “Ономасіологічне дослідження” про романські назви частин тіла, яка вийшла в 1903 р. Автор книги розмежовує два аспекти вивчення семантики слів: семасіологічний і

ономасіологічний, при цьому ономасіологію розглядає як розділ лексикології [238, с. 339].

З огляду на неоднозначне трактування терміну “ономасіологія” у лексикографічних джерелах, необхідним є уточнення його сучасного розуміння. Отже, *ономасіологія* визначається як:

– розділ семантики, який вивчає найменування, використання мовних засобів для позначення позамовних об’єктів [273, с. 289], номінативну структуру мовних знаків та їхню проекцію на значення та структури знань про позначене [275, с. 513], способи позначення, називання предметів і явищ [247; 240], напрям дослідження цього розділу семантики – від речі чи явища – до думки про річ чи явище та позначення їх мовними засобами [262];

– аспект семантики, пов’язаний з вивченням природи, закономірностей і типів мовного позначення елементів дійсності [286, с. 437; 250, с. 844], що дає відповідь на питання “Як значення отримують своє формальне вираження? Як речі отримують назви?” [260];

– теорія номінації [286, с. 437; 250, с. 844; 262];

– наука про позначення, називання, номінації [245, с. 288], на противагу семасіології, як науці про значення, сигніфікацію [270, с. 96];

– розділ мовознавства, що вивчає засоби номінації [261];

– розділ семасіології [245, с. 288].

Спираючись на вищезазначені дефініції, можемо узагальнити, що завданням ономасіології є вивчення особливостей номінації, яку в роботі розуміємо як: 1) творення і надання назв (та ін. мовних позначень) пізнаним і вичленованим фрагментам дійсності, тобто встановлення відношень позначального і позначуваного між певною мовною одиницею і відповідним предметом (явищем, ознакою і т. ін.); 2) результат цього процесу, тобто сама назва [286, с. 417].

За словами О. Кубрякової, ономасіологічний напрям був, без сумніву, однією з ранніх версій когнітивізму. Суттєвою його ознакою є менша скрутість рамками вузького когнітивізму а, отже, більш широкий підхід до

явищ номінації, згідно якого до складу аналізу номінативної діяльності входив і емоційно-експресивний аспект, і прагматика, і національні особливості картин світу, її культурологічний аспект тощо [81, с. 42].

Саме в результаті поєднання *ономасіологічного* (Б. Серебренников [177], Т. Кияк [65], О. Снітко [130], Г. Уфимцева [153]) та *когнітивного* (R. Jackendoff [209], M. Johnson [215], P. Johnson-Laird [210], G. Lakoff [215], V. Rudzka-Ostyn [231]) підходів виникла нова галузь лінгвістики – *когнітивна ономасіологія* (О. Кубрякова [81], Селіванова [122]; Blank [189]; Grzega [204; 205]; Koch [202; 212]; Štekauer [233]). Як зазначає В. Калько, важливою особливістю когнітивного підходу до вивчення номінативних одиниць мови є акцентування уваги на суб'єкті: породження і сприйняття найменування розглядається як конструктивна діяльність суб'єкта, що здійснюється на ґрунті наявних у нього знань. Застосування когнітивного підходу у царині ономасіології відкриває нові можливості для подальшого дослідження особливостей номінативної підсистеми мови і, насамперед, більшого заглиблення у процес творення номінативної одиниці мови та встановлення операційних ланок ономасіологічного механізму [62, с. 17].

Як нова і перспективна галузь мовознавства, когнітивна ономасіологія, намагаючись зробити свій внесок у вивчення роботи людської свідомості та розуму, ставить нині перед собою глобальні завдання – аналіз лінгвоментальної природи процесу номінації, пояснення зв'язку ономасіологічної структури зі структурами знань про об'єкт номінації, розгляд мотивації номінативних одиниць як когнітивно-ономасіологічного феномена, створення її нової типологізації, з'ясування моделі породження номінативних одиниць [274, с. 430].

Аналізуючи номінативну одиницю, ми звертаємося до дослідження мислення людини, її сприйняття і членування універсуму. Тому одним із визначальних аспектів вивчення глобальної проблеми взаємозв'язку мови і мислення є моделювання механізму породження номінативної одиниці [62, с. 31].

Першу спробу дослідження механізму породження найменування здійснила О. Кубрякова, відзначивши, що подібність між процесом номінації та загальним процесом породження мовлення полягає у:

- 1) вичленуванні і фіксації того, що підлягає позначенню;
- 2) виборі адекватного мовного засобу і самого найменування;
- 3) установленні тісного й постійного зв'язку між позначувальним і позначуваним;
- 4) закріпленні за відповідним відрізком певного змісту [81, с. 7].

Розвинувши у ході своїх наукових досліджень вищезазначені позиції, О. Селіванова розробила модель породження номінативних одиниць, що передбачає низку таких послідовних етапів:

- 1) апперцепції (психонетичний);
- 2) інтеріоризації (когнітивний);
- 3) внутрішнього програмування (превербальний);
- 4) селекції (номінативно-вербальний);
- 5) парадигмізації й синтагмізації (системно-функціональний) [122, с. 86–108].

Оскільки метою роботи є вивчення найменувань риб, то представлену модель породження номінативних одиниць проектуємо на *творення іхтіоніма*.

Першим етапом є апперцепція, що передбачає сенсорно-моторне сприйняття позначуваного шляхом виокремлення його з ряду інших об'єктів [122, с. 90]. На цьому етапі у мовців формується уявлення про рибу, яка сприймається у сукупності зорових, слухових, дотикових відчуттів. Результатом цього етапу є формування певного образу риби у свідомості мовців.

Другим етапом номінативного процесу є інтеріоризація, тобто переведення уявлення про позначуване на довербально-мисленневий рівень поняття [122, с. 96–97]. На цьому етапі на підставі уявлення формується поняття про рибу, з'ясовується її належність до певного таксону, а далі

шляхом розширення, уточнення та поглиблення поняття у довготривалій пам'яті мовців створюється відповідна структура знань про позначене. Тобто етап інтеоризації передбачає мисленнєву обробку сформованого образу.

Важливим для визначення мотивації іхтіонімів є *третій етап* – внутрішнього програмування (превербальний). На цьому етапі здійснюється підготовка думки до об'єктивації, пошук схеми майбутньої назви, його кінцевою метою є формування мотиваційної бази [122, с. 98]. Вербалізація мотиваційної бази іхтіоніма здійснюється у визначниках риб при описі особливостей риби та способу її життєдіяльності.

До прикладу, мотиваційною базою англійського іхтіоніма *grass carp* є сукупність об'єктивних, раціональних знань про рибу, представлених у її тлумаченні, де описано: частини тіла риби – *nonprotractile mouth* “невисувний рот”, кольоропозначення – *gray or green* “сіра або зелена”, місця перебування – *lakes, ponds, pools, and backwaters of large rivers* “озера, ставки, басейни та заплави великих річок”, предикати існування риби – *migrate, hide* “мігрувати, ховатися”, об'єкт харчування – *aquatic plants and submerged grasses* “водні рослини та підводні трави”, час нересту особин – *between April and September* “з квітня по вересень” [370, р. 75].

Французький іхтіонім *grogneur* має мотиваційну базу, що складається з таких ознак: розмір риби – *il peut atteindre 2 mètres pour 100 kilogrammes* “може досягати 2 метрів на 100 кг ваги”, предикат звучання – *il produit du bruit, agissant sur un muscle qui fait résonner sa vessie natatoire* “риба продукує звук, діючи на м'яз, що змушує вібрувати плавальний міхур”, місце перебування – *les fonds sablonneux des côtes atlantiques mais aussi les côtes rocheuses avec des trous de vase et de sable* “піщані глибини атлантичних узбереж та скелясті узбережжя з грязевими або піщаними отворами”, кольоропозначення – *la nageoire dorsale est argentée* “спинний плавник сріблястого кольору” [271, с. 162].

Мотиваційна база українського іхтіоніма *риба-повзун* містить такі ознаки: кольоропозначення – *від сіро-коричневого до сіро-зеленого*; предикат

руху – у пошуках їжі або нових водоймищ, ця рибка може повзати по землі; час активності – активність проявляє у вечірній і нічний час, об'єкт харчування – споживає живий (наприклад, дрібну рибу, шматочки сиров'яловичини) і рослинний корм [328].

Четвертим етапом творення іхтіонімів є селекція (номінативно-вербальний етап), що має такі рівні: 1) вибору ознаки (ознак) з активованої мотиваційної бази; 2) одночасної ономасіологічної імплікації інших її компонентів; 3) вибору ономасіологічної категорії та базису з одночасною граматиалізацією (отриманням частиномовного статусу); 4) формальної процедури поєднання ознаки (ознак) і базису; 5) семантизації (набуття знаком лексичного значення й потенціалу його розвитку) [122, с. 106–107].

Вибір ознаки з мотиваційної бази іхтіоніма супроводжується гасінням інших ознак у мотиваційній базі найменування. Цей процес кваліфікується як ономасіологічна імплікація, що забезпечується кількома чинниками: 1) валентністю ознаки, що дає змогу не актуалізувати у номінативних структурах сильновалентні компоненти, зрозумілі носіям мови; 2) компресією компонентів зі слабким значенням, генералізацією ознаки, що не потребує додаткових уточнень; 3) контекстуальним розкриттям значення найменування за умови наявності омонімів [122, с. 150–152].

Так, сильновалентна ознака об'єкта харчування риби при утворенні англійської назви *grass carp* (від *grass* – трава) [370, р. 75] зумовлює гасіння таких ознак як частини тіла риби, кольоропозначення, місця перебування, предикати існування риби та час нересту особин. При творенні французької назви риби *grogneur* (від *grogner* – бурчати) [271, с. 162], була обрана ознака предикату звучання, тоді як ознаки розміру риби, місця перебування та кольоропозначення були імпліковані. При породженні українського іхтіоніма *риба-повзун* [328] була активована ознака предикату руху (повзати), але імпліковані ознаки кольоропозначення, часу активності, об'єкту харчування.

П'ятий етап породження іхтіоніма (парадигмізації та синтагмізації) передбачає отримання ним словотвірного потенціалу, місця в системі

лексичних зв'язків, граматичній підсистемі, мовленнєвому потоці [123, с. 152]. Схематично модель породження іхтіоніма зображено на рис. 1.

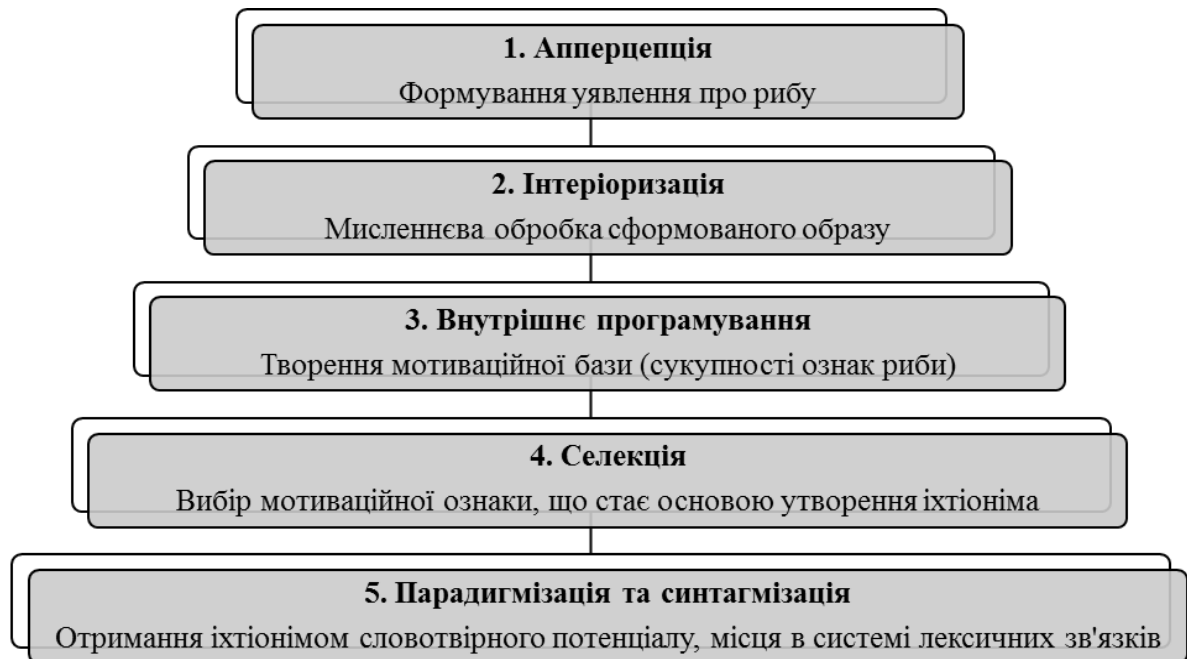

Рис. 1. Модель породження іхтіоніма

Вищеописана модель породження іхтіоніма є не єдиним способом утворення назв риб. Досить часто іхтіоніми є запозиченнями з інших мов.

Запозичення також вважається одним із способів номінації [1; 204]. За Л. Азаровою, запозичення – процес уведення до певної мови морфем, слів або висловів іншої мови, один із способів поповнення словникового складу мови поряд зі словотворенням [1, с. 87]. Запозичені іхтіоніми аналізуються в роботі, якщо їх внутрішня форма є прозорою для носіїв мови, а також, коли запозичення стають джерелом для семантичних чи словотвірних зрушень у зіставляваних мовах.

Процес первинної номінації, тобто утворення абсолютно нових номінативних одиниць для називання об'єктів, є досить рідкісним явищем у сучасних мовах [1, с. 73]. Ще В. Виноградов зазначав, що “жодна мова не в змозі висловити кожен конкретну ідею самостійним словом. Конкретність досвіду безмежна, ресурси найбагатшої мови чітко обмежені” [28, с. 15].

У зв'язку з вищезначеною проблемою, у мовознавстві виникло поняття **вторинної номінації**.

Оскільки іхтіоніми ми аналізуємо у когнітивно-ономасіологічному та семасіологічному аспектах, то і явище вторинної номінації будемо розглядати з точки зору обох підходів.

З погляду когнітивно-ономасіологічного підходу, вторинну номінацію визначаємо як використання однієї і тієї ж форми для позначення інших об'єктів [2, с. 24]. У такому розумінні вторинна номінація є основою для позначення нових реалій, її результати сприймаються як похідні за морфологічною будовою чи значенням [там само]. Прикладами вторинних номінацій у цьому розумінні є англійський іхтіонім *drum* [370, р. 111] (від *drum* – барабан), французький *sabre* [373, р. 350] (від *sabre* – шабля), український *ластівка* [340, с. 212] (від *ластівка* – перелітний птах ряду горобцеподібних з вузькими гострими крилами, стрімкий у льоті [277, с. 452]).

З точки зору семасіологічного аспекту, суть вторинної номінації полягає у використанні вже існуючих у мові номінативних засобів у новій для них функції найменування [138, с. 129]. Таким чином, до вторинних номінацій належать метонімічні та метафоричні номінації, що мають здатність давати об'єкту ще одну назву з іншою мотивованістю із певною спеціальною метою [107]. Наприклад, англійський іхтіонім *eel* (вугор) у результаті вторинної номінації отримує значення “шпигун, інформатор” [317, р. 232], французька назва *hareng* (оселедець) має метафоричне значення “поліцейський, жандарм” [264], український іхтіонім *в'юн* номінує “дуже спритну й хитру людину, пролазу” [276, с. 795].

Підсумовуючи, слід зазначити, що ономасіологічний та семасіологічний підходи до аналізу мовних одиниць є взаємопов'язаними. Вивчення найменування в ономасіологічному аспекті спрямоване на пояснення способу утворення його номінативної структури, а застосування

семасіологічного підходу передбачає аналіз закріплення за цією структурою певного значення.

У результаті розвитку когнітивної науки ономасіологічний підхід було вдосконалено, в результаті чого виникає новий – когнітивно-ономасіологічний – погляд на дослідження слів. У рамках цього підходу, розроблено модель породження номінативної одиниці, що проходить у п'ять етапів (апперцепції, інтеріоризації, внутрішнього програмування, селекції, парадигмізації й синтагмізації), яку було проєктовано на творення іхтіоніма.

Висновки до розділу 1

Теоретичні засади дослідження базуються на таких положеннях: 1) термін “внутрішня форма слова”, зазнавши інтерпретації з позицій дериватології, лексикології, ономасіології, семасіології, мотивології та етимології, у сучасному мовознавстві не є тотожним мотивації, а є її основою; 2) поняття мотивації та мотивованості у роботі не диференціюємо, виокремлюючи такі основні напрями їх вивчення: структурно-семантичний, лексикологічний та лексиколого-семасіологічний напрями, що вивчали мотивованість, а також формально-структурний, ономасіологічний та когнітивно-ономасіологічний, які займалися вивченням мотивації; 3) мотивацію визначаємо як наскрізну лінгвопсихоментальну операцію процесу і механізмів творення номінативної одиниці для встановлення семантичних і формальних відношень між мотиваційною ознакою і похідною номінативною одиницею на підставі зв'язків різних компонентів структури знань про позначуване у свідомості носіїв конкретної мови; 4) за місцем мотиватора у МПК об'єкта, що називається, виділяємо такі типи мотивації іхтіонімів: пропозиційний, асоціативно-термінальний, модусний, змішаний.

Іхтіоніми (назви риб) є номенами, а в сукупності – іхтіологічною номенклатурою, яку аналізуємо у когнітивно-ономасіологічному та семасіологічному аспектах. Вивчення іхтіонімів в когнітивно-

ономасіологічному аспекті спрямоване на пояснення способу утворення їх номінативних структур, а застосування семасіологічного підходу передбачає аналіз закріплення за цими структурами певного значення.

У рамках когнітивно-ономасіологічного підходу, розроблено модель породження номінативної одиниці, що проходить у п'ять етапів (апперцепції, інтеріоризації, внутрішнього програмування, селекції, парадигмізації й синтагмізації), яку проектуємо на творення іхтіоніма.

Основні положення розділу відображено у відповідних публікаціях автора: [162; 168; 171].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ РЕКОНСТРУКЦІЇ МОТИВАЦІЙНОЇ ОСНОВИ ІХТІОНІМІВ

2.1 Принципи відбору та аналізу мовного матеріалу

Сучасне мовознавство характеризується тенденцією до зіставного вивчення лексичного складу мов [2; 45; 99; 115; 127], що дозволяє виявити розбіжності та подібності, які відображають специфіку бачення світу носіями різних мов та культур.

Як слушно зазначає польський лінгвіст Т. Кшешовскі, проводячи зіставне дослідження, важливо не тільки здійснити контрастивний аналіз, а й правильно визначити принципи, що мотивують аналіз і забезпечують його методологічним інструментарієм [214, с. 1].

Отже, методологічними принципами, на яких ґрунтуватиметься наше дослідження є: принцип двовекторності дослідження, експансіонізму, антропоцентризму та принцип системного підходу.

Принцип двовекторності дослідження, постульований ще Л. Виготським [32], передбачає рух від думки до слова і від слова до думки. У нашій роботі цей принцип реалізується завдяки проведенню аналізу у двох напрямках – когнітивно-ономасіологічному та семасіологічному.

Як справедливо зауважує С. Толстая, “кожне слово по відношенню до мотивації має два виміри – внутрішній і зовнішній: воно може бути мотивованим, у ньому може бути репрезентована певна мотиваційна модель, і воно може бути мотивуючим, тобто саме мотивувати інші найменування” [141, с. 116].

Когнітивно-ономасіологічний напрям дозволяє розглядати змістову сторону іхтіонімів з погляду предметної спрямованості, тобто їх співвідношення із позамовним предметним рядом як засобом позначення, іменування останнього. Аналіз ономасіологічного механізму мотивації дає

зможу з'ясувати особливості вибору з концептуальної системи носіїв мови тих чи інших мотиваційних ознак, виявити інтенцію внутрішнього програмування мотиваційної бази та детермінантну основу найменування.

У той же час, у нашому дослідженні іхтіоніми аналізуються і з точки зору семасіологічного напрямку, за яким мотивоване слово розглядається не лише як компонент лексичної системи мови, але і як компонент метамовної свідомості людини. Це дозволяє розглядати мотивоване слово з позиції усвідомлення носіями мови предметів та явищ позамовної свідомості через осмислення формально-семантичних зв'язків іхтіонімів з іншими словами.

Експансіонізм – принцип, що акцентує увагу на міждисциплінарності мовознавчих розвідок та сприяє розширенню і поглибленню об'єкту дослідження [82, с. 208]. Зокрема, це стосується використання даних біології (для виявлення мотиваційних ознак найменувань) та культурології (при описі вторинних значень, яких набувають іхтіоніми, та фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами).

Антропоцентризм як один із провідних принципів сучасної лінгвістики сприяє спрямуванню лінгвістичних розвідок у сферу вивчення людського чинника в мові [99; 103]. За антропоцентричним принципом, “людина – мірило всіх речей” [110, с. 14].

Ономасіологічний механізм мови неможливо уявити без втручання свідомості як “конструктивного відображення людиною матеріального та ідеального планів реальності” [6, с. 21]. Урахування антропоцентричного чинника при аналізі номінативної підсистеми мови передбачає “вивчення номінативних процесів і результатів як концентрованої антропної проєкції навколишнього світу чи внутрішнього рефлексивного досвіду людини, використання номінативного плану у діяльній сфері мовця, розгляд номінативної підсистеми мови як фіксованого сховища людських знань, досвіду, культури” [122, с. 37].

Принцип системного підходу до опису подібностей і відмінностей полягає в тому, що кожне явище слід розглядати у системі, тобто у його

зв'язках з іншими явищами тієї системи, до якої воно належить [76, с. 84]. Зіставлення повинне виходити із системних відношень елементів мови: зіставлятися можуть парадигматичні угруповання, підсистеми, поля, лексико-семантичні групи, синонімічні ряди тощо. Як слушно зазначає М. Кочерган, “лінгвісту важливо з'ясувати, що в мові зумовлено внутрішньосистемними зв'язками, а що – позамовною дійсністю” [76, с. 84]. Звертаючись до дослідження іхтіонімів у світлі когнітивно-ономасіологічного та семасіологічного напрямів, нам важливо розкрити механізми поєднання власне мовної та культурної семантики, яку, за О. Березович, розуміємо як “семантичний наслідок культурних вподобань носія мови, реалізацію у семантичних категоріях його культурного вибору” [10, с. 21].

Для того, щоб правильно здійснити зіставне дослідження важливо також дотримуватися послідовності процедур при його проведенні. За А. Корольовою, процедура зіставлення передбачає такі етапи:

- 1) встановлення основи зіставлення (*tertium comparationis*);
- 2) зіставна інтерпретація;
- 3) типологічна характеристика (встановлення типових закономірностей і відмінностей) [73, с. 12].

Щодо першого етапу (встановлення основи зіставлення), слушну думку знаходимо у Т. Кшешовскі, який зауважує, що “будь-яке зіставлення передбачає елементарне припущення, що об'єкти, які будемо зіставляти, мають щось спільне, через що можна встановити відмінності. Цю спільну основу називаємо *tertium comparationis*” [214, р. 15].

“*Tertium comparationis* – певне позамовне поняття, не належне до жодної із зіставляваних мов явище, дедуктивно сформульоване метамовою, і простежуються способи його вираження в зіставляваних мовах” [76, с. 78], – уточнюємо у М. Кочергана.

“Установлення *tertium comparationis*, – за словами А. Корольової, – полягає у виборі певної властивості чи ознаки мовного явища – фонетичної,

граматичної, лексичної, семантичної як еталона зіставлення. Основою зіставлення можуть бути всі мовні одиниці (їхні значення, складники значення (наприклад, семи) тощо) та відношення і зв'язки між ними – від фонем до речень і навіть текстів” [73, с. 12].

У нашому дослідженні доцільним видається використання в ролі *tertium comparationis* поняття *мотиваційної ознаки*, що є одним із ключових понять ономазіології.

У процесі створення номінативної одиниці людина виділяє з великої кількості ознак певного предмета тільки яку-небудь одну, яка здається їй характерною та має у певній мові назву, і використовує її для найменування нового предмета [177, с. 160]. Ця ознака і є мотиваційною, вона вербально експлікує внутрішню форму слова. Як зазначав Ф. Буслаєв: “Один і той самий предмет наділений різними властивостями, і кожна мова називає його за якою-небудь однією властивістю” [22, с. 118].

Відтак, мотиваційна ознака – це семантичний компонент, який є основою називання мовної одиниці [40]. Ступінь вияву мотиваційної ознаки дає змогу говорити про закономірності та відмінності мотивації іхтіонімів англійської, французької та української мов.

Мотиваційну ознаку О. Селіванова називає мотиватором і диференціює мотиваційні типи за параметром статусу мотиватора у структурі знань про об'єкт. “Вибір мотиватора (мотиваційної ознаки) все ж детермінований антропоцентрично і когнітивно, тобто особливостями етнічної ментальності, психіки” [122, с. 75], – зазначає дослідниця, тому у різних народів в основу одних і тих самих найменувань можуть бути покладені різні мотиваційні ознаки (наприклад, вид риб з науковою назвою *Sander vitreus* отримав англійську назву *walleye* в результаті уподібнення зовнішньої оболонки ока, що відбиває світло, зі стіною [356], тоді як в основу французької назви цього виду *doré jaune* [271, с. 252] та української *окунь жовтий* [330] покладено колір як мотиваційну ознаку). Водночас одна й та ж мотиваційна ознака може бути використана по-різному, оформлена різними мовними засобами

(так, видовжена форма тіла риби, що має наукову назву *Regalecidae*, порізному представлена в англійській та французькій народних назвах: англ. *oarfish* (буквально – риба-весло) [371], фр. *poisson-ruban* (дослівно – риба-стрічка) [271, с. 224].

2.2 Методики аналізу номінацій риб у сучасному мовознавстві

Методики аналізу іхтіонімів відзначаються використанням різноманітних методів і прийомів. Російська дослідниця К. Березовська зауважує, що “в лінгвістичній літературі розроблені різні підходи до вивчення окремих лексичних груп, <...> що стосується іхтіологічної лексики найбільш розробленим є етимологічний аспект” [11, с. 5]. У дисертаційній роботі “Іхтіологічна лексика у північних російських говірках” К. Березовська в якості основного методу використовує *етимологічний аналіз*, що дозволяє встановити моделі номінації, і відповідно – мотиваційних ознак [11, с. 12]. *Етимологічний аналіз*, як основний метод дослідження, також було застосовано у роботах В. Коломієць [70], В. Усачової [151], Р. Barbier [184], W. Sayers [232] для з’ясування походження назв риб та встановлення семантичних зв’язків з іхтіонімами споріднених мов.

Проаналізувавши праці, присвячені вивченню назв риб, слід зазначити, що, окрім етимологічного аналізу, ефективними виявилися такі методи аналізу цього фрагмента лексики:

1) *мотиваційний аналіз* (М. Голєв [39], О. Куйдіна [85], О. Макаренко [93]), за допомогою якого було виявлено мотиваційні ознаки, що лягли в основу іхтіонімів та встановлено принципи номінації, які узагальнюють найбільш характерні аспекти та ознаки, за якими відбувається називання та виконують функцію ономазіологічних моделей, на які мовці орієнтуються при створенні інших найменувань;

2) *словотвірний аналіз* (В. Усачова [151], В. Коваленко [68], А. Берлізов [12], Е. Пекшеєва [109]), який було використано для виявлення найбільш

продуктивних словотвірних моделей іхтіонімів, з'ясування способів поповнення їх складу та здійснення класифікації іхтіонімів за способом творення;

3) *лінгвогеографічний метод* (К. Березовька [11], О. Куйдіна [85], Л. Воронова [31], Р. Geraghty [201], G. Barnett [185]), що дав змогу проаналізувати діалектні назви риб, встановити ареал їх поширення та виявити генетичні зв'язки діалектних найменувань з літературною мовою;

4) *описовий метод* (Е. Пекшеєва [109], Ю. Халюков [155]), який було застосовано для виявлення закономірностей функціонування іхтіонімів та для їх систематизації.

Окремо слід назвати роботи, де поряд з іншими методиками, використано *порівняльно-історичний* (Е. Пекшеєва [109], К. Rensch [230], R. Hooper [208]) та *зіставний* (К. Березовська [11], Ю. Халюков [155], О. Макаренко [93]) методи, що дозволили реконструювати праформи назв риб і виявити універсальні та специфічні риси іхтіонімів у зіставлюваних мовах.

Варто також відзначити комплексну методику С. Стройкової, яку було застосовано у праці “Номенклатура іхтіофауни в сучасній німецькій мові”. Як основний метод при аналізі мотивації іхтіонімів дослідниця використала *когнітивно-ономасіологічний аналіз*, який “уможливив встановлення типів та різновидів мотивації німецьких номенів риб на підставі інтерпретації їхньої ономасіологічної структури та когнітивного моделювання структур знань про позначене” [134, с. 9]. Як допоміжні було використано методи *польового моделювання* (що уможливило представлення термінологічного поля німецької номенклатури іхтіофауни як ядро-периферійної структури, в якій номенклатура займає місце ядра), *структурно-семантичну методику* (яка дала змогу з'ясувати співвідношення синонімів у німецькій іхтіологічній номенклатурі), *методики морфемного, словотворчого, етимологічного та синтаксичного аналізу* (для інтерпретації ономасіологічних ознак іхтіонімів різного статусу від дериватів до складних сполук).

Наявна також спроба здійснити лексико-семантичний аналіз міфологічних концептів з символікою “риба” (Р. Дайнюс [49]). Автор зазначає, що при аналізі різнорідного матеріалу – реалій, текстів, лексичних та історичних даних – головним методом було обрано *семіотичний аналіз*, що ґрунтується на інформаційно-семіотичному розумінні культури, за яким культура є світом символів, знаків та комунікаційних процесів, в яких артефакти постають як символи, що потребують інтерпретації та розуміння. Проте зміст роботи не вичерпується лише виявленням міфопоетичного каркасу, що дозволив об’єднати знання про рибу в балто-слов’янській традиції, науковець також описав, як символ “риба” відобразився в іхтіологічній лексиці.

У ході синтезу вищезазначених напрацювань розроблено комплексну методику аналізу іхтіонімів англійської, французької та української мов.

2.3 Комплексна методика аналізу іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах

Дослідження мотиваційної основи іхтіонімів потребує комплексного підходу, оскільки об’єднання методів різних наук сприятиме глибшому вивченню номінативних механізмів мови.

Отже, виявлення особливостей мотивації англійських, французьких та українських іхтіонімів здійснювалося у чотири етапи за такою *методикою*.

На *першому етапі* за допомогою *методу суцільної вибірки* було відібрано фактичний матеріал (іхтіоніми з прямим та переносним значенням та фразеологізми з компонентами-іхтіонімами) з англомовних, франкомовних та україномовних енциклопедичних довідників, електронних джерел і тлумачних словників.

Другий етап передбачав характеристику мотиваційних та структурних типів іхтіонімів англійської, французької та української мов на основі *когнітивно-ономасіологічного аналізу*. На цьому ж етапі до назв риб з

непрозорою внутрішньою формою для з'ясування первісних значень та для реконструкції зовнішньої і внутрішньої форми лексем *fish, poisson, риба* було застосовано *порівняльно-історичний метод*, який ґрунтується на відтворенні та моделюванні архетипів мовних явищ. *Прийом внутрішньої реконструкції* було використано для відтворення форм, які зазнали змін у процесі еволюції англійської, французької та української мов. *Прийом зовнішньої реконструкції* був використаний для відтворення шляхів запозичення іхтіонімів у досліджувані мови.

Мотиваційні особливості англійських, французьких та українських іхтіонімів не дають повного уявлення про концептуальну організацію знань іхтіофауни в етносвідомості. Важливим є також дослідження особливостей перенесення назв риб на предмети інших лексичних сфер. Тому, на *третьому етапі* було встановлено, яких значень набувають іхтіоніми у результаті вторинної номінації. *Метод лінгвокультурологічного аналізу* допоміг встановити зв'язки іхтіонімів з іншими групами лексики та описати їх культурну символіку.

На *четвертому етапі* було проаналізовано фразеологізми з компонентами-іхтіонімами, релевантною тут виявилася *методика фразеосемантичного аналізу*.

Оскільки наше дослідження спрямоване на зіставлення мотиваційної основи англійських, французьких та українських іхтіонімів, для виявлення спільних та відмінних ознак мотиваційної основи назв риб було застосовано *зіставний метод*.

Кількісний аналіз у роботі застосовано з метою забезпечення достовірності здобутих результатів дослідження.

Методика *когнітивно-ономасіологічного аналізу*, яку було використано на другому етапі дослідження, розроблена О. Селівановою та апробована на різних класах номінативних одиниць української, російської, англійської, німецької мов представниками когнітивно-ономасіологічної школи: І. Казимир (мотивація найменувань птахів) [61], В. Калько (мотивація

найменувань лікарських рослин) [62], О. Коноваловою (мотивація номенів комах) [71], Н. Рибалкою (мотивація найменувань ссавців) [117], С. Стройковою (мотивація німецьких іхтіонімів) [134].

Когнітивно-ономасіологічний аналіз, що має на меті встановлення типу мотивації номінативних одиниць, реалізується у два етапи:

- 1) моделювання структури знань про позначене або її фрагмента;
- 2) інтерпретація ономасіологічної структури [122, с. 109].

Перший етап когнітивно-ономасіологічного аналізу спрямований на реконструкцію мотиваційної бази шляхом моделювання МПК з використанням знакової системи мови. Базовою моделлю на цьому етапі є ментально-психонетичний комплекс – “модель структури знань, що ґрунтується на розгляді свідомості як холистичного й синергетичного психофункціонального континууму взаємодії п’яти пізнавальних функцій: відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції та трансценденції – з колективним позасвідомим” [275, с. 383].

МПК демонструє синергетичну системну природу свідомості, організованої шляхом взаємодії різних функціональних модулів зі знаковими, граматичними, прагматичними ресурсами природної мови, що сприяє переведенню інформації різних типів у мовний формат [275, с. 384].

У структурі МПК об’єднуються такі функціональні модулі:

- пропозиційний;
- асоціативно-термінальний;
- модусний.

Пропозиційний модуль є ядром МПК та містить об’єктивні й відносно несуперечливі знання про об’єкт найменування, представлені у прямих значеннях знаків [122, с. 128]. Цей модуль об’єднує різні рівні відношень: рівень гіперо-гіпонімічних (родо-видових) відношень, рівень еквонімії (відношення між видами), партитивний рівень (співвідношення цілого і його частин), рівень якості (характеризує ознаки, властивості, риси об’єкту

найменування), рівень кількості (показників розміру), рівень предикатів та аргументів [122, с. 131–140].

Пропозиційний компонент рівня предикатів та аргументів обмежений суто специфічними для предметної сфери РИБА предикатами (способу поведінки та руху риб, харчування, звучання), що активують у мотиваційних базах іхтіонімів такі аргументи:

- локатива (вказує на характер локалізації риби: безпосереднє місце поширення, походження, перебування чи харчування особин);
- корелятива (показника співіснування та взаємозалежності риб у класифікаційній ієрархії);
- суб'єкта (аналог носія предикативних процесів, станів, відношень у певній події, ситуації);
- темпоратива (компонент, що виражає часові характеристики, пов'язані з часом активності чи розвитку риби);
- інструментива (компонент зі значенням засобу захисту);
- об'єкта (компонента з предметним значенням, що підлягає впливу риби) [122, с. 136–138].

Асоціативно-термінальний модуль МПК пов'язаний із пропозиційним і формується шляхом переінтерпретації знань у термінах інших предметних сфер на підставі мисленнєвої аналогії, синестезії, образного сприйняття об'єкта. Таким чином, вибір мотиватора зі сфери позначень інших концептуальних сфер зумовлений певними відношеннями уподібнення між цими концептосферами і концептосферою РИБА. Опис таких відношень базується на теорії концептуальної метафори, розробленої представниками когнітивної семантики [193; 211; 215; 231].

Модусний модуль МПК пов'язаний із психічними функціями відчуттів та почуттів і є показником оцінки риби [275, с. 384].

Саме фрагмент одного з функціональних модулів стає базою для активації найменування у процесі породження номінативної одиниці. На підставі з'ясування інформації про те, з якого саме модуля обрано

мотиваційну ознаку, було визначено типи мотивації іхтіонімів в англійській, французькій та українській мові.

Другий етап когнітивно-ономасіологічного аналізу – інтерпретація ономасіологічної структури найменування – передусім пов’язаний із поняттям *ономасіологічної структури*, що є знаковим результатом мотиваційного процесу. Цей термін було введено у науковий обіг чеським лінгвістом М. Докулілом у 1962 році [196]. Він розглядався як поєднання двох компонентів – ономасіологічної ознаки (мотиватора, твірної основи) й ономасіологічного базису (словотворчого форманта) [275, с. 512]. Російська дослідниця О. Кубрякова, виходячи з концепції синтаксичної природи деривації, доповнила ономасіологічну структуру композитів предикатом або зв’язкою, які встановлюють між ознаками певний тип відношень [79].

Такий підхід до інтерпретації ономасіологічної структури передбачав реконструкції мотивуючого судження (синтагми), дефініції, пропозиційної структури. Однак його не можна застосувати щодо асоціативно мотивованих дериватів і композитів, адже їхні ономасіологічні ознаки не проектуються на синтаксичну конструкцію, а ґрунтуються на складному асоціюванні концептуальних структур свідомості.

З розвитком теорії номінації та когнітивної ономасіології українським науковцем О. Селівановою було запропоновано розширити поняття ономасіологічної структури за допомогою “залучення мотиву, мети номінаторів, а також проектування ономасіологічної ознаки чи ознак, ономасіологічного базису й імплікованої частини мотиваційної бази з урахуванням значення найменування на певну структуру знань про позначене (актуалізовані фрагменти пропозиції чи асоціативні метафоричні й образні елементи)” [274, с. 154].

У результаті аналізу фактичного матеріалу було визначено такі структурні типи іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах: 1) деривати; 2) композити; 3) двокомпонентні сполуки; 4) багатоконпонентні сполуки.

Для дериватів інтерпретація ономасіологічної структури передбачає встановлення ономасіологічного базису, формантів попередніх стадій деривації. За умови відсутності у слові словотворчого форманта, базис реконструюється на підставі частиномовного статусу та словотворчого типу найменування [122].

Для композитів до цього додається характер концептуального зв'язку між ономасіологічними ознаками. Наприклад, ономасіологічна структура композитного іхтіоніма *hogsucker* є іменником з інверсованим порядком розташування компонентів, з головним і допоміжним наголосом, словотворчим формантом *-er*, що виконує агентивну функцію. Композит має дві ознаки, що відповідають предикату й об'єкту у структурі знань про позначене, пов'язані безпосереднім синтаксичним зв'язком.

Згідно із розробленою О. Селівановою типологією композитів, що враховує характер зв'язку між ономасіологічними ознаками [125, с. 67–94], композитні іхтіоніми ми поділяємо на такі типи:

1) *асоціативний* (при асоціативному типі композиції встановлення певного синтаксичного зв'язку між ономасіологічними ознаками опосередковане або неможливе, між ономасіологічними ознаками найменування існує асоціативний зв'язок, що передбачає метафоризацію обох або одного з компонентів [125, с. 84]);

2) *дистантно-синтагматичний* (цей тип композиції становлять композити, мотиватори яких не знаходяться у безпосередньому синтаксичному зв'язку, а опосередковані іншими, зазвичай редукованими, елементами синтагми, такий різновид зв'язку ономасіологічних ознак зумовлений імплікацією в мотиваційній базі іхтіонімів відповідного предиката [там само, с. 75]);

3) *контактно-синтагматичний* (цей тип композиції передбачає безпосередній синтаксичний зв'язок ономасіологічних ознак у мотивуючій синтагмі композита [там само, с. 68]);

4) *сумарний* (при сумарному типі композиції семантично та синтаксично однорідні слова поєднуються сурядним зв'язком [там само, с. 92]).

Ономасіологічна структура сполуки репрезентує тип синтаксичної моделі, за якою вона формується. Наприклад, англійський іхтіонім *gulper eel*, французький *mirène ruban* та український *риба водяного* мають у своєму складі два іменники, тобто утворені за моделлю N+N (де N – іменник).

Лінгвокультурологічний аналіз, що був застосований на третьому етапі дослідження, сприяв розкриттю культурної символіки іхтіонімів та встановленню їх зв'язків іншими групами лексики. За словами Н. Брагіної, лінгвокультурологічний аналіз не співпадає з етимологічним, а його завдання полягає не у встановленні походження мовної одиниці, а у спробі визначити умови формування культурно-специфічного розуміння цієї одиниці чи їх сукупності [19, с. 133].

Методика фразеосемантичного аналізу, що застосовувалася на четвертому етапі дослідження, сприяла аналізу фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами, у яких відбивається як об'єктивна інформація про риб, так і процеси метафоричної інтеграції концептосфери РИБА з іншими концептосферами. За Н. Сабуровою, фразеосемантичне поле визначаємо як сукупність фразеологічних одиниць, об'єднаних на основі семантичної ознаки [121, с. 82]. Такі одиниці мають загальну інтегральну й інваріантну семантичні ознаки, які об'єднують фразеологізми в певну групу, що протиставлена іншим полям з точки зору семантики [91, с. 52].

Використання *зіставного методу*, заснованого на принципі системного зіставлення когнітивно-ономасіологічних та семасіологічних ознак іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах, сприяло виявленню їхньої специфіки на тлі спільних рис [76, с. 77].

Процедури комплексної методики аналізу мотиваційної основи іхтіонімів зіставляюваних мов, схематично зображені на рисунку 2.

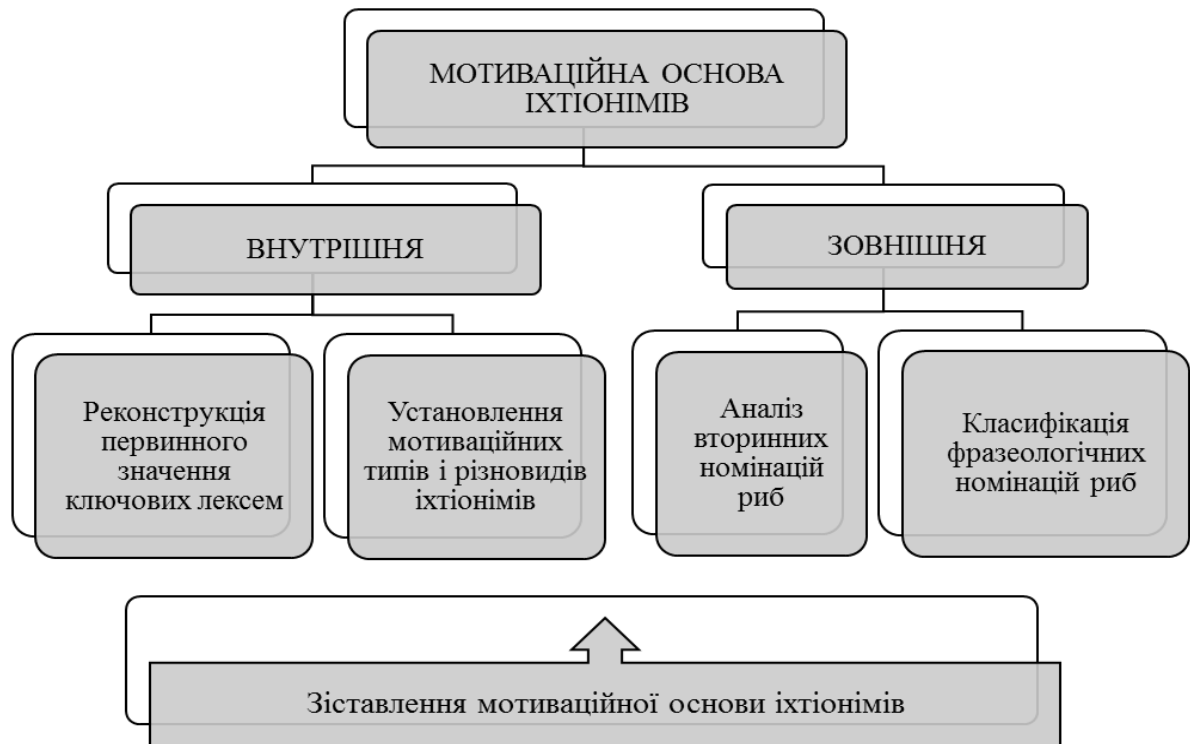

Рис. 2. Методика реконструкції мотиваційної основи іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах

Висновки до розділу 2

Зіставне дослідження мотиваційної основи іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах базується на таких методологічних принципах: принцип двовекторності дослідження (уможливорює реалізацію аналізу іхтіонімів у когнітивно-ономасіологічному та семасіологічному аспектах), експансіонізму (дозволяє залучати дані інших наук), антропоцентризму (уможливорює врахування людського чинника) та принцип системного підходу (допомагає розкрити механізми поєднання мовної та культурної семантики).

У ролі *tertium comparationis* (основи зіставлення) було обрано поняття мотиваційної ознаки (семантичного компонента, який є основою називання мовної одиниці).

У розділі проаналізовано основні методи дослідження іхтіонімів у сучасному мовознавстві (етимологічний аналіз, мотиваційний аналіз,

словотвірний аналіз, лінгвогеографічний метод, описовий метод, порівняльно-історичний, зіставний методи, когнітивно-ономасіологічний аналіз, семіотичний аналіз).

У результаті синтезу наявних у мовознавстві методик дослідження назв риб було розроблено комплексну методику аналізу іхтіонімів англійської, французької та української мов, що проводилася у чотири етапи з використанням таких методів: *порівняльно-історичного*, що дозволив відтворити форми, які зазнали змін у процесі еволюції англійської, французької та української мов та реконструювати первісне значення ключових лексем *fish, poisson, риба*; *когнітивно-ономасіологічного аналізу*, за допомогою якого були встановлені мотиваційні та структурні типи іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах; *лінгвокультурологічного аналізу*, який допоміг встановити зв'язки іхтіонімів з іншими групами лексики та описати їх культурну символіку; *методики фразеосемантичного аналізу*, що сприяла аналізу фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами; *зіставного методу*, який дозволив виявити спільні та відмінні ознаки мотиваційної основи іхтіонімів; допоміжних методів (*суцільної вибірки та кількісного аналізу*).

Основні положення розділу відображено у відповідних публікаціях автора: [165; 166].

РОЗДІЛ 3

ВНУТРІШНЯ МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ІХТІОНІМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ, ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

3.1 Реконструкція первісного мотиву найменувань риб та пропозиційна основа мотивації іхтіонімів

Внутрішню мотиваційну основу іхтіонімів, у першу чергу, ми визначаємо через реконструкцію первинного значення ключових лексем *fish*, *poisson*, *риба* в етимологічних джерелах англійської, французької та української мов.

За даними Online Etymology Dictionary [314] та Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language [306, p. 594], англійська лексема *fish* походить від пгерм. **fiskaz* зі значенням “риба” (пор. з дангл. *fisc*, шв. *fisk*, гот. *fisks*, нім. *Fisch*).

Ю. Покорний виводить пгерм. **fiskaz* з іє. основи **reisk-* (**pisk*) “риба” [320, p. 796] (співвідноситься з лат. *piscis*, ірл. *iask*, рос. *пескарь*, болг. *piskal*). За даними словників В. Пфайфера [319] та Ф. Клуге [308, S. 296], основа **reisk-* може бути співвіднесена з іє. **reitos-* “харчування, корм, їжа” і таким чином пов’язана з рос. *пища* “їжа”, лит. *piētūs* “обід”, д-ірл. *ith* “зерно”, лат. *pānis* “хліб”, англ. *food* “їжа” та нім. *Futter* “корм”.

Французька лексема *poisson* сягає лат. *piscis*, про що свідчать дані словників Petit Robert [322, p. 1337], Petit Larousse [309, p. 796], Dictionnaire étymologique de la langue française [298, p. 513; 297, p. 417] та співвідноситься з іт. *pesce*, ісп. *pez* та англ. *fish*. Оскільки лат. *piscis* виводиться з іє. основи **reisk-* (**pisk*), що зазначено вище, робимо припущення про спільне походження англійської та французької лексем.

Етимологічний словник української мови у 7 томах співвідносить лексему *риба* з рос. та бр. *рыба*, слц. *ryba*, полаб. *raibe*, болг. *риба*, схв. *рїба*,

слн. *riba* та псл. *ryba* та виводить її з псл. *ryba* [255, с. 72], зазначаючи, що походження укр. *риба* остаточно не з'ясоване.

Одна з версій пов'язує лексему *риба* з двн. *ripra*, *ripa* “гусениця, минь” та свн. *rippe*, *ripe* “минь”; реконструкція основи типу **rumba* (з суфіксом *-ba* < **bha*) зі значенням чогось пістрявого, рябого, лускового (пор. лит. *rumbas* “рубець, шрам”, лтс. *robs* “вибоїна, щербина”, рос. *рубить*, укр. *рябий*) [255, с. 72].

На думку М. Фасмера, лексема *рыба* є табуїстичною і замінила давніше *зьвь*, яке відповідало лит. *zuvis* – риба, гр. *ihdos*, вірм. *jukn*, оскільки рибачи уникали вживати це слово через співзвучність із дієсловом *звати* [288, с. 526].

Проте найбільш вірогідним видається зв'язок з псл. *ryba*, що виводиться з **jryba*, яке могло з'явитися внаслідок метатези з **jryba*, пов'язаним з іє. **ūr*- “вода” (пор. з лит. *jures* та лтс. *jūra* “море”, вірм. *jur* “вода”) [255, с. 72].

Проаналізувавши первинну мотивацію ключових лексем *fish*, *poisson* та *риба*, робимо припущення про спільну архетипну природу англійського *fish* та французького *poisson*, яка пов'язана з уявленням про рибу як їжу (іє. **reitos*- “харчування, корм, їжа”), та відмінну архетипну суть українського слова *риба*, що асоціювалося у слов'ян з водою як середовищем існування риби (іє. **ūr*- “вода”).

Внутрішня мотиваційна основа інших одиниць, що є назвами риб, розкривається у процесі когнітивно-ономасіологічного аналізу, за допомогою якого було виокремлено пропозиційний, асоціативно-термінальний, модусний та змішаний внутрішні типи мотивації іхтіонімів англійської, французької та української мов.

Пропозиційний тип мотивації ґрунтується на доборі мотиваційної ознаки із фрагмента істинних, об'єктивних знань про риб, вербалізованих у знаках із прямими значеннями [122, с. 163].

Пропозиція є одиницею, якою оперує свідомість, що у подальшому вже обробляється у мовних категоріях і призначається, головним чином, для наступної вербалізації; вона виступає як прийом кодування інформації, яка надходить і зберігається у свідомості [62, с. 58].

Слідом за О. Селівановою, у пропозиційному компоненті МПК виділяємо такі рівні:

- рівень гіперо-гіпонімічних (тобто родо-видових) відношень;
- рівень еквонімії (відношення між видами);
- рівень предикатів та аргументів;
- партитивний рівень, що відображає співвідношення цілого і частин;
- рівень якості, що характеризує ознаки, властивості, риси риб;
- рівень кількості як показників розміру [122, с. 131–140].

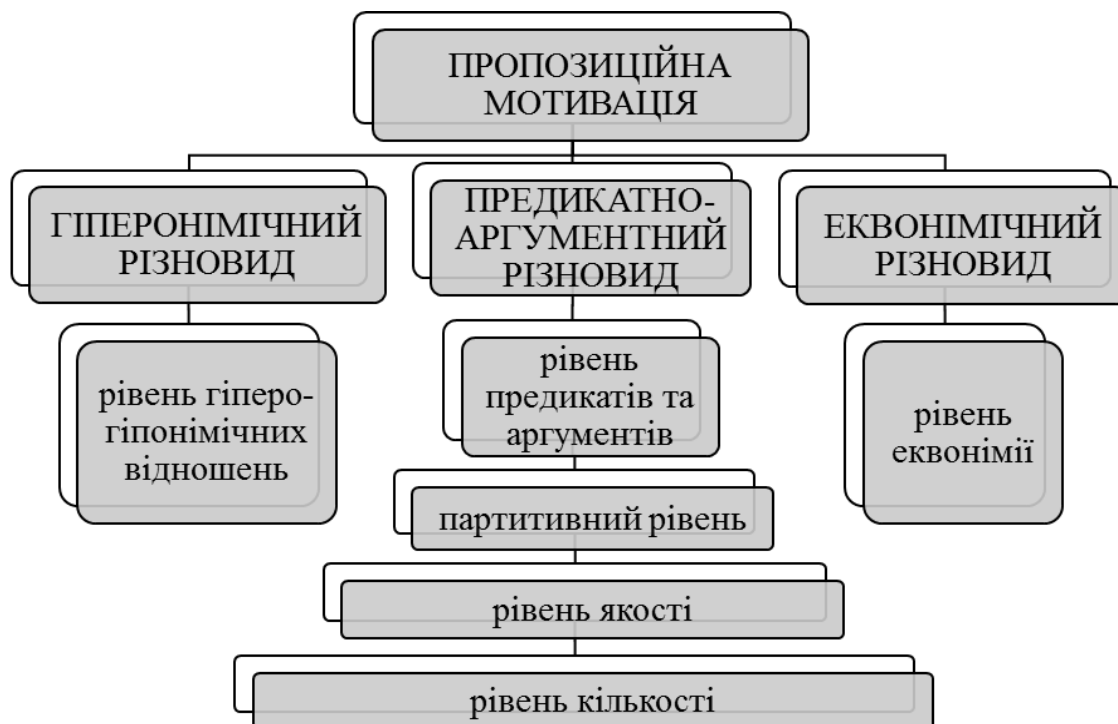

Рис. 3. Пропозиційна мотивація іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах

Пропозиційна мотивація передбачає обрання мотиваційних ознак із усіх вищезазначених рівнів, проте має лише три різновиди: гіперонімічний, еквонімічний та предикатно-аргументний (рис. 3).

3.1.1 Гіперонімічний різновид пропозиційної мотивації іхтіонімів. Номенклатурні назви риб підпорядковані системі гіперо-гіпонімічних відношень, тобто родо-видових зв'язків, які вважаються універсальною моделлю репрезентації наукових знань, оскільки у ній якнайкраще простежується багатоступеневість, ієрархічність і певним чином асоціативність наукового знання [52; 96; 138; 188].

Іхтіологічна класифікація є ієрархічною системою, що входить до складу класифікації тварин, тому найвищим рівнем категорії є царина “Тварини”. Риби перебувають на найнижчому рівні серед хребетних. Вони відносяться до типу *Хордових* (*Chordate / Chordés*), підтипу *Хребетних* (*Vertebrate / Vertébrés*) або *Черепних* (*Craniate / Crâniates*), надкласу *Риби* (*Fish / Poissons*). Надклас Риби, у свою чергу, поділяється на три класи: *Хрящові риби* (*Cartilaginous fishes / Poissons cartilagineux*), *Безщелепні* (*Jawless fishes*) та *Кісткові риби* (*Bony fishes / Poissons osseux*), підкласи, ряди, родини й роди. Найнижчим рівнем є вид, найменування якого співвідноситься з конкретним зоровим образом [338, с. 9].

Для прикладу наведемо схему, що показує місце українського видового іхтіоніма *морська ластівка* в іхтіологічній класифікації:

<u>Категорія</u>	<u>Назва</u>
Царина	<i>Тварини</i>
Тип	<i>Хордові</i>
Підтип	<i>Черепні</i>
Надклас	<i>Черепні</i>
Клас	<i>Променепері</i>
Підклас	<i>Новопері</i>
Ряд	<i>Окунеподібні</i>
Родина	<i>Помацентрові</i>
Рід	<i>Хроміс</i>
Вид	<i>Морська ластівка</i> [356].

Виходячи з вищезазначеного, зауважимо, що до гіперонімічного різновиду мотивації належать іхтіоніми, які містять компонент-гіперонім *fish/poisson/риба*. Такі назви потребують найменших когнітивних затрат при їх сприйнятті й обробці, тому вони легше засвоюються й запам'ятовуються.

Серед них виділяємо:

- 1) назви класів риб (*Cartilaginous fishes, Poissons osseux, Хрящові риби*);
- 2) підкласів (*ray-finned fishes, променепері риби, poissons à nageoires rayonnées*);
- 3) рядів (*lungfishes, відкритоміхурні риби*);
- 4) родин (*Clingfishes, риби-напузи, poissons-scies*);
- 5) родів (*pipefishes, cavefishes*);
- 6) видів (*Northern cavefish, риба-повзун, poisson-poumon africain*).

До гіперонімічного різновиду мотивації відносимо також випадки, коли назва виду містить компонент, спільний із найменуваннями ряду, роду чи родини, тобто вищого класифікаційного рівня. До прикладу, ряд *Окунеподібні* має у своєму складі родину *Окуневі*, рід *Окунь* та види *окунь звичайний* та *окунь жовтий* [356].

Найменування вищих класифікаційних рівнів є результатом первинної номінації, а їх внутрішня форма, зазвичай, непрозора, оскільки втрачено первісний мотив, що слугував першоосною номінації. Такі назви для уточнення їх мотиваційної основи потребують застосування процедур порівняльно-історичного методу, послуговуючись якими було виявлено спільні для трьох мов: англ. *pike* “щука” (< фр. *riquer* “колоти, проколювати” < нар.-лат. **riccare* “колоти, проколювати” [307, р. 1185; 314]) // фр. *brochet* “щука” (< фр. *broche* “шип, спиця” < лат. *brossus* “гострий” < іє. **bhr̥-* “вістря, гострий кінець” [297, р. 108; 298, р. 81; 320, р. 108–109]) // укр. *щука* (< псл. **ščuka* < іє. **skeu-* “гострий, різати” [256, с. 515; 320, р. 954]); англ. *carp* “короп” (< двн. *karpfo* < гот. **karpa* [306, р. 242; 314]) // фр. *carpe* “короп” (германського походження [298, р. 101]) // пор. укр. *короп* (< псл. **когрь* < двн. *karpfo* [253, с. 41]); спільні для англійської та

французької мови: англ. *salmon* “лосось” (< дфр. *salmun* < лат. *salmonem* “лосось” (< лат. *salire* “стрибати” < іє. *sal-(4) “стрибати” [307, р. 1375; 314; 320, р. 899]) // фр. *saumon* “лосось” (< лат. *salmonem* “лосось” < лат. *salire* “стрибати” [297, р. 485; 314]) // пор. укр. *лосось* (< псл. *lososъ* < іє. *lakš-, *lakšos “лосось” [253, с. 291; 320, р. 653]; англ. *herring* “оселедець” (< дангл. *hæring* < дангл. *har* “сірий, сивий”) [306, р. 725; 314] // фр. *hareng* “оселедець” (< нім. *Hering* < дангл. *har* “сірий, сивий”) [297, р. 278; 298, р. 329; 319] // пор. укр. *оселедець* (< дісл. *sild* “оселедець”) [254, с. 218]; англ. *breast* “лящ” (< франк. *brahsima < зах.-герм. *brahsm- < пгерм. *brehwan “сяяти”, іє. *bherek-* “сяяти”) [306, р. 197; 314; 320, р. 139–140] // фр. *brème* “лящ” (< дфр. *bresme* < нім. *Brachsme* < пгерм. *brehwan “сяяти”, іє. *bherek-* “сяяти”) [297, р. 102; 320, р. 139–140] // пор. укр. *лящ* (< псл. *lešk-jь/lask-jь* “лящ” < *lesk-ati, lešč-ati* (*ljačati) “ляскати”) [253, с. 345]; та відмінні у трьох мовах: англ. *bass* “окунь” (< пгерм. *bars- “гострий” < іє. *bhar- “щетина” [306, р. 150; 314; 320, р. 108–109]) // фр. *perche* “окунь” (< лат. *perca* “окунь” < іє. *perk- “плямистий, строкатий” [297, р. 404; 298, р. 488; 320, р. 820–821] // укр. *окунь* (< псл. *окунь* < псл. *око* “око” [254, с. 177]); англ. *shark* “акула” (< нім. *Schurke* “шахрай” < свн. *Schürgen* “штовхати, штрикати”) [307, р. 1431; 314] // фр. *requin* “акула” (неясного походження) [297, р. 464] // укр. *акула* (< дісл. *hákarl*. “акула” < дісл. *karl* “людина, чоловік” [251, с. 58]); англ. *flounder* “камбала” (< дфр. *flondre* < д-сканд. *flydhra* < пгерм. *flunthrjo “камбала”) [306, р. 603; 314] // фр. *plie* “камбала” (лат. *platessa*) [297, р. 415]) // укр. *камбала* (< рос. *камбала* < фін. *kampala, kampela, kampelo* “камбала” [252, с. 357]) архетипи гіперонімічних найменувань риб.

У зв'язку з тим, що гіперонімічна мотивація іхтіонімів не існує як самостійна, а поєднується здебільшого з іншими різновидами пропозиційної мотивації, аналіз іхтіонімів з компонентами-гіперонімами буде здійснено у відповідних підрозділах, що описують інші різновиди.

3.1.2 Еквонімічний різновид пропозиційної мотивації іхтіонімів. Номенклатурні назви риб базуються на знаннях не лише про градацію рівнів класифікації, а й про суміжність видів риб у межах різних груп узагальнення.

Відношення між членами родини розглядаються відносно об'єднувальних родових назв як гіпоніми, а відносно один одного – як еквоніми. М. Нікітін кваліфікує еквоніми як слова одного рівня узагальнення зі спільним гіперонімом [108, с. 393]. Він вважає еквонімічні зв'язки слабшими, оскільки на їхній підставі виділяється гіперонім, до складу еквонімів якого можуть входити відносні поняття, що потребують інтеграції й розмежування з іншими класами понять [там само].

Еквонімічний різновид мотивації спостерігається при перенесенні назви однієї родини чи роду, ряду на найменування риб іншої родини (роду, ряду). Проведений аналіз матеріалу дослідження, виявив 36 іхтіонімів (22 англійських, 9 французьких та 5 українських) з еквонімічною мотивацією.

На еквонімічний статус мотиватора, як правило, вказують спільні риси риб. У таких випадках до уваги береться аналогія з певною ознакою (розмір, забарвлення, будова тіла) риби іншого ряду чи родини. Винятками є англійський іхтіонім *salmon shark* та французький *requin saumon* мотивовані об'єктом харчування (акула отримала назву виду риби, якою вона харчується).

В англійській мові найбільш продуктивними для еквонімічного різновиду мотивації є найменування ряду *sharks*, що переноситься на іхтіоніми *black sharkminnow* [351] та *giant sharkminnow* [351] родини *minnows* та на представників родини *guitarfishes* (*shark ray* [271, с. 40]) і *remoras* (*shark sucker* [351]). Не менш поширеними є також найменування родини *pike*, використане для утворення назв видів риб *pike killifish* [291], *pike smelt* [291], *pike characoid* [291] та *pike conger* [291].

Англійська назва родини *eel* стала основою для найменування видів *cusk-eel* [302], *eel catfish* [355, p. 113], *eel blenny* [291], *eel-barbel* [348, p. 277]. Назва риби родини *mackerels* переноситься на представника ряду *sharks* (*mackerel shark* [363, p. 96]) та *tuna* (*mackerel tuna* [291]), а найменування родини *mullet* використане для утворення іхтіонімів *mullet silverside* [343, p. 91] та *mullet snapper* [343, p. 138].

Використання назви іншої родини при утворенні англійських іхтіонімів прослідковується також у назвах *trout-perch* [370, p. 241], *least killifish* [351], *loach minnow* [351], *tomcod* [316], *salmon shark* [351], *gar pike* [291].

У французькій мові до еквонімічного різновиду мотивації належать такі іхтіоніми, як *trout fario* [354, p. 29], *pangasius-requin* [359], *merlan poutasou* [362, p. 108], *requin saumon* [271, с. 23], *limande sole* [362, p. 190], *bar-perche* [271, с. 242], *morue-lingue* [271, с. 383], *maquereau-bonite* [373, p. 358], *conger-brochet* [373, p. 90].

В українській мові еквонімічний різновид не є надто чисельним і реалізується в таких назвах, як *макрелешука* [327, с. 57], *коропозубоподібні* [332, с. 211], *сиг-марена* [332, с. 210], *тунець скумбрійовидний* [332, с. 217] та *тунець макрелевий* [332, с. 217].

Як показав зіставний аналіз, еквонімічний різновид пропозиційної мотивації є представленим у всіх досліджуваних мовах незначною кількістю (22 англійські назви, 9 французьких та 5 українських). При еквонімічній мотивації мотиваційною ознакою найменування є аналогія за розміром, забарвленням, будовою тіла риби іншого ряду чи родини. Проте в англійській та французькій мові, на відміну від української, як мотиваційна ознака використовується також об'єкт харчування риби.

3.1.3 Предикатно-аргументний різновид пропозиційної мотивації іхтіонімів. Предикатно-аргументний різновид мотивації пов'язаний із вибором мотиваторів, що корелюють з різноманітними

компонентами рівня предикатів та аргументів, рівнів якості, кількості і партитивів.

Рівень предикатів та аргументів знаходить своє відображення у предикатно-аргументних структурах – структурах репрезентації знань, що містять предикат та аргументи, які характеризують предмет чи ситуацію (Ch. Fillmore [198], R. Jackendoff [209]).

Центром предикатно-аргументної структури є **предикат**, який пов’язує всі інші компоненти інтеріоризованої ситуації. Здебільшого функцію предикатів виконують дієслова – компактні найменування ситуацій і структур дійсності, які неминуче тягнуть за собою уявлення про учасників ситуації і важливі компоненти позначеної структури діяльності [139, с. 54]. У назвах риб, крім дієслів (*swellshark, lookdown, blowfish*), предикати можуть бути вербалізовані Participle II (*gobie varié, requin endormi*), Participle I (*луфар стрибаючий, climbing gourami, basking shark, grondin volant*) та віддієслівними іменниками (*щипавка, стрибун, sleeper shark, requin dormeur*).

Аналіз фактичного матеріалу виявив 49 іхтіонімів (20 українських, 19 англійських та 10 французьких), мотивованих предикатами. Найширше представлені предикати способу поведінки риб (21 іхтіонім), експліковані такими дієсловами:

1) в українській мові – щипати (діал. *щипавка* [332, с. 209]), стрибати (*стрибка* [332, с. 214], *стрибун* [337]), бризкати (*бризкун* [327, с. 60]), лежати (*лежень* [151, с. 72]), баламутити (діал. *баламут* [276, с. 94]), дерти (діал. *дерун* [151, с. 75]), кліпати (діал. *клепець* [252, с. 459]), перевертатися (*синодонтіс перевертень* [328]), блищати (діал. *блищиця* [70, с. 33]);

2) в англійській мові – to bask “грітися” (*basking shark* [347]), to look “дивитися” (*lookdown* [369, р. 119]), to jolt “вдарятися” (*jolthead porgy* [369, р. 150]), to sleep “спати” (*sleeper shark* [349, р. 22]), to spin “крутитися” (*spinner shark* [355, р. 58]), to pout “надувати губи” (*pouter* [348, р. 199]), to blow “надуватися” (*blowfish* – “риба, що, надуваючись, збільшується втричі” [378]), to swell “збільшуватися” (*swellshark* [351]);

3) у французькій мові – *dormir* “спати” (*requin dormeur* [362, р. 48], *requin endormi* [362, р. 48]), *varier* “змінюватися” (*gobie varié* – риба, що “може змінювати колір залежно від середовища” [362, р. 158]).

Наступну групу становлять предикати способу руху риб (13 іхтіонімів), що експлікуються такими дієсловами:

1) в українській мові – чіплятися (*причепна* – риба, що “прикріплюється, прилипає до інших риб або днища суден і пасивно переміщується на значні відстані” [280, с. 96]), присмоктуватися (*риба-присоска* [332, с. 211]), стрибати (*луфар стрибаючий* [340, с. 132]), літати (*летючі риби* – “відмітною особливістю цих риб є їх незвичайно великі пекторальні плавці, завдяки яким летючі риби здатні здійснювати нетривалий ширяючий політ” [338, с. 49]), повзати (*риба-повзун* [328]);

2) в англійській мові – *to dart* “рухатися ривками” (*dart* [370, р. 107]), *to climb* “повзти” (*climbing perch* [356]), *to fly* “літати” (назва *flyingfishes* пов’язана з “можливістю даного виду завдяки плавникам, схожим на крила, пролітати невелику відстань над поверхнею води” [349, р. 113]), *to cling* “прилипати” (*clingfishes* [349, р. 108]), *to sweep* “махати” (*sweeper* [348, р. 274]);

3) у французькій мові – *marcher* “ходити” (*requin marcheur* [271, с. 21] – “акула, що рухається по дну за допомогою плавців”), *sauter* “стрибати” (*muge sauteur* [346]), *voler* “літати” (*grondin volant* [373, р. 152]).

Предикати способу харчування (5 одиниць) знайдено лише в англійській та французькій мовах, де вони представлені дієсловами *to suck / sucker* “всмоктувати” (*hogsucker* [370, р. 128], *sucker* [302], *sucking loach* [356], *poisson-suceur* [359]) та *to gulp* “проковтнути” (*gulper eel* [371]).

Предикати звучання зафіксовано в українській та французькій мовах кількістю 5 одиниць, які експліковано дієсловами *пущати* (*пущун* [341, с. 105]), *сичати* (діал. *сикавка* [70, с. 38]) та *бурчати* / *grogner / gronder* (*гурами буркотливий* [328], *grogneur* [271, с. 162], *grondin* [362, р. 162]).

Англійський іхтіонім *sandburrwers* [351] та українські *ніскорийка* [279, с. 542] і *землерий* [332, с. 213] мотивовані предикатом способу поведінки (*barrow* та рити відповідно) та об'єктом дії (*sand*, пісок, земля).

Мотиваційна ознака предикату реалізується і в запозиченнях з інших мов. Зокрема, англійська назва *remora* [348, р. 192] є запозиченням з латинського *re-* 'назад' та *mora* 'затримувати' (у зв'язку з переконанням, що риба уповільнює рух кораблів [316]). Французьке *achigan* у перекладі з алгонкійської – той, що б'ється, у зв'язку з бойовою поведінкою риби [271, с. 248].

Проведений аналіз показав, що спільним для трьох досліджуваних мов є використання предикатів способу поведінки риби та предикатів способу руху. У той же час предикати способу харчування є мотиваційними ознаками лише англійських та французьких іхтіонімів, а предикати звучання зафіксовано лише у французькій та українській мовах.

Крім предикатів, предикатно-аргументна структура містить різноманітні *аргументи* – семантичні аналоги особи чи предмета, які репрезентують обов'язкову валентісну ознаку предиката і корелюють з ним у предикатно-аргументній структурі [275, с. 38].

Кількість аргументів у концепціях різних лінгвістів коливається від 5 до 50 (5 – у Р. Шенка, 7 – у Ч. Філмора, У. Чейфа, В. Гака, І. Сусова, 14 – у В. Богданова, 25 – у Ю. Апресяна та 50 – у М. Леонтьєва) [26, с. 38]. Проте при найменуванні риб актуалізуються лише специфічні для цієї сфери аргументи: локатив, корелятив, суб'єкт, темпоратив, інструментив та об'єкт.

Найбільш продуктивним для утворення іхтіонімів аргументом є *локатив* – аргумент на позначення місця проживання чи активності риби, що є мотиваційною ознакою для 296 іхтіонімів (146 українських, 80 англійських та 70 французьких), де локатив може представляти:

1) конкретну назву водойми, де дана особина поширена (114 одиниць), ця група включає: 66 українських назв (*атерина середземноморська* [332, с. 211], *плітка узбойська* [339, с. 19], діал. *дунайка* [151, с. 70] та ін.,

23 англійські назви (*Sevan trout* [351], *Borax Lake chub* [374, p. 171], *Caspian lamprey* [358, p. 35] та ін.), 25 французьких назв (*saumon atlantique* [367, p. 12], *requin du Gange* [271, с. 32], *mérou commun de Méditerranée* [373, p. 168] та ін.);

2) певну країну чи її частину, де мешкає риба (59 одиниць), ця група репрезентована 26 українськими іхтіонімами (*осетер російський* [338, с. 142], *мінога українська* [332, с. 206], *марена румунська* [332, с. 208], 17 англійськими (*California roach* [374, p. 179], *Indian mackerel* [348, p. 300], *Japanese anchovy* [355, p. 110] та 16 французькими (*girelle africaine* [375], *pocheteau de Norvège* [372, p. 77], *morue du Groenland* [362, p. 102]);

3) загальну назву водойми – річка, озеро, струмок, затока тощо (35 одиниць), що відображено у 20 українських назвах риб (*мінога річкова* [338, с. 41], *сом каналний* [332, с. 210], *лин озерний* [339, с. 265], 8 англійських (*lake trout* [374, p. 138], *river bream* [348, p. 333], *bay anchovy* [351]); та 7 французьких (*lamproie marine* [362, p. 32], *lamproie fluviatile* [362, p. 32] та ін.);

4) конкретне місце перебування риб у воді (25 одиниць), як-от: пісок (*sandbar shark* [348, p. 38], *бичок-нісочник* [332, с. 216], *gobie des sables* [373, p. 158]), каміння, скелі (*rock bass* [370, p. 47], *бичок скельний* [332, с. 216], *rouget de roche* [362, p. 124], печери (*cavefish* [356], *cavebass* [355, p. 194]), корали, рифи (*requin-coraïl* [271, с. 33], *requin gris de récif* [271, с. 31]);

5) континент як місце поширення риби (20 одиниць), ця група репрезентована 12 українськими іхтіонімами (*вугор європейський* [332, с. 207], *анчоус азовський* [329, с. 55] та ін.), 7 англійськими (*European perch* [351], *Australian herring* [351] та ін.), 1 французьким (*truite d'Europe* [367, p. 12]);

6) сторону світу (9 одиниць): 6 українських (*колючка південна* [332, с. 212], *бистрянка південна* [332, с. 208], *гамбузія східна* [332, с. 211], *щипавка північна* [332, с. 209], *путасу північна* [332, с. 211], *північний шпрот*

[330]), 3 англійські (*northern pike* [351], *Western wobbegong* [351], *Western gulper shark* [351]);

7) географічний регіон (9 одиниць): 5 українських (*палія арктична* [332, с. 210], *марена балканська* [339, с. 377], *плітка карпатська* [339, с. 19], *пічкур карпатський* [333, с. 52], *акула полярна* [337]), 4 французькі (*Sébaste d'Acadie* [271, с. 374], *badèche franche* [345, р. 49], *raie arctique* [372, р. 67], *morue polaire* [362, р. 102]);

8) острів, біля якого помічено даний вид риб (9 одиниць): 5 англійських назв (*Galapagos gurnard* [343, р. 103], *Galapagos shark* [351], *Seychelles gulper shark* [357], *Bermuda killifish* [351], *Bermuda chub* [370, р. 53]), 4 французькі (*murène de Java* [271, с. 107], *rascasse de Madère* [375], *blennie de Gorée* [373, р. 342], *requin de Bornéo* [271, с. 401]);

9) мотиватор-комітатив (5 одиниць), що фіксує лише складову частину цього середовища, тут виокремлюємо 3 англійські назви (*ricefish* [351] (від *rice* – рис), *icefish* [378] (від *ice* – лід), *mudfish* [378] (від *mud* – бруд) та 2 українські (*бичок-зеленчак* [332, с. 217], діал. *вільхівка* [151, с. 71]);

10) глибину, на якій мешкає риба (5 одиниць), ця група представлена 2 англійськими назвами (*deepwater serano* [361] (від *deep* – глибокий), *shallow-water hake* [355, р. 118] (від *shallow* – мілкий), 2 французькими (*rascasse de fond* [373, р. 144], *phycis de fond* [367, р. 16] (від *fond* – глибина) та 1 українською (*верховодка звичайна* [332, с. 208]);

11) назву міста, біля якого помічено активність риби: 3 одиниці, серед яких 2 французькі (*mérou de Malabar* [350, р. 26], *mérou de Haïfa* [271, с. 238]) та 1 англійська (*Killarney shad* [358, р. 71]);

12) якість води, в якій мешкає риба, ця група представлена 3 назвами: 2 українськими (*стерлядь прісноводна* [342], *микіжа прісноводна* [333, с. 62]) та 1 англійською (*freshwater anchovy* [351]).

Як бачимо з наведених вище прикладів, спільним для усіх аналізованих мов є використання у якості локативу конкретної назви водойми, назви країни, загальної назви водойми, конкретного місця перебування риби у воді,

назв континентів та глибини, на якій мешкає риба. У той же час лакунарними для англійської мови є назви географічних регіонів, для французької – назви сторін світу, локатива-комітатива та термінів якості води, а для української – назви островів та міст.

Корелятив – аргумент, що показує відповідність чи не відповідність риби нормі у межах класифікаційної ієрархії [134, с. 54] – знаходить свою репрезентацію у 42 назвах риб, серед яких 24 французькі, 11 українських та 7 англійських.

На прототип роду найчастіше вказує корелятив, позначений прикметниками *common / commun (vulgaire) / звичайний*, які свідчать, що риба має найбільш типові та яскраві ознаки роду або родини, а також вказує на її найбільшу ареальну поширеність. Ця група налічує 34 іхтіоніми, серед яких:

1) 21 французька назва (*baudroie commune* [367, р. 16], *sagre commun* [367, р. 115] та ін.);

2) 10 українських (*катран звичайний* [333, с. 52], *марена звичайна* [333, с. 58] та ін.);

3) 3 англійські (*common carp* [351], *common killifish* [291], *common anchovy* [291]).

Корелятив, позначений прикметниками *franche/справжній*, фіксує типові особливості будови тіла риби однієї родини або роду, на відміну від інших. Такий корелятив представлено 1 французькою назвою (*lingue franche* [367, р. 15]) та 1 українською (*справжня сіра акула* [337]), тоді як в англійській мові таких назв не було виявлено.

Іхтіоніми також мотивуються опозитивами корелятива на позначення відмінності виду риби від решти представників відповідної родини. Ця група репрезентована 6 назвами риб: 4 англійськими (*false trevally* [351], *false brotula* [356], *false moray* [356], *pseudorasbora* [358, р. 99]) та 2 французькими (*fausse saure* [373, р. 290], *faux-maquereau* [271, с. 257]). В українській мові назв, мотивованих опозитивом корелятива, не знайдено.

Отож, як показав проведений аналіз, спільним у всіх досліджуваних мовах є використання корелятивів *common / commun (vulgaire) / звичайний*, тоді як корелятиви *franche / справжній* характерні лише для французької та української мови, а мотиваційна ознака опозитива корелятива реалізується тільки в англійській та французькій мовах.

Суб'єкт стає мотиваційною ознакою для 18 іхтіонімів (12 українських та 6 англійських). О. Селіванова характеризує цей аргумент як “мисленнєвий аналог носія предикативних процесів, станів, відношень у певній події, ситуації” [275, с. 706]. Здебільшого суб'єкт представляє ту людину, яка відкрила певний вид риби, – стверджує С. Стройкова, що досліджує німецькі іхтіоніми [134, с. 79]. Це твердження є вірним і для англійських та українських іхтіонімів, адже зазначена група репрезентована 17 назвами риб: 12 українськими (*ялець Данилевського* [332, с. 209], *марена Валецького* [332, с. 208], *бичок Міллера* [332, с. 216] та ін.) та 5 англійськими (*Arnold's characin* [291], *Cook's swellshark* [351], *Fedorov's catshark* [351], *Ackley's skate* [363, р. 151], *guppy* [314]). Проте в англійській мові у назві *Lana's sawshark* [351] суб'єкт представлено племінницею першовідкривача риби, на честь якої він назвав цей вид.

У обстежених нами джерелах французької мови іхтіонімів, мотивованих суб'єктом, не виявлено, що дозволяє зробити припущення про його лакунарність у порівнянні з англійською та українською мовами.

Назви риб мотивуються також **темпоративом** – аргументом, що виражає часові характеристики (13 іхтіонімів, з яких 9 англійських та 4 українські). За словами В. Калько, “сутність використання мотиваційної ознаки, пов'язаної з функцією темпоратива, відносно проста, можливо навіть універсальна, вона постає прямо чи опосередковано із спостережень номінатора” [62, с. 94].

“Темпоратив в основному пов'язаний з часом активності риб чи періодом їхнього вилову людиною”, – зазначає С. Стройкова, аналізуючи

німецькі іхтіоніми [134, с. 54]. У результаті аналізу англійських іхтіонімів було з'ясовано, що темпоратив може позначати:

1) пору року, коли риба активна (*fall herring* (від *fall* – осінь) [291], *summer flounder* (від *summer* – літо) [369, р. 79], *winter flounder* (від *winter* – зима) [369, р. 80];

2) назви свят, які означають період споживання риби людиною (*halibut* – зі староанглійського *haly* “святий” [316]);

3) частину доби, коли риба активна (*night smelt* [349, р. 82], *night shark* [351] (від *night* – ніч);

4) місяць нересту риби (*June sucker* (від *June* – червень) [374, р. 241];

5) тривалість життя риби (*annual killifish* (від *annual* – однорічний) [351];

6) назви природних явищ, що збігаються з часом народження риби (*frost fish* (від *frost* – морози) [351].

В українській мові темпоратив експлікує:

1) час нересту, що збігається з часом цвітіння певних рослин (діал. *березівка* [70, с. 49], діал. *калиняк* [70, с. 50], діал. *пшеничник* [70, с. 51]);

2) період початку нересту, що збігається у часі зі святом (діал. *юровик* [151, с. 96]).

У французькій мові не було виявлено іхтіонімів мотивованих темпоративом, тому можемо припустити, що цей аргумент є лакунарним, порівняно з англійською та українською мовами.

Інструментив – аргумент зі значенням зняряддя захисту [134, с. 53] – є мотиваційною ознакою для 10 іхтіонімів (4 французьких, 4 українських та 2 англійських). Цей аргумент позначає виріст на тілі риби, що може нею використовуватися у разі небезпеки для захисту, до прикладу французькі назви *bar* (запозичення з німецького *bar* – шип) [271, с. 240], *pastenague épineuse* (від *épine* – шип, колючка) [367, р. 9], *nason à éperons* [364], *nason à éperons bleus* [375] (від *éperon* – шип); українські *шип* [283, с. 454], *колючка* [277, с. 237], *колюча акула* [338, с. 105], *скат шипуватий* [338, с. 114]; та

англійські *prickly sculpin* [351], *prickly shark* [351] (від *prickle* – шип, колючка).

Об'єкт, тобто мисленнєвий аналог істоти чи неістоти, на які спрямовано дію, у структурі пропозиції або предикатно-аргументній структурі [275, с. 508], знаходить свою репрезентацію у 3 назвах риб (2 англійських – *grass carp* (від *grass* – трава) [370, р. 75], *algae eater* (від *algae* – водорості) [351], та 1 українській – діал. *ніскозоб* [70, с. 59]) та позначає об'єкт харчування риби. У французькій мові іхтіонімів, мотивованих цим аргументом, не виявлено.

Проведений аналіз аргументів як мотиваційних ознак показав, що спільними для усіх досліджуваних мов є такі аргументи, як локатив, корелятив та інструментив. Лакунарними для французької мови, у порівнянні з англійською та українською виявилися такі аргументи, як суб'єкт, темпоратив та об'єкт.

Партитивний рівень, що демонструє відношення ієрархії, взаємозалежності між предметом та його частиною [99, с. 6], представлено **партонімами** – назвами частин тіла риби (від англ. *part* – частина).

Партонімічні відношення належать до базових механізмів мислення людини, що дозволяють їй категоризувати навколишній світ, і тому широко репрезентовані у назвах риб. 134 іхтіоніми (67 французьких, 35 українських та 32 англійських), у яких вербалізовано мотиваційну ознаку партоніма, ми поділили на шість груп.

1. Найбільшу групу утворюють іхтіоніми, у яких партонім позначає елементи забарвлення риби. Ця група налічує 36 одиниць, серед яких 16 французьких – *emissole tachetée* (від *tache* – пляма) [372, р. 53], *baliste ponctué* (від *ponctué* – плямистий) [373, р. 400], *vive rayée* (від *rayée* – смугастий) [373, р. 336] та ін., 14 англійських – *spotted brotula* (від *spot* – пляма) [343, р. 75], *barred brotula* (від *bar* – смуга) [343, р. 75], *striped bass* (від *stripe* – смуга) [370, р. 53] та ін., 6 українських – *бичок смугастий* [332, с. 216], *плямиста зубатка* [330] та ін.

2. Наступну групу утворюють іхтіоніми, що мотивовані партонімом у поєднанні з квантитативом (елементом рівня кількості). Ця група налічує 32 назви риб, серед яких 14 французьких – *motelle à trois barbillons* [362, р. 118], *crocro à gros yeux* [373, р. 174] та ін.; 10 українських – *бонс великоокий* [340, с. 179], *тризубий бичок* [332, с. 217], діал. *довгописка* [339, с. 349] та ін.; 8 англійських – *sixgill shark* [349, р. 19], *shortfin scad* [348, р. 148], *big scales* [349, р. 123] та ін.

3. Третя група об'єднує іхтіоніми, мотивовані партонімом у поєднанні з елементом рівня якості (квалітативом), цю групу репрезентують 27 назв риб, серед яких 13 французьких – *requin à nez rude* [271, с. 31], *thon à nageoires jaunes* [373, р. 366], *sar à tête noire* [373, р. 264] та ін.; 6 англійських – *redeye bass* [370, р. 44], *yellowfin tuna* [348, р. 306], *blacktip shark* [369, р. 97] та ін.; 8 українських – *бичок червоноротий* [332, с. 216], *бичок жовтоголовий* [332, с. 216], *білоочка* [332, с. 208] та ін.

4. Четверта група репрезентована назвами риб, мотивованих елементами забарвлення у поєднанні з квалітативом – елементом рівня якості, ця група налічує 17 іхтіонімів, з них 13 французьких – *pagre à points bleus* [373, р. 248], *pageot à tache rouge* [373, р. 252], *denté à tache rouge* [373, р. 240] та ін.; 3 англійські – *blackspot shark* [348, р. 42], *bluestriped chub* [361], *greenspotted rockfish* [361]; та 1 український – *меланотенія червоносмугова* [328].

5. До п'ятої групи належать іхтіоніми, мотивовані назвами частин тіла риби, було виокремлено 14 таких іхтіонімів, серед них 7 французьких – *denti* (від *dent* – зуб) [345, р. 56], *poisson-poumon africain* (від *poumon* – легеня) [366, р. 150] та ін.; та 7 українських – *головатиця* [332, с. 210], *зубарик* [340, с. 174] та ін.

6. Остання група репрезентована 8 назвами, що мотивовані елементами забарвлення у поєднанні з квантитативом (елементом рівня кількості), це 4 французькі назви – *gobie à quatre taches* [346], *gobie à six taches* [364], *apogon à cinq lignes* [375], *chromis à triple tache* [375]; 3 українські –

ктенопома восьмисмугова [328], *барбус п'ятисмуговий* [328], *барбус чотирьохлінійний* [328]; та 1 англійська – *threespine stickleback* [347].

Рівень якості в англійських, французьких та українських іхтіонімах пов'язаний з позначенням кольору, оскільки колір – відносно постійна якість риби, що виконує диференційну функцію. Прикметник на позначення кольору представляє забарвлення більшої частини тіла риби. Сюди відносимо 94 іхтіоніми (47 французьких, 32 українські та 15 англійських) та виділяємо серед них 3 групи.

1. Першу групу утворюють іхтіоніми, мотивовані назвами хроматичних кольорів. Хроматичні кольори – це ті кольори та їх відтінки, які ми розрізняємо у спектрі. Ця група репрезентована 51 назвою (21 французька, 20 українських та 10 англійських). Найчастіше для утворення іхтіоніма номінатори користуються назвами основних кольорів (червоний, жовтогарячий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий), ці кольори відображені у 15 українських назвах – *пагр червоний* [340, с. 159], *солія жовта* [332, с. 217], *зеленушка* [332, с. 214] та ін.; 13 французьких – *thon rouge* [362, р. 142], *lieu jaune* [362, р. 110], *esturgeon vert* [271, с. 53] та ін.; та 7 англійських – *purple cuskeel* [343, р. 77], *green blenny* [361], *blue shark* [363, р. 77] та ін.

Відтінки кольорів обираються для найменування риб рідше, вони фігурують у 8 французьких іхтіонімах – *baudroie rousse* [346], *mérou brun* [346], *liche glauque* [373, р. 204] та ін.; 5 українських – *сомик коричневий* [332, с. 210], *барбус рожевий* [328], *ктенопома сиза* [328] та ін.; та 3 англійських – *pinky* [348, р. 214], *olive rockfish* [349, р. 151], *brown trout* [374, р. 128].

2. До другої групи належать іхтіоніми, мотивовані назвами ахроматичних кольорів (білий, чорний та сірий). Ця група є не настільки чисельною, як попередня, оскільки ахроматичні кольори не так сильно привертають увагу номінаторів. Сюди відносимо 33 назви, серед яких 19 французьких – *thon blanc* [362, р. 144], *aiguillat noir* [372, р. 99], *requin gris* [372, р. 119] та ін.; 11 українських – *палтус чорний* [330], *сірушка* [339,

с. 19], *товстолоб білий* [332, с. 209] та ін.; 3 англійські – *great white shark* [347], *white salema* [343, р. 154], *black and white snapper* [355, р. 204].

3. Найменшу групу складають назви риб, мотивовані квалітативами, що передають не конкретну ділянку кольорового спектра, а певне оптичне враження від її сприймання. Ця група налічує 10 назв, серед яких 7 французьких – *murène terne* (від *terne* – тмянний) [375], *castagnole bicolore* (від *bicolore* – двокольоровий) [375], *raie-caban pâle* [372, р. 71], *raie la palotte* [372, р. 85] (від *pâle* – блідий), *sigan sombre* (від *sombre* – темний) [346], *vairon* (від *vairon* – різнокольоровий) [271, с. 146], *requin sombre* [373, р. 36]; 2 англійські – *dusky shark* [363, р. 69], *dusky yellowtail* [348, р. 157] (від *dusky* – темний); та 1 українська – *товстолоб строкатий* [329, с. 88].

Особливості будови тіла риб позначають мотиватори **рівня кількості – квантитативи**, що є мотиваційною ознакою для 30 іхтіонімів, серед яких 16 французьких, 7 англійських та 7 українських. Зовнішній вигляд особин часто оцінюється за їх розміром, при чому розмір риби може бути диференційною ознакою видів риб як у межах однієї родини (*grand sébaste* [362, р. 160] – *petit sébaste* [362, р. 160], *greater amberjack* [369, р. 31] – *lesser amberjack* [369, р. 32], *чип малий* [340, с. 91] – *чип великий* [340, с. 86]), так і безвідносно до інших членів родини (*grande vive* [362, р. 134], *slender clingfish* [349, р. 110], *калкан великий* [330]).

Підсумовуючи аналіз предикатно-аргументного різновиду мотивації іхтіонімів, зазначимо: 1) предикатно-аргументна мотивація передбачає обрання мотиваційної ознаки з рівня предикатів та аргументів, рівнів якості, кількості і партитивів; 2) найбільшою продуктивністю вирізняється рівень предикатів та аргументів, представлений 125 англійськими назвами, 108 французькими та 198 українськими; 3) серед аргументів в усіх досліджених мовах найбільш репрезентованим є локатив (аргумент на позначення місця проживання чи активності риби).

Результати аналізу предикатно-аргументної мотивації англійських, французьких та українських іхтіонімів представлені у таблиці 3.1.

**Кількісно-якісна характеристика предикатно-аргументного
різновиду мотивації іхтіонімів**

№	Рівні та підрівні предикатно-аргументної мотивації	Англійська мова	Французька мова	Українська мова	Усього
1.	Рівень предикатів і аргументів	125	108	198	431
1.1.	предикат	19	10	20	49
1.2.	локатив	80	70	146	296
1.3.	корелятив	7	24	11	42
1.4.	суб'єкт	6	-	12	18
1.5.	темпоратив	9	-	4	13
1.6.	інструментив	2	4	4	10
1.7.	об'єкт	2	-	1	3
2.	Партитивний рівень	32	67	35	134
3.	Рівень якості	15	47	32	94
4.	Рівень кількості	7	16	7	30
	Усього	179	238	272	689

Як уже зазначалося, когнітивно-ономасіологічний аналіз передбачає не лише класифікацію номінативних одиниць за типами мотивації, але і визначення їх *структурних особливостей*.

З-поміж пропозиційно мотивованих іхтіонімів *англійської мови* переважають двокомпонентні сполуки (83,08%). Базис цих іхтіонімів організований за такими моделями:

1) N+N (43,28%): *spinner shark, grass carp, algae eater, Ackley's skate* (перший іменник в цих моделях містить мотиваційну ознаку пропозиційного рівня, а другий – родову назву);

2) Adj+N (24,87%): *european perch, northern pike, yellow bass* (у таких сполуках мотиваційна ознака виражена через прикметник);

3) ПІ+N (7,96%): *speckled dace, striped bass, spotted sleeper*;

4) NP+N (5,48%): *Black Sea shad, Borneo river shark, New Zealand smelt* (гіпотаксична група в англійських іхтіонімах, утворених за такою моделлю, позначає локатив);

5) PI+N (1,49%): *basking shark, climbing perch* (за допомогою дієприкметника теперішнього часу виражено мотиваційну ознаку предиката).

Близько 9,95% англійських іхтіонімів пропозиційної мотивації є композицями дистантно-синтагматичного (5,97% – *blowfish, swellshark, sandeel*), контактено-синтагматичного (2,49% – *lookdown, sandburrowers, bigscales*) та сумарного (1,49% – *eel-barbel, trout-perch, tomcod*) типу.

Серед пропозиційно мотивованих іхтіонімів в англійській мові незначною кількістю представлені багатокомпонентні сполуки (3,48% – *great white shark, greater sand perch*) та деривати (2,49% – *pouter, darter, sweeper*).

У *французькій мові* серед пропозиційно мотивованих іхтіонімів теж переважають двокомпонентні сполуки (73,28%), проте, якщо в англійській мові, найпоширенішою є модель N+N, то у французькій мові такі сполуки найчастіше містять у своєму складі іменник та прикметник (44,94%). Французькі іхтіоніми такого типу утворені за двома моделями (Adj+N – *petite sole, grande roussette, longue girelle*, та N+Adj – *perche canadienne, raie arctique, murène noire*), що зумовлено особливостями граматичної будови французької мови, згідно з якими, місце прикметника не є строго фіксованим.

Двокомпонентні сполуки у французькій мові представлені також моделями N+(Prep)+N (22,27% – *requin marcheur, mérrou de Malabar, perche d'Amérique*), N+PII (5,67% – *requin endormi, gobie varié, gobie tacheté*), N+PI (0,4% – *grondin volant*). Щодо непродуктивності сполук моделі NP+N у французькій мові зазначимо, що гіпотаксична група у мотиваційній базі іхтіонімів представлена, передусім, локативом, який у французькій мові експлікується простими іменниками (*saumon du Pacifique, mérrou de Méditerranée*).

З-поміж пропозиційно мотивованих французьких іхтіонімів досить поширеними є багатокомпонентні сполуки (20,65% – *mulet à grandes écailles, raie à queue courte, murène à tête jaune*), що пояснюється специфікою французького словотвору. До прикладу, англійський іхтіонім *largemouth bass* (буквально – великоротий окунь) є двокомпонентною сполукою, у той же час у французькій мові подібна мотиваційна ознака виражається не складним іменником, а окремими лексемами, в результаті чого утворюється багатокомпонентна сполука – фр. *mulet à grosse tête* (дослівно – кефаль з великою головою).

Найменш розповсюдженими серед французьких пропозиційно мотивованих іхтіонімів є композиції (3,23% – *poisson-suceur, requin-corail, morue-lingue*) та деривати (1,62% – *grogneur, grondin, denti*).

В **українській мові** з-поміж іхтіонімів з пропозиційною мотивацією найширше представлені двокомпонентні сполуки (80,14%), переважна більшість яких утворена за моделлю Adj+N та N+Adj (74,73% – *летючі риби, калкан чорноморський, щипавка дунайська*). У таких сполуках прикметник виражає мотиваційну ознаку, а іменник є родовою назвою.

Двокомпонентні сполуки моделі N+N складають 5,05% від усіх двокомпонентних сполук в українській мові, і виражають найчастіше мотиваційну ознаку суб'єкта (*сом Солдатова, марена Валецького, бичок Пінчука*).

Наступну за чисельністю групу серед українських пропозиційних іхтіонімів утворюють деривати (11,56%), що найчастіше виражають мотиваційну ознаку предиката – *щипавка, стрибка, бризкун*.

Найменшу групу серед українських іхтіонімів з пропозиційною мотивацією утворюють композиції (7,22% – *землерий, жовтохвіст, макрелешука*) та багатокомпонентні сполуки (1,08% – *оселедець каспійсько-чорноморський морський*).

Здійснивши аналіз пропозиційного типу мотивації іхтіонімів, видаються можливими такі висновки: 1) пропозиційна мотивація за

загальним механізмом є метонімічною, та полягає у використанні мотиваційних ознак у прямих значеннях; 2) виокремлено три різновиди пропозиційного типу мотивації (гіперонімічний, еквонімічний та предикатно-аргументний); 3) серед виокремлених різновидів пропозиційної мотивації, найбільш продуктивним є предикатно-аргументний, що передбачає обрання мотиваційної ознаки з рівня предикатів та аргументів, якості, кількості і партитивів.

3.2 Асоціативно-термінальна мотивація іхтіонімів

Спираючись на наукові розвідки О. Селіванової, зауважимо, що *асоціативно-термінальна мотивація* за загальним механізмом є *метафоричною* [275, с. 484] і характеризується “використанням на позначення предметів і явищ однієї концептуальної сфери <...> знаків інших концептуальних сфер за принципом аналогії, подібності, відповідного асоціювання” [там само]. Когнітивним підґрунтям такого асоціювання є пізнавальна здатність людини сприймати і розуміти одну концептуальну сферу у термінах іншої [157, с. 70], що становить базу будь-якої метафори.

При розгляді асоціативно-термінального типу мотивації іхтіонімів ми керуємося концепцією метафоричних моделей Дж. Лакоффа і М. Джонсона, які у роботі “Метафори, якими ми живемо” визначили метафору не просто як феномен мови, а як когнітивну операцію, що використовується свідомістю людини у повсякденному житті [215]. “Їхня когнітивна концепція метафори стосується повсякденних метафор, що застосовуються для структурування навколишньої дійсності та керують інтелектуальною діяльністю людини і її вчинками”, – зазначає В. Калько [62, с. 129].

У концепції метафоричних моделей Дж. Лакоффа та М. Джонсона наявні область-джерело (source domain) та область-мішень (target domain) [215], що у дослідженнях інших авторів [122; 211; 231] інтерпретуються як донорська (donor domain) та реципієнтна (recipient domain) зони.

Донорська зона – це “предметна (концептуальна) сфера, що постачає власні знаки на позначення іншої предметної сфери (реципієнтної), у якій вони стають метафоричними найменуваннями” [275, с. 143].

У нашому випадку асоціативно-термінальні частини назв риб виступають реципієнтними зонами, а донорськими є зони інших концептуальних сфер, що постачають для них власні знаки, оскільки ці знаки – первісно неістинні щодо позначуваного.

Донорські зони отримують такий статус не випадково, адже використання їхніх знаків ґрунтується на численних асоціативних аналогіях зовнішніх ознак та поведінки риби з іншими, більш близькими для номінаторів предметами і явищами дійсності та їхніми ознаками.

Аналіз фактичного матеріалу дозволив виділити 5 донорських зон, що послужили джерелом метафоризації іхтіонімів. Відсоткове відношення кожної з виокремлених зон у аналізованих мовах представлено на рис. 4.

Залежно від способу взаємодії донорської та реципієнтної зони, спираючись на праці О. Селіванової, виділяємо такі різновиди асоціативно-термінальної мотивації:

1) *гештальтний*, який застосовує знаки інших концептуальних сфер при позначенні риб “на підставі подібності зорових, слухових, дотикових образів (гештальтів)” [Селіванова 2010, с. 484];

2) *дифузно-метафоричний*, що “ґрунтується на дифузному поєднанні асоціативних комплексів різних доменів на підставі аналогії” [275, с. 484]. Метафора, що лежить в основі перенесення назви деякого об’єкта на позначувану рибу, має нечітке, розпливчате підґрунття, зближення концептів спирається на декілька ознак;

3) *структурно-метафоричний*, що “характеризується інтеграцією донорської та реципієнтної концептосфер на підставі одного суміжного компонента” [275, с. 484]. Зважаючи на це, термінальний компонент структури знань про позначене, зокрема вид риби, позначається знаком іншої

донорської зони й формує реляцію з відповідним пропозиційним компонентом цієї структури.

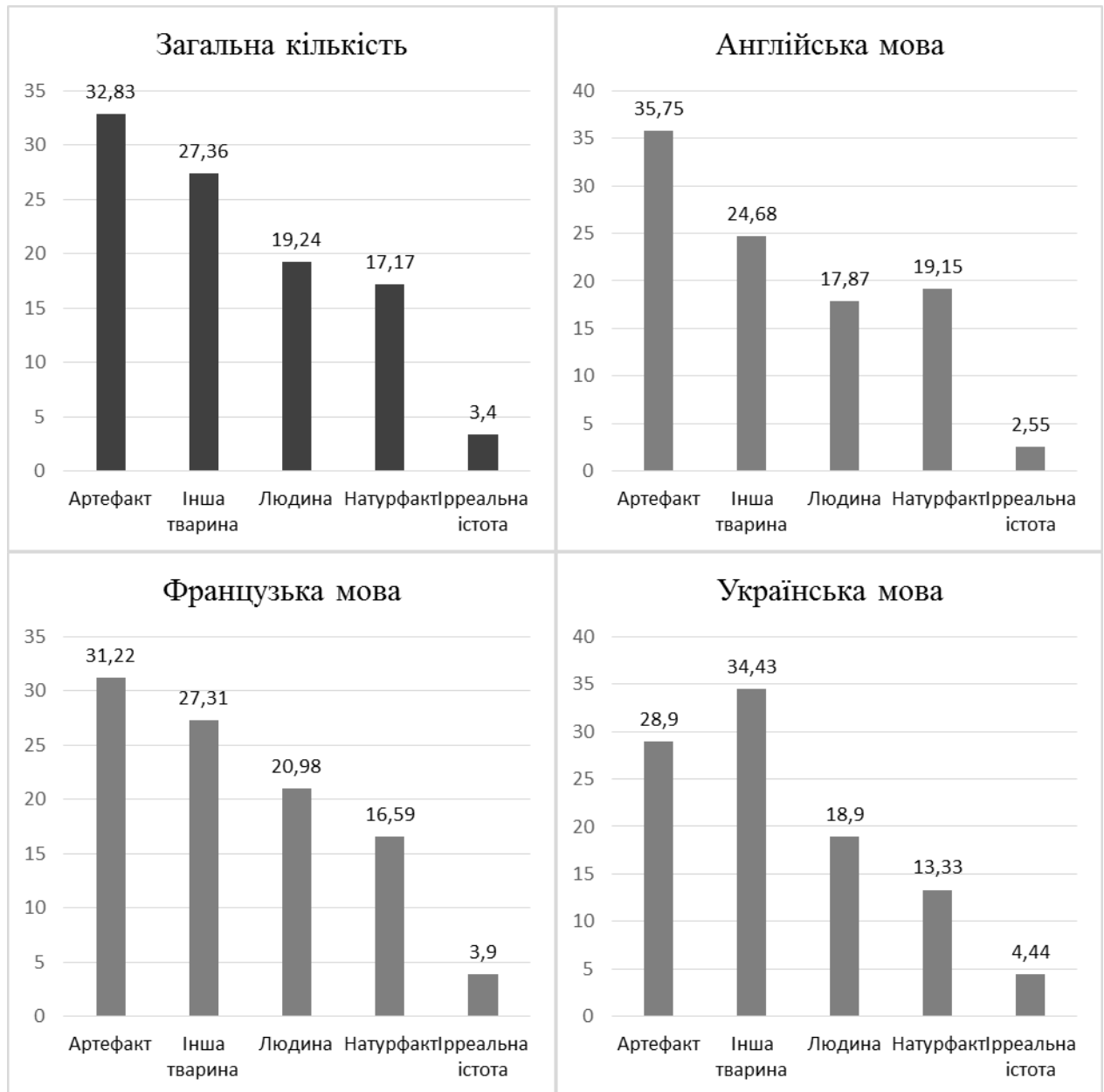

Рис. 4. Ступінь представлення донорських зон у метафорично мотивованих іхтіонімах в англійській, французькій та українській мовах

3.2.1 Донорська зона АРТЕФАКТ. Найбільш продуктивною для англійських, французьких та українських іхтіонімів є концептуальна сфера АРТЕФАКТ як рукотворний предмет “з огляду на один із принципів метафоризації – предметоцентризм” [134, с. 134]. Було виокремлено

174 іхтіоніми, мотивованих назвами артефактів, серед них 84 англійських, 64 французьких та 26 українських.

Актуальними для цієї донорської зони є гештальтний та дифузно-метафоричний різновиди асоціативно-термінальної мотивації.

Найбільш поширеним є *гештальтний різновид* (167 іхтіонімів, у тому числі 77 англійських, 64 французьких та 26 українських), що ґрунтується на використанні зорових, слухових та дотикових *гештальтів* – “константних цілісних складників свідомості, які існують у вигляді фігур, структур, образів і формуються через прагнення до структурування поля сприйняття і його усвідомлення незалежно від зміни й варіювання ознак об’єкта” [275, с. 189].

Для найменування англійських, французьких та українських риб найбільш характерне використання зорових гештальтів (157 назв риб). Серед таких іхтіонімів було виділено 4 групи.

1. Найчисленніша група включає іхтіоніми, що отримали свої назви на підставі схожості форми їхнього тіла з формою певного рукотворного предмета (58 назв, серед яких 27 французьких, 23 англійські та 8 українських).

Так, подібність видовженої форми тіла риби та артефактів стала основою найменування риб у трьох досліджених мовах. Сюди відносимо такі англійські назви, як *cutlassfish* (від *cutlass* – шабля) [370, р. 64], *oarfish* (від *oar* – весло) [371], *pencil fish* (від *pencil* – олівець) [351], *cornetfish* (від *cornet* – ріжок) [343, р. 96], *torpedo scad* (від *torpedo* – торпеда) [348, р. 152], *trumpetfish* (від *trumpet* – труба) [351].

У французькій мові схожість подовженої форми тіла з артефактами експлікується у таких назвах, як *poissons-sabres* [373, р. 350], *sabre* [373, р. 350] (від *sabre* – шабля), *poisson chandelle* (від *chandelle* – свічка) [373, р. 288], *poisson-flûte* (від *flûte* – флейта) [346], *gobie-fléchette* (від *fléchette* – стріла) [375], *limande* (від *limande* – вузька дошка) [362, р. 182], *goujon* (від *goujon* – шпилька) [271, с. 140].

Сюди ж відносимо такі українські іхтіоніми, як *риби-шаблі* [332, с. 217], *риба-меч* [332, с. 217], *смарида стрілоподібна* [340, с. 183] та *риба-голка* [338, с. 48].

Подовжена форма тіла деяких риб у поєднанні з їх невеликою товщиною теж асоціюється з артефактами, що можемо прослідкувати у таких англійських назвах, як *needlefishes* (від *needle* – нитка) [349, р. 115], *ribbonfishes* (від *ribbon* – стрічка) [349, р. 120], *whiptail ribbonfish* (від *whip* – батіг) [349, р. 121], а також у французькій назві *turène ruban* (від *ruban* – стрічка) [375] та українській *ремінь-риба* [280, с. 502].

Кругла та квадратна форма тіла риб нагадує номінаторам артефакти, зокрема, це можна побачити у таких французьких назвах, як *poisson-montre* (від *montre* – годинник) [271, с. 214], *sa tambour* (від *tambour* – барабан) [346], *carangue médaille* (від *médaille* – медаль) [372, р. 210], *poisson-coffre* (від *coffre* – ящик) [372, р. 404], *poissons-bourses* (від *bourse* – гаманець) [373, р. 402] та в англійських іхтіонімах *roundel skate* (від *roundel* – медальйон) [363, р. 153], *blobfish* (від *blob* – крапля, пляма) [378], *lollipop catshark* (від *lollipop* – цукерка на паличці) [351], *boxfishes* (від *box* – коробка) [356].

Зовнішня подібність плоского тіла риб до рукотворних предметів прослідковується у таких французьких іхтіонімах, як *poissons-hachettes* (від *hachette* – сокира) [271, с. 130], *rasoir* [373, р. 332], *rason* [373, р. 102] (від *rasoir* – лезо), *requins tapis* (від *tapis* – килим) [271, с. 19], *mante* (від *mante* – накидка) [377], *requin pèlerin* (від *pèlerin* – пелерина) [271, с. 23] та в англійських назвах *hatchetfishes* (від *hatchet* – сокира) [349, р. 86] та *manta* (від *manta* – плащ) [363, р. 160].

У трьох зіставлюваних мовах розширена донизу та звужена зверху форма тіла риби уподібнюється до гітари (*raie-guitare* [373, р. 50], *guitarfish* [303], *гітарні скати* [330]).

Англійська назва *helicopter-fishes* експлікує зовнішню подібність тіла риби до гелікоптеру [348, р. 103]. А французькі номінації *canthare* [362,

p. 127] та *girelle* [362, p. 132] мотивовані подібністю форми тіла риб до вази та гончарного круга відповідно.

В англійській та французькій мові виявлено іхтіоніми, що експлікують схожість групи риб та саду (*garden eel* [356], *anguilles de jardin* [376]).

Підґрунтям для метафоризації іхтіонімів є також подібність зорових гештальтів обрисів тіла риб і форми геометричних фігур, а саме: *кола* (*round herring* [361], *round stingray* [349, p. 55], *poissons-disques* [373, p. 292], *poisson-globe* [373, p. 408], *discus fish* [351], *round ribbontail* [348, p. 53], *raie ronde* [372, p. 83], *raie circulaire* [372, p. 15], *сардинка кругла* [332, с. 207]), *овала* (*oval flounder* [361]), *ромба* (*turbot* [362, p. 172], *ромбоскатоподібні* [338, с. 112]), *прямокутника* (*rectangular triggerfish* [348, p. 125]).

2. Представники другої групи отримують номенклатурні назви у результаті аналогізації форми артефактів та певних частин тіла риби (50 іхтіонімів, серед яких 26 англійських, 14 українських та 10 французьких).

В англійській мові подібність носа риби до артефакту експлікується в таких назвах, як *paddlefishes* (від *paddle* – весло) [347], *flapnose ray* (від *flap* – кришка люка) [348, p. 61], *spadenose shark* (від *spade* – лопата) [356], *spearnose skate* (від *spear* – спис) [348, p. 65], *daggernose shark* (від *dagger* – кинжал) [356], *sawfishes* [363, p. 123], *sawsharks* [356] (від *saw* – пила), *pipefish* (від *pipe* – люлька) [351], *jellynose fish* (від *jelly* – желе) [351].

Схожість плавників з артефактами прослідковується у таких англійських назвах, як *sailfish* (від *sail* – вітрила) [351], *pinfish* (від *pin* – голка) [369, p. 145], *threadfin mirrorfish* (від *thread* – нитка) [348 p. 133].

Подібність зубів риби до артефакту реалізується у таких англійських іхтіонімах, як *daggertooth* (від *dagger* – кинжал) [351], *sabertooth* (від *saber* – шабля) [351], *sawtooth eel* (від *saw* – пила) [356], *spear-tooth shark* (від *spear* – спис) [356].

Щодо голови, то в англійській мові її порівняння з артефактами вербалізуються у таких назвах, як *hammerhead sharks* (від *hammer* – молот) [349, 42] та *bonnethead* (від *bonnet* – капелюх) [349, p. 43].

Метафоричне перенесення “артефакт – очі риби” реалізується в англійській мові у таких іхтіонімах, як *barreleye* (від *barrel* – діжка) [356] та *lanternfishes* (від *lantern* – ліхтар) [349, р. 94],

Асоціативна подібність видовженого роту риби до артефактів втілилася в англійських назвах риб *chiselmouth* (від *chisel* – долото) [374, р. 149] та *flutemouth* (від *flute* – флейта) [355, р. 138].

Схожість частини тіла риби та артефакту в англійській мові прослідковується також у назвах *swordtail* (від *sword* – меч) [316], *sawtail grouper* (від *saw* – пила) [343, р. 110], *walleye* (від *wall* – стіна) [356], *tubeshoulders* (від *tube* – трубка) [349, р. 90].

В українській мові завдяки асоціації з рукотворними предметами утворилися такі назви риб, як *веслоніс* [333, с. 53], *лопатоноси* [338, с. 49], *акула-пилконос* [338, с. 48], *трубкорот* [333, с. 65], *моллінезія парусна* [328], *парусник* [338, с. 48], *вудильникоподібні* [333, с. 63] *ниткопері* [327, с. 60], *акула-молот* [337], *оранда червона шапочка* [328], *ліхтарик* [328], *ліхтарні акули* [327, с. 60] та *клинопузка* [328].

В українських говорах знайдено іхтіонім, мотивований зовнішньою подібністю частини тіла та артефакту (діал. *лопатка* [151, с. 154]).

З-поміж іхтіонімів, мотивованих у результаті аналогізації форми артефактів та певних частин тіла риби, найменше французьких назв. За цією моделлю у французькій мові утворено такі іхтіоніми, як *espadon* (від *espadon* – шпага) [373, р. 370], *requin épee* (від *épée* – меч) [271, с. 42], *poisson-trompette* (від *trompette* – труба) [373, р. 134], *requin-marteau écope* (від *écope* – ковш) [271, с. 42], *voiliers* [373, р. 373], *raie-voile* [372, р. 75] (від *voile* – вітрило), *poissons-scies* (від *scie* – пила) [271, с. 39], *requins-marteaux* [271, с. 33], *requin-marteau halicorne* [372, р. 40] (від *marteau* – молот), *requin-savate* (від *savate* – стоптаний черевик) [372, р. 109].

3. Третя група нараховує 34 назви (18 французьких, 14 англійських та 2 українські). Іхтіоніми цієї групи мотивовані подібністю елементів їх забарвлення до артефактів.

У французькій мові схожість елементів забарвлення риб та артефактів стала основою для таких найменувань, як *carrelet* (від *carrelet* – чотирикутна сітка) [362, р. 184], *guinée du Sénégal* (від *guinée* – Гінея) [376], *raie-miroir* [346], *raie miraillet* [271, с. 42] (від *miroir* – дзеркало), *murène à pois* (від *à pois* – в горошок) [375], *murène tatouée* (від *tatou* – татуювання) [375], *diagramme moucheté* (від *diagramme* – діаграма, крива) [364], *poisson-clown à collier* (від *collier* – кольє) [375], *poisson écureuil diadème* (від *diadème* – діадема) [375], *brochet maillé* (від *maillé* – сітчатий) [271, с. 76], *raie bouclée* (від *boucle* – застібка) [362, р. 52], *requin bordé* (від *bordé* – кайма) [372, р. 32], *girelle échiquier* [376], *labre échiquier* [376] (від *échiquier* – шахова дошка), *serran écriture* (від *écriture* – підпис) [346], *brochet vermiculé* [271, с. 76], *labre vermiculé* [375] (від *vermiculé* – з візерунком), *labre zigzag* (від *zigzag* – зигзаг) [364].

В англійській мові асоціація елементів забарвлення з артефактами експлікується у таких назвах, як *combfish* (від *comb* – гребінець) [356], *flagfish* [356], *flagtail* [343, р. 119], *flagtail blanquillo* [343, р. 124], (від *flag* – стяг), *frill shark* (від *frill* – оборка) [349, р. 15], *masked moray* [343, р. 46], *masked cardinal* [348, р. 120] (від *mask* – маска), *hourglass moray* (від *hourglass* – пісочний годинник) [343, р. 47], *collared eel* (від *collar* – комір) [343, р. 42], *bridle triggerfish* (від *bridle* – вуздечка) [348, р. 126], *epaulette shark* (від *epaulette* – еполет) [356], *flashlight fish* (від *flashlight* – ліхтар) [343, р. 94], *crestfish* (від *crest* – гребінь) [349, р. 120], *jewel moray* (від *jewel* – коштовність) [343, р. 48].

Використання схожості елементів забарвлення та артефактів для найменування риб не є надто продуктивним в українській мові, до цієї групи можемо віднести всього дві назви – *кулія стягохвоста* [330] та *боція шахова* [328].

4. До четвертої групи відносимо назви риб, що номінуються у результаті асоціації їх забарвлення з артефактами. Ця група нараховує 15 назв (7 французьких, 6 англійських та 2 українські).

Мотиваційна ознака подібності забарвлення риби до артефакту вербалізується у таких французьких іхтіонімах, як *ombrine réticulée* (від *réticulée* – сітчата) [373, р. 270], *poisson de verre* (від *verre* – скло) [364], *labre décoré* (від *décoré* – прикрашений) [375.], *murène porcelain* (від *porcelain* – фарфор) [375], *néon* (від *néon* – неонове освітлення) [271, с. 124], *requin-chabot marqueterie* (від *marqueterie* – інкрустація) [271, с. 20], *mérou tapis* (від *tapis* – килим) [375].

Об'єктивація схожості забарвлення тіла риби з рукотворними предметами відбувається в англійських іхтіонімах *neon tetra* (від *neon* – неон) [351], *glassfish* (від *glass* – скло) [355, р. 154], *pyjama shark* (від *pyjama* – піжама) [355, р. 67], *flag cabrilla* (від *flag* – стяг) [343, р. 109], *biscuit skate* (від *biscuit* – печиво) [355, р. 80], *carpet shark* (від *carpet* – килим) [351].

В українській мові ототожнення забарвлення риби з артефактами є менш поширеним і прослідковується у назвах *лусун мальований* [332, с. 216] та *корон дзеркальний* [327, с. 168].

На противагу зоровій перцепції, дотикове сприйняття значно повільніше, більш фрагментарне й послідовне, тому у процесі творення іхтіонімів гештальтний різновид метафоричної мотивації за цією ознакою є нечисельним (7 англійських назв та 2 французькі, тоді як в українській мові таких іхтіонімів не виявлено). Мотиваційною ознакою у цьому випадку є подібність відчуттів при дотику до риби з відчуттями при дотику до артефактів. Це яскраво проявляється у таких назвах: англ. *filefish* (від *file* – напилек) [351], *velvetfish* (від *velvet* – оксамит) [351], *silky shark* (від *silk* – шовк) [361], *soapfish* (від *soap* – мило) [355, р. 174], *blenny* (слово запозичене з грецької мови, утворене від *blennos* – слиз) [314], *leatherjacket fish* (від *leather* – шкіра) [378], *butterfish* (від *butter* – масло) [369, р. 50]; фр. *raie-râpe* (від *râpe* – тертушка) [346], *requins soyeux* (від *soie* – шовк) [271, с. 31].

До гештальтного різновиду мотивації відносимо також уподібнення на основі слухових гештальтів, що можемо спостерігати лише в англійській мові. Так, звуки, які продукують представники виду *drum* (від *drum* –

барабан) схожі на звуки барабану, що послужило підставою для утворення назви цього виду риб [370, р. 111].

На відміну від гештальтної мотивації, *дифузно-метафоричний різновид* опосередковує найменування риб, утворені від назв артефактів за схожістю сценаріїв руху. Такі іхтіоніми знаходимо лише в англійській номенклатурі. Так, іхтіонім *telescopefishes* мотивовано “схожістю очей, що риба може висувати над лобом, з принципом дії телескопа” [349, р. 91]. Назва *cookiecutter shark* (від *cookiecutter* – форма для вирізання печива) мотивована схожістю дій риби під час їжі на роботу з формою для вирізання печива [356]. Вибір назви для виду *scissortail* (від *scissors* – ножиці) пояснюється уподібненням рухів хвоста риби під час плавання з ножицями [356]. Особина з назвою *thresher shark* (від *thresher* – молотарка) не лише має хвоста, схожого на молотарку, а ще й добуває їжу, вдаряючи хвостом, як даний механізм [356]. Риба *triggerfish* (від *trigger* – заковка) отримала свою назву завдяки особливості плавників, які, для того, щоб запливти в ущелину, потрібно по черзі опускати та піднімати, це схоже на механізм дії заковки [369, р. 250]. Назва *balloon shark* (від *balloon* – повітряна кулька) утворилася в результаті аналогізації захисних дій риби при нападі з надуванням кульки [356].

Серед назв риб, утворених дифузно-метафоричним способом, є також запозичення. Так, англійський іхтіонім *galjoen* походить від нідерландського слова, що означає “озброєний парусник”. Риба отримала таку назву в результаті аналогізації її бойової поведінки з озброєним кораблем [348, р. 186].

Отже, застосування мотиваторів донорської зони АРТЕФАКТ в англійській, французькій та українській мовах ґрунтується здебільшого на зорових гештальтах, тобто зовнішній подібності забарвлення та форми тіла риб до рукотворних предметів навколишнього світу. Використання дотикових гештальтів при найменуванні риб зафіксовано лише в англійській та французькій мові, а слухові гештальти є основою тільки англійських

іхтіонімів. Дифузно-метафоричний різновид асоціативно-термінальної мотивації при виборі мотиваційної ознаки з донорської зони АРТЕФАКТ активізується лише в англійській мові.

Результати зіставного аналізу іхтіонімів, мотивованих знаками донорської зони АРТЕФАКТ, подано у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Концептуальна сфера АРТЕФАКТ як донорська зона для іхтіонімів
в англійській, французькій та українській мовах**

№	Різновиди асоціативно-термінальної мотивації	Англ. мова	Фр. мова	Укр. мова	Усього
1.	Гештальтний	77	64	26	167
1.1.	Зорові гештальти	69	62	26	157
1.2.	Дотикові гештальти	7	2	-	9
1.3.	Слухові гештальти	1	-	-	1
2.	Дифузно-метафоричний	7	-	-	7
Усього		84	64	26	174

3.2.2 Донорська зона ІНША ТВАРИНА. Концептуальна сфера ІНША ТВАРИНА є донорською для іхтіонімів усіх зіставляваних мов та складає досить вагому частину метафоричних найменувань (145 назв, серед яких 58 англійських, 56 французьких та 31 українська).

Донорська зона ІНША ТВАРИНА є джерелом для метафоризації іхтіонімів на основі принципу *зооморфізму*, який передбачає, що “найменування тварин, їхніх частин тіла, ознак та дій за аналогією використовуються на позначення інших предметних сфер” [275, с. 189]

Для найменувань риб, асоціативно пов’язаних із концептосферою ІНША ТВАРИНА, характерний гештальтний та дифузно-метафоричний різновиди асоціативно-термінальної мотивації.

Геішталътний рїзновид в основному базується на зорових геішталътгах (124 назви, серед яких 52 французькі, 49 англійських та 23 українські). Серед іхтіонімів, мотивованих зоровими геішталътгами інших тварин, ми виділили 4 групи.

1. Представники найчисельнішої групи (48 іхтіонімів, з яких 27 французьких, 12 англійських та 9 українських) отримують свої назви на підставі схожості кольору їхнього тіла з особливостями забарвлення інших тварин.

Французькими колірними номінаціями є іхтіоніми, утворені від назв:

– ссавців (*poisson papillon raton-laveur* (від *raton-laveur* – єнот) [271, с. 101], *serran-vachette* (від *vachette* – молода корова) [373, р. 158], *requin-zèbre* [271, с. 32], *poisson-zèbre* [364], *murène zébrée* [375], *blennie dalmate* [346], *raie tigrée* [373, р. 56], *murène tigrée* [375], *murène léopard* [271, с. 107], *mérou léopard* [364], *poisson-chat léopard* [271, с. 156], *vive-léopard* [346], *gobie léopard* [346], *raie capucin* (від *capucin* – капуцин (рід мавп) [362, р. 56], *muge porc* (від *porc* – свинина) [346];

– птахів (*girelle-paon* [346], *mérou paon* [375], *blennie-paon* [346], *poisson coffre pintade* (від *pintade* – цесарка) [364], *ptérois ocellé* (від *ocelle* – вічко на тілі птахів) [364], *requin chabot ocellé* [271, с. 20], *poisson loup à ocelles* [271, с. 331], *sole-perdrix ocellée* [346], *torpille ocellée* [373, р. 58]);

– комах (*poisson-papillon* (від *papillon* – метелик) [271, с. 101], *vive araignée* (від *araignée* – павук) [346];

– плазунів (*figuille-crocodile* [373, р. 126].

Колір, як мотиваційна ознака, експлікується у таких англійських іхтіонімах, утворених від назв:

– ссавців (*tiger shark* [347], *leopard shark* [347], *raccoon* (від *raccoon* – єнот) [356], *zebrafish* [356], *squirrelfish* (від *squirrel* – білка) [303], *quagga* (від *quagga* – квагга, вид зебри) [356], *zebra shark* [348, р. 63], *zebra moray* [343, р. 44], *leopard catshark* [348, р. 74], *leopard grouper* [343, р. 111];

– птахів (*peacock bass* (від *peacock* – павич) [356];

– комах (*butterflyfish* (від *butterfly* – метелик) [356].

При утворенні українських назв риб теж використовується колір, як мотиваційна ознака, це іхтіоніми, мотивовані назвами:

– ссавців (*бичок-рись* [342], *акула-зебра* [337], *акула тигрова* [337], *ктенопома леопардова* [328], *боція зебра* [328], *барбус панда* [328], *сомик панда* [328];

– плазунів (*бичок-хамелеон* [332, с. 217]);

– комах (*скат-метелик* [330]).

Отже, спільним для усіх аналізованих мов є використання назв ссавців та комах при найменуванні риб за колірною ознакою, назви птахів з цією метою застосовуються тільки в англійській та французькій мовах, а назви плазунів – лише у французькій та українській.

2. Друга група містить назви риб, мотивовані на основі подібності частини тіла риби й частини тіла іншої тварини, проте риба отримує цілісну назву іншої тварини (43 іхтіоніми, в тому числі 19 англійських, 15 французьких та 9 українських). О. Селіванова зазначає, що на позначення найменування предмета як цілого при наявності у мові його частин послуговуємося терміном “холонім” [122, с. 183].

В англійській мові при найменуванні риб використовуються холоніми:

– ссавців (*cat sharks* [349, с. 96] та *tiger catshark* [348, р. 70] “мають очі-щілинки, як у kota” [349, с. 96], тоді як назва *catfish* утворена в результаті асоціації “вусиків, що риба має біля рота, з вусами kota” [349, р. 96], *pigfish* “ніс риби подібний до рила свині” [369, с. 143], *Peters’ elephantnose fish* та *elephant fish* [348, р. 33] (від *elephant* – слон) мають “видовжений ніс, за формою схожий на хобот” [356], у назві *porcupinefish* актуалізована зовнішня подібність “шипів на тілі риби до голок дикобраза” [356], іхтіонім *rabbitfish* мотивовано завдяки наявності “кролеподібної ротової порожнини” [356], назва *rattail* утворилася завдяки асоціації “тонкого хвостового стебла з хвостом щура” [356], назва *bullray* (від *bull* – бик) відбиває зовнішню подібність голови риби до голови бика [348, р. 60], риба *dog snapper*

отримала свою назву через наявність “іклоподібних зубів, як у собаки” [343, р. 140];

– птахів (*parrotfish* має “численні зуби, розташовані щільно набитою мозаїкою на зовнішній поверхні щелепних кісток, утворюючи дзьоб, як у папуги” [356], *pelican eel* “нижня щелепа риби нагадує щелепу пелікана” [356], *roosterfish* “названий так через гребінець, який утворюють спинні плавники, що асоціюється з півнячим хвостом” [369, р. 159], *eagle ray* (від *eagle* – орел) має “крилоподібні плавники” [348, р. 59];

– плазунів (*lizard fishes* мають “голову схожу на голову ящірки” [349, р. 91], *alligator gar* [370, р. 118] та *crocodile shark* [356] названі так через наявність “морди короткої і широкої, як у алігатора” [370, р. 118];

– павукоподібних (*scorpionfish* вербалізує зовнішню схожість “отруйних шипів у кожному з плавців риби до жала скорпіона” [349, р. 132];

– земноводних (представники виду *frogfishes* мають “бородавчату шкіру, як у жаби” [349, с. 111]).

Для французької мови характерна асоціація частин тіла риби з частинами тіла:

– ссавців (*poissons-chats* отримали свою назву “через вусики, що нагадують вуса kota” [271, с. 156], тоді як *requins-chats* мають “примружені очі, як у kota” [271, с. 28], назва *poisson-castor* вербалізує зовнішню подібність “овального кістлявого наросту на нижній щелепі” риби із зубами бобра [271, с. 54], іхтіонім *sangler* утворено в результаті асоціації “шипів на плавцях риби з іклами дикого кабана” [346], *poisson-lapin* (від *lapin* – кріль) “має кролеподібні очі” [350, р. 10], назва *tuge* (від *tuge* – осел) відображає “зовнішню подібність голови риби до голови осла” [373, р. 306], *requin-renard* “має довгий хвіст, як у лисиці” [362, р. 40];

– птахів (*aiguillat coq* (від *coq* – півень) “мають два плавники-крила” [376], *labre-oiseau* (від *oiseau* – птах) “має рот у формі клюва” [271, с. 312], *trigle-hirondelle* (від *hirondelle* – ластівка) “має плавці у формі крил” [377], *poissons-perroquets* (від *perroquet* – папуга) названі так через наявність

“клювоподібного роту” [373, р. 332], *raie-aigle* (від *aigle* – орел) вербалізує зовнішню “подібність голови риби до орла” [373, р. 70];

- плазунів (*poisson-lézard* “голова приплюснута, як у ящірки” [346];
- павукоподібних (*poisson scorpion* “має отруйні шипи у кожному зі своїх плавців” [271, с. 372]);
- комах (*raie-papillon* “дуже широкі плавники нагадують крила метелика” [373, р. 68]).

В українській мові іхтіоніми мотивуються холонімами:

- птахів (*ластівка* “хвостовий плавець виїмчастий та вилчастий” [340, с. 212], *риби-качечки* “рот за формою на зразок качиноного дзьоба ” [332, с. 211], *риби-папуги* “своєю назвою завдячують щелепам та зубам, які формою і способом використання нагадують дзьоб папуги” [337];
- ссавців (*акула лисиця* “має дуже довгий хвостовий плавник” [332, с. 206], *котячі акули* “відрізняються подовженими котячими очима” [332, с. 206]);
- земноводних (*бичок жабоголовий* [332, с. 216], *жаборот* [328]);
- плазунів (*змієголові* [327, с. 59]);
- комах (*риба-метелик* “має великі грудні плавці, які нагадують крила” [327, с. 54]).

Отже, спільним для усіх досліджуваних мов є використання холонімів (позначення найменування предмета як цілого при наявності у мові його частин) ссавців, птахів та плазунів як мотиваційних ознак. Холоніми павукоподібних є мотиваторами тільки в англійській та французькій мовах, земноводних – в англійській та українській, а комах – у французькій та українській мовах.

3. Назви інших тварин стають основою утворення іхтіонімів і за аналогією будови тіла риби та певної тварини. Ця група іхтіонімів містить 17 назв (10 англійських, 6 французьких та 1 українську).

Англійські іхтіоніми цієї групи переважно мотивовані назвами ссавців (*batfish* (від *bat* – кажан) [348, р. 196], *dolphinfish* [348, р. 188], *bull shark* (від

bull – бик) [356], *whale shark* (від *whale* – кит) [303], *ponyfish* [356]), проте в основі мотивації лежать також назви рептилій (*snake eels* [369, p. 74], *serpent eel* [355, p. 106] (від *snake* та *serpent* – змія), земноводних (*toadfish* (від *toad* – жаба) [356], молюсків (*shrimpfish* (від *shrimp* – креветка) [356] та комах (*butterfly ray* (від *butterfly* – метелик) [348, p. 49]).

Французькі іхтіоніми номінуються в результаті аналогії будови тіла з будовою тіла ссавців (*poisson porc-épic* (від *porc-épic* – дикобраз) [373, p. 412], *requin-bouledogue* [271, с. 31], *requin-taureau* (від *taureau* – бик) [271, с. 21], рептилій (*murène vipère* (від *vipère* – змія) [375], *poisson-vipère* [366, p. 128], *requin-crocodile* [271, с. 22]).

Щодо української мови, то вищеописана група тут представлена лише одною назвою – *акула-алігатор* [330].

Отже, спільним для усіх аналізованих мов є проведення аналогії будови тіла риби та рептилій, назви ссавців використовуються з цією метою тільки в англійській та французькій мовах, а назви земноводних, молюсків та комах застосовуються лише в англійській мові.

4. У всіх досліджуваних мовах риби можуть отримувати найменування завдяки асоціації частин тіла риби й партонімів іншої тварини. Ця група іхтіонімів налічує 16 назв, серед яких 8 англійських, 4 французькі та 4 українські.

Умови для такого метафоричного перенесення створюють зорові гештальти партонімів інших тварин. Так, в англійській мові отруйний кінець язика риби порівнюється з жалом (*stingray* [349, p. 54]), гострі зуби – з іклами (*fangtooth* [371]), кінець хвоста – з пером (*quillback* [356]), виріст на голові – з рогом (*horn shark* [349, p. 24]) або зі щупальцем (*antenna firefish* [355, p. 144]), масивна голова – з головою бика (*bullhead shark* [348, p. 54]), маленькі очі – зі свинячими очима (*pigeye shark* [356]), а видовжена морда – з клювом (*halfbeaks* [355, p. 126]).

Мотиваційна ознака подібності до партоніма тварини вербалізується у таких французьких назвах, як *zangle cornu* (тут видовжений плавець

асоціюється з рогом) [376], *anguille à bec de canard* (видовжена морда порівнюється з качиним дзьобом) [376], *soles-langues de chien* (форма голови асоціюється з собачим язиком) [373, р. 394], *blennie cornue* (вирости над очима порівнюються з рогами) [346].

В українській мові завдяки асоціації з партонімами іншої тварини номінуються такі риби, як *рогачка* (похідне від *pig*, з яким порівнюється виріст перед спинним плавником) [70, с. 23], *клюворил* [338, с. 88], *довгопер* [332, с. 212], *триперові* [340, с. 295].

У французькій та англійській мовах гештальтний різновид мотивації, крім зорових образів, що були розглянуті вище, базується також на слухових образах. Таке метафоричне перенесення не є надто чисельним і реалізується у таких номінаціях, як *grunt* (від *grunt* – хрюкати) “представники даного виду здатні продукувати звуки, схожі на хрюкання” [371]), *piggy* (від *pig* – свиня) “утворення назви пов’язують зі звуками, які видає риба” [355, р. 192], *poisson-écureuil* (від *écureuil* – білка) “звуки, якими риби користуються для зв’язку з представниками зграї, схожі на білчині” [364].

На відміну від гештальтного різновиду мотивації, **дифузно-метафоричний** ґрунтується на аналогізації сценаріїв поведінки риби та іншої тварини. Ця група є менш чисельною, порівняно з гештальтною, та нараховує 18 назв риб, серед них 8 українських, 7 англійських та 3 французькі.

В українській мові дифузно-метафорична мотивація донорської зони ІНША ТВАРИНА актуалізується у таких іхтіонімах, як *кобила* “назва дана через її жвавність та звичку вискакувати з води” [151, с. 157], *свинка* “цей вид всеїдний, як свиня, любить заходити в мул і шукає там корм ” [151, с. 157], *акула-бик* “самці – територіальні тварини, агресивно настроєні до будь-яких потенційних суперників” [337], *собачкові* “кожна особина охороняє ділянку, на якій живе” [332, с. 215], *півник* “самці постійно б’ються між собою, як справжні півні” [328], *риба-їжак* “відчуваючи насування небезпеки, вони роздуваються в кулю, вкриту шипами” [337], *сом зозуля* “подібно до зозуль,

він дає можливість виводити власне потомство іншим риbam” [328], *сомик бджілка* “мають звичку збиватися в зграю, на зразок бджолиного рою” [328].

До дифузно-метафоричного різновиду відносимо такі англійські іхтіоніми, як *viperfish*, що мотивується аналогізацією “агресивності поведінки риби з інстинктами змії” [346], *salamanderfish* “може виживати у посушливу погоду, зариваючись у пісок” [356]), *chameleon wrasse* “може змінювати колір, як хамелеони” [361], *firefly squid*, який отримав свою назву через “вміння спалахувати світлом та гаснути, як світляки” [371], *pupfish* “спарювання цих риб нагадує гру цуценят” [356], *wolfherring* (від *wolf* – вовк) “є дуже агресивним” [348, р. 179], *dogfish* (від *dog* – собака) “назву отримали через звичку полювати зграями” [314].

У французькій мові дифузно-метафоричний різновид асоціативно-термінальної мотивації виявляється у таких найменуваннях, як *requin-lézard* (від *lézard* – ящірка) “ловить здобич, згинаючи тіло і стрибаючи вперед, як ящірка” [372, р. 105], *lièvre* (від *lièvre* – заєць) “риба тремтить, коли її тримають в руках” [362, р. 168], *loup* (від *loup* – вовк) “полюють ночами в освітлених місцях, їхня нічна активність посилюється у фазі повного місяця” [362, р. 123].

Отже, використання мотиваційних ознак донорської зони ІНША ТВАРИНА на позначення англійських, французьких та українських іхтіонімів ґрунтується переважно на зовнішній подібності риби та певної тварини (при цьому мова йде як про подібність будови тіла, так і про схожість забарвлення), що і пояснює перевагу гештальтного різновиду асоціативно-термінальної мотивації у всіх аналізованих мовах. При цьому слухові гештальти інших тварин є основою лише англійських та французьких назв риб. Дифузно-метафоричний різновид є менш чисельним, порівняно з гештальтним, та базується на схожості поведінки риби і певної тварини.

Результати зіставного аналізу іхтіонімів, мотивованих знаками донорської зони ІНША ТВАРИНА, подано у таблиці 3.3.

**Концептуальна сфера ІНША ТВАРИНА як донорська зона для
іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах**

№	Різновиди асоціативно-термінальної мотивації	Англ. мова	Фр. мова	Укр. мова	Усього
1.	Гештальтний	51	53	23	127
1.1.	Зорові гештальти	49	52	23	124
1.2.	Слухові гештальти	2	1	-	3
2.	Дифузно-метафоричний	7	3	8	18
Усього		58	56	31	145

3.2.3 Донорська зона ЛЮДИНА. До третьої групи належать іхтіоніми, мотиватор яких обирається з донорської зони ЛЮДИНА (102 назви, серед них 43 французькі, 42 англійські та 17 українських).

І. Казимир зазначає, що “найбільш близькою для носіїв мови предметною галуззю є сфера людини, яка, керуючись принципом антропометричності, сприймає й оцінює власне довкілля як подібне до себе, створюючи підґрунтя для численних антропоморфних метафор” [61, с. 83].

Як підкреслює В. Калько, “освоюючи або класифікуючи світ, людина мислить себе діяльною, динамічною істотою, відштовхуючись від власного еґо як від точки відліку. Головним фактором у процесі номінації є прагнення номінатора за допомогою лексичних одиниць відобразити у назві свою картину світу, де предметна сторона сприймається через причетність до людини, через зіставлення з нею” [62, с. 133].

Для іхтіонімів, мотивованих знаками донорської зони ЛЮДИНА, характерні три різновиди асоціативно-термінальної мотивації: гештальтний, дифузно-метафоричний та структурно-метафоричний.

Гештальтний різновид таких іхтіонімів ґрунтується в основному на схожості зорових образів (сюди відносимо 62 назви, з них 26 французьких,

23 англійські та 13 українських). Було виділено 3 групи іхтіонімів, мотивованих зоровими гештальтами донорської зони ЛЮДИНА.

1. Найбільш чисельна група об'єднує назви риб, що є похідними від назв частин тіла людини. Ця група включає 22 іхтіоніми, з них 9 французьких, 8 українських та 5 англійських.

У французькій мові в результаті асоціації з частинами тіла людини утворилися такі назви, як *barbier* [346], *barbeau* [271, с. 135], *barbue* [271, с. 397] (від *barbe* – борода), *muge lippi* (від *lippi* – губатий) [346], *muge labéon* (запозичення з іспанської, від *labio* – губа) [346], *capitaine-moustache* (від *moustache* – вуса) [373, р. 324], *sourcil* (від *sourcil* – брова) [365]. Антропоморфні партоніми у французькій мові можуть також поєднуватися з квантитативом (*requin longimane* утворено в результаті запозичення з лат. *longus* – довгий та *manus* – рука [376]) чи мотиватором рівня якості (*murène à oreille noire* (від *oreille* – вухо та *noir* – чорний) [373, р. 88]).

Соматичною лексикою мотивовані такі англійські іхтіоніми як *beardfish* [356], *bearded eelpout* [349, р. 106] (від *beard* – борода, через наявність волосинок на нижній щелепі), *fingerfish* (від *finger* – палець, за подібністю плавників до пальців) [356], *handfish* (від *hand* – рука, плавники схожі на руки) [356], *freckled skate* (від *freckle* – ластовиння) [363, р. 150].

Асоціація з частинами тіла людини, як мотив номінації, простежується у таких українських назвах, як *вусач* [339, с. 349], *губаньові* [340, с. 217], *губань носатий* [340, с. 251], *бичок-губань* [332, с. 216], *йорж-носар* [332, с. 213], *ротань-головешка* [332, с. 215]. В українській мові соматизми також поєднуються з квалітативами у таких іхтіонімах, як *кефаль червоногуба* [332, с. 214] та *кефаль товстогуба* [332, с. 214].

2. Друга група включає іхтіоніми утворені за подібністю забарвлення їхнього тіла до особливостей кольорової гами одягу людини. Ця група містить 21 назву (10 англійських, 7 французьких та 4 українські).

Асоціації із забарвленням одягу людей послужили основою утворення таких англійських назв: *sergeant major* “риба отримала свою назву в

результаті схожості її забарвлення на форму, яку носять військові зі званням сержант-майор, а саме яскравим смугам на боках” [356], *dolly varden* “назва утворена в результаті подібності унікального забарвлення риби до одягу героїні твору Чарльза Діккенса “Барнебі Радж” Доллі Варден, що мала звичку носити одяг яскравих відтінків червоного” [370, р. 110], *convict cichlid* (від *convict* – в’язень) “має 8 або 9 темних вертикальних смуг на тілі” [374, р. 343], *fusilier* (від *fusilier* – фузилер, стрілець) “яскраве забарвлення риби нагадує форму Британських стрільців” [348, р. 131], *cardinal fish* “колір риби нагадує забарвлення мантиї Кардинала” [323], *warmouth* (від *war* – війна та *mouth* – рот) “смуги навколо рота риби нагадують бойове розфарбування солдатів” [356], *clown fish* [378], *clown triggerfish* (від *clown* – клоун) “назва цих риб – натяк на їх різнокольорове забарвлення” [348, р. 124], *fransmadam* “назва утворена через асоціацію неяскравого забарвлення риби з сірим вбранням гугеноток” [348, р. 337], *old woman* (дослівно – стара жінка) “назва пов’язана з тьмяним забарвленням риби” [348, р. 281].

Колір як мотиваційна ознака, запозичена з донорської зони ЛЮДИНА, експлікується у таких французьких назвах, як *poisson-clown* [271, с. 305], *labre clown* [364] та *crapet arlequin* “назви утворено на підставі схожості забарвлення голови риби з розфарбованим обличчям клоуна” [344], *prêtre* (від *prêtre* – священник) “забарвлення риби нагадує рясу священника” [346], *sergent-major* “смуги на боках схожі на погони сержанта-майора” [373, р. 306], *grégoire mauricien* (від *Mauricien* – маврикієць) “колір риби – від темно-коричневого до чорного” [375], *vieille coquette* (дослівно – стара кокетка) “забарвлення риби надзвичайно барвисте” [346].

До цієї групи відносимо такі українські іхтіоніми: *матросик* “риба має чорні поперечні смуги” [337], *султанка* “під час нересту в самців на тілі з’являються три золотисті смужки, що асоціюються зі вбранням султанки, розшитим золотом” [340, с. 200], *попада* “чорний колір очеревини, особливо в період нересту, асоціюється із одягом попаді” [70, с. 19], *боція клоун*

“основний колір тіла варіюється від жовтого до оранжево-червоного, з трьома поперечними чорними клиноподібними смужками” [328].

3. Третя група іхтіонімів, мотивованих зоровими гештальтами донорської зони ЛЮДИНА, складається з назв, які утворилися у результаті аналогії з формою тіла людини чи окремого елемента її вбрання. Ця група налічує 18 назв, серед них 10 французьких, 7 англійських та 1 українська.

У французькій мові серед таких найменувань зазначимо іхтіоніми *blennie coiffée* (від *coiffée* – причесана, із зачіскою) [377], *Mussolini* (риба має риси зовнішньої схожості з італійським політичним діячем Беніто Муссоліні – “верхня частина чола має горб, що різко переходить у невелику впадину на рівні очей <...> нижня щелепа виступає вперед” [373, р. 212]), *poissons-chirurgiens* [373, р. 348], *chirurgien à voile* [364], *chirurgien lieutenant* [376] (від *chirurgien* – хірург) “гострий виріст на тілі риби уподібнюється до знаряддя праці хірурга – скальпеля”, *grandgousier* (від антропоніма *Grandgousier* – імені огрядного персонажа твору “Гаргантюа і Пантагрюель” Франсуа Рабле [376]), *requin-chabot moine* (від *moine* – монах) “голова риби схожа на капюшон – елемент вбрання монаха” [377], *coryphène* (запозичення з грец. Κορυφαίνα – той, що носить каску) “у самця на лобі горб, який нагадує каску” [373, р. 216], *grenadier* (від *grenadier* – гренадер, воїн, що закидає ворога гранатами) “вирости на тілі риби схожі на гранати” [362, р. 95], *gobie nageur* (від *nageur* – плавець) [362, р. 157].

З формою тіла людини в англійській мові пов’язані найменування *alewife* (від *alewife* – господиня пиварні) “назва мотивована схожістю округлої форми тіла риби з фігурою господині пиварні, зазвичай огрядної” [316], *midshipman fish* (від *midshipman* – мічман) “назва мотивується схожістю органів світіння, які риба використовує, щоб привабити жертв, на елемент вбрання мічмана” [351], *jacopever* “назву утворено від імені голландського моряка, що мав звичку випивати, його випуклі очі, схожі на риб’ячі, сприяли появі назви” [348, р. 308], *coachman* (від *coachman* – кучер) “виріст на хребті нагадує батіг кучера” [348, р. 175], *englishman* (від

englishman – англієць) “його серйозний вигляд ніби-то нагадує типового англійця Джона Булля” [348, р. 339], *soldierbreem* (від *soldier* – солдат) “плавники схожі на озброєння солдата” [348, р. 334], *surgeonfish* (від *surgeon* – хірург) “плавник нагадує скальпель хірурга” [348, р. 84].

Форма тіла людини як мотиваційна ознака вербалізована в українській назві *бабка* (*бабець*) “назва пов'язана з іменником *баба* і викликана схожістю збільшеної голови риби зі старими жінками, які в минулому мали звичай пов'язувати голови великими хустками” [70, с. 18].

В англійській мові перенесення зі сфери ЛЮДИНА відбувається також на основі слухових гештальтів. Так, іхтіонім *minstrel* (від *minstrel* – співак) утворено в результаті асоціації “звуків, які видає риба, з піснею” [348, р. 208].

Доволі часто складно виявити, на ґрунті яких саме ознак відбувається перенесення найменувань “ЛЮДИНА→РИБА”. Такі іхтіоніми мають **дифузно-метафоричний різновид** асоціативно-термінальної мотивації. “Можливість виникнення такого метафоричного перенесення зумовлена тим, що реалія з донорської зони ЛЮДИНА у свідомості мовця пов'язана з певним сценарієм” [62, с. 137]. Було виокремлено 22 іхтіоніми дифузно-метафоричного різновиду, з них 12 англійських, 8 французьких та 2 українських.

До цього різновиду відносимо англійські іхтіоніми *soldierfish* “ці риби порівнюються з солдатами, оскільки мають звичку плавати зграями” [361], *old wife* (дослівно – стара жінка) “звук, що його утворює спіймана риба, скрегочучи зубами, порівнюється з аналогічною дією старої невдоволеної жінки” [351], *jack dempsey* “агресивна поведінка риби прирівнюється до поведінки відомого американського боксера-професіонала Джека Демпсі” [351], *pilotfish* (від *pilot* – лоцман) “за народним повір'ям, ця риба приводить акул до своїх жертв” [315], *archerfish* (від *archer* – стрілець) “риба здатна “підстрілювати” комах, що літають над водоймищем, набираючи у рот води” [351], *angler fish* (від *angler* – рибалка) “риба заманює жертву з допомогою довгого виросту на морді” [303], *scotsman* (від *scotsman* – шотландець) “назва

пов'язана зі впертістю цього виду риб” [348, р. 360], *prodigal son* (буквально – блудний син) “широке розповсюдження та непередбачувана поява риби сприяли утворенню її назви” [348, р. 105].

Специфічний знак дії людини в англійській мові може транспонуватися на певний сценарій поведінки риби, за цим принципом утворені назви *kissing gourami* (від *to kiss* – цілуватися) “мають щелепу з характерно випнутими губами, підпливаючи один до одного, створюють враження поцілунку” [357] та *stargazer* (від *stargazer* – астроном) “очі знаходяться на верхній частині голови, риба неначе дивиться на небо” [351].

В англійській мові виявлено випадки використання прикметників на позначення людських рис для найменування риб, це такі назви як *nervous shark* (від *nervous* – боязкий) “риба отримала свою назву через боязку поведінку при контакті з людьми” [351] та *shysharks* (від *shy* – сором'язливий) “в небезпечних ситуаціях риба скручується та прикриває очі хвостом” [351].

Поведінка риби як ознака мотивації експлікується у французьких назвах *omble chevalier* (від *chevalier* – лицар) “здатність виживати у холодних водах, очевидно, асоціюється з витривалістю, притаманною лицарям” [354], *poisson-archer* (від *archer* – лучник) “підстрілює комах струменем води з рота” [366, р. 119], *requin tisserand* (від *tisserand* – ткаля) “має звичку вистрибувати з води і перекручуватися, що створює враження, ніби вона тче” [373, р. 32], *poissons soldats* “риби пересуваються табунами” [373, р. 128], *poisson pilote* (від *pilote* – лоцман) “за народним повір'ям, ця риба супроводжує кораблі” [271, с. 258], *requin nourrice* (від *nourrice* – годувальниця, нянька) “при всмоктуванні їжі продукує гучний звук, як у немовляти, якого годують” [271, с. 21], *requin nerveux* (від *nerveux* – нервовий) “риба боїться людей” [376], *uranoscope* (запозичення з грецької, від *οὐρανός* – небо та *σκοπέω* – дивитися) “очі риби знаходяться на верхній частині голови” [373, р. 339].

В українській мові дифузно-метафоричний різновид мотивації реалізується у таких назвах: *зіркогляд* “зверху на голові містяться рот і очі, ніби риба весь час дивиться крізь воду на небо” [341, с. 141], *риба лоцман* “ці риби супроводжують акул” [332, с. 213].

Найменш поширеним (18 назв, в тому числі 9 французьких, 7 англійських та 2 українські) у складі метафоричних знаків англійських, французьких та українських іхтіонімів є **структурно-метафоричний різновид** асоціативно-термінальної мотивації, що, як уже зазначалося, характеризується аналогією концептуальних сфер на базі одного суміжного поняття [122, с. 142]. Такими поняттями для іхтіонімів є переважно параметри розміру. Утворення назви є результатом асоціації малого розміру риби (в порівнянні з іншими представниками виду) з карликом (в порівнянні з людьми звичайного зросту). Вищеописаний процес прослідковується у таких англійських назвах, як *pygmy shark* [349, р. 22], *pygmy killifish* [351], *pygmy sandperch* [343, р. 108] (від *pygmy* – карлик), *dwarf gourami* [351], *dwarf loach* [351], *dwarf lanternshark* [357], *dwarf cat shark* [351] (від *dwarf* – карлик), у французьких найменуваннях *triptérygion nain* [346], *flétan nain* [362, р. 180], *sagre nain* [372, р. 113] (від *nain* – карлик) та в українській назві *гурами карликовий* [328].

На ґрунті конекцій із суміжним поняттям пропозиційного рівня якості донорської зони ЛЮДИНА, що характеризує фізичні вади, здійснюється аналогізація, яка зумовлює утворення таких французьких найменувань, як *denté bossu* [346], *saumon bossu* [271, с. 237], *girelle bossue* [376] (від *bossu* – горбатий), *requin aveugle* (від *aveugle* – сліпий) “насправді не сліпа, а названа так через звичку закривати очі, коли знаходиться не у воді” [271, с. 19], *sole velue* (від *velue* – волохатий) [346], *thon obèse* (від *obèse* – огрядний) [373, р. 368] та української назви *горбаневі* [332, с. 214].

Отже, для іхтіонімів, мотивованих знаками донорської зони ЛЮДИНА, характерні гештальтний, дифузно-метафоричний та структурно-метафоричний різновиди асоціативно-термінальної мотивації. У всіх

аналізованих мовах перевага надається зоровим гештальтам, що дозволяють уподібнити риб людині на основі схожості форми тіла (чи частини тіла) та забарвлення її вбрання. Слухові гештальти донорської зони ЛЮДИНА застосовуються лише в англійській мові. Дифузно-метафоричний різновид виникає у зв'язку з подібністю певних дій риб та існуванням відповідного сценарію поведінки людей. Структурно-метафоричний різновид ґрунтується на зв'язках з суміжними поняттями донорської зони ЛЮДИНА, що характеризує фізичні вади та зріст людини.

Результати зіставного аналізу іхтіонімів, мотивованих знаками донорської зони ЛЮДИНА, подано у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Концептуальна сфера ЛЮДИНА як донорська зона для іхтіонімів
в англійській, французькій та українській мовах**

№	Різновиди асоціативно-термінальної мотивації	Англ. мова	Фр. мова	Укр. мова	Усього
1.	Гештальтний	23	26	13	62
1.1.	Зорові гештальти	22	26	13	61
1.2.	Слухові гештальти	1	-	-	1
2.	Дифузно-метафоричний	12	8	2	22
3.	Структурно-метафоричний	7	9	2	18
Усього		42	43	17	102

3.2.4 Донорська зона НАТУРФАКТ. Четверту групу становлять іхтіоніми, метафоричний мотиватор яких обирається з донорської зони НАТУРФАКТ (91 найменування, з них 45 англійських, 34 французьких та 12 українських).

“Групу натурфактів утворюють явища та об’єкти навколишньої дійсності, створені природою та існуючі в ній” [178]. У результаті

проведеного дослідження було виявлено, що мотиваторами донорської зони НАТУРФАКТ є складники таких сфер, як рослина, метали, небесні тіла, природні явища, коштовне каміння, гірська порода, мінерали, продукти бджільництва та продукти харчування природного походження.

При застосуванні знаків-натурфактів найбільш продуктивним є *гештальтний різновид* асоціативно-термінальної мотивації (89 назв, серед них 43 англійські, 34 французькі та 11 українських). Здебільшого мотиватори-натурфакти застосовуються на підставі зорових гештальтів, а саме схожості кольорової гама чи форми природних об'єктів та риб.

У всіх досліджуваних мовах переважають іхтіоніми, мотивовані подібністю забарвлення натурфактів та тіл (чи частин тіла) риб (71 назва, у тому числі 34 англійські, 29 французьких та 9 українських).

В англійській мові для найменування риби, що за колірною ознакою схожа на НАТУРФАКТ, використовуються назви:

– металів: *goldeye* [347], *golden trout* [374, p. 109], *golden snapper* [343, p. 139], *golden ray* [343, p. 37], *goldfish* [358, p. 142] (від *gold* – золото), *bronze whaler* [355, p. 57], *bronze bream* [355, p. 229], *silvertip shark* [348, p. 34], *silversides* [349, p. 117] (від *silver* – срібло), *copper shark* (від *copper* – мідь) [348, p. 35];

– рослин: *persimmon eelpout* (від *persimmon* – хурма) [351], *potato bass* (від *potato* – картопля) [348, p. 327], *wahoo* (похідне від *wanhu*, що мовою індіанців означає “ясенець”) [348, p. 296], *floral moray* (від *floral* – квітковий) [355, p. 102], *lemon shark* [363, p. 76], *lemonfish* [348, p. 206], *pineapple fish* (від *pineapple* – ананас) [355, p. 132], *cherry barb* (від *cherry* – вишня) [351];

– природних явищ: *rainbowfish* [356], *rainbow trout* [374, p. 121], *rainbow basslet* (від *rainbow* – веселка) [343, p. 110], *firemouth cichlid* [356], *firefish* (від *fire* – вогонь) [303];

– коштовного каміння: *pearlfish* [303], *pearleyes* (від *pearl* – перли) [349, p. 93], *opaleye* [369, p. 138], *emerald wrasse* (від *emerald* – смарагд) [361];

– продуктів бджільництва: *cero mackerel* (запозичення з латинської, від *cera* – віск) [369, р. 122], *honeycomb stingray* [355, р. 83], *honeycomb moray* [355, р. 103] (від *honeycomb* – стільники);

– гірської породи: *stonefish* (від *stone* – камінь) [355, р. 146], *marbled electric ray* (від *marble* – мармур) [348, р. 79];

– небесних тіл: *mooneye* (від *moon* – місяць) [370, р. 139];

– продуктів харчування: *milkfish* (від *milk* – молоко) [348, р. 176].

У французькій мові мотиваційна ознака “колір натурфакту” вербалізується у найменуваннях, що утворилися від назв:

– металів: *muge doré* [346], *mulet doré* [362, р. 138], *apogon à ventre doré* [364], *laquaiche aux yeux d’or* [365] (від *or* – золото), *mérou bronzé* [373, р. 166], *friture argentée* [373, р. 222], *sabre argenté* [346], *laquaiche argentée* [365] (від *argent* – срібло), *requin cuivre* [271, с. 31], *chevalier cuivré* [271, с. 287] (від *cuivre* – мідь);

– рослин: *gonelle* (від *gonelle* – маслюк) [362, р. 150], *grégoire d’ébène* (від *ébène* – чорне дерево) [375], *séριοle limon* [375], *requin-citron* [271, с. 32], *raie fleurie* (від *fleurir* – квітнути) [372, р. 19], *bogue* (від *bogue* – оболонка каштана) [373, р. 256];

– природних явищ: *truite arc-en-ciel* [362, р. 78], *coureur-arc-en-ciel* [373, р. 186], *éperlan arc-en-ciel* [360, р. 34], *saumon arc-en-ciel* [365] (від *arc-en-ciel* – веселка), *gobie de feu* (від *feu* – вогонь) [375];

– небесних тіл: *raie étoilée* [346], *murène étoilée* [375] (від *étoile* – зірка), *crapet-soleil* (від *soleil* – сонце) [271, с. 247];

– коштовного каміння: *séριοle ambrée* (від *ambre* – бурштин) [373, р. 188], *murène perlée* (від *perle* – перли) [375];

– гірської породи: *torpille marbrée* [346], *marbré* [373, р. 254] (від *marbre* – мармур);

– мінералів: *gobie cristal* (від *cristal* – кришталь) [362, р. 158].

Українськими колірними номінаціями донорської зони НАТУРФАКТ є іхтіоніми, утворені від назв:

- металів: *карась сріблястий* [329, с. 77], *карась золотий* [332, с. 207], *горбань сріблястий* [332, с. 214];
- природних явищ: *райдужниця* [280, с. 442], *райдужна риба* [327, с. 127], *барбус вогненний* [328];
- рослин: *риба-листок* [330]
- небесних тіл: *сонячний окунь* [333, с. 67]
- коштовного каміння: *гурамі перлинний* [328].

Підсумовуючи вищевикладене, зауважимо, що спільними сферами донорської зони НАТУРФАКТ, з яких запозичено колірні ознаки в усіх аналізованих мовах, є метали, рослини, природні явища, коштовне каміння та небесні тіла. У той же час сфери продуктів бджільництва та продуктів харчування є джерелами запозичення колірних ознак лише в англійській мові, сфера гірських порід – в англійській та французькій мовах, а сфера мінералів – лише у французькій мові.

Група іхтіонімів, мотивованих схожістю форми риби та натурфактів містить порівняно небагато назв (17 найменувань, в тому числі 9 англійських, 5 французьких та 3 українські).

Форма натурфакту як мотиваційна ознака експлікується в англійських назвах риб, мотиватори яких обрані з предметних сфер:

- рослина: *leaffishes* (від *leaf* – листок) [356], *pinecone fish* (від *pinecone* – соснова шишка) [351], *pumpkinseed* (від *pumpkin* – гарбуз) [351], *potrano* (запозичення з іспанської, від *potrano* – виноградний листок) [348, р. 158];
- небесне тіло: *starry flounder* (від *star* – зірка) [369, р. 78], *moonfish* (від *moon* – місяць) [348, р. 160], *stellate sturgeon* (від *stellate* – зіркоподібний) [358, р. 56], *sunfish* (від *sun* – сонце) [314];
- коштовне каміння: *diamond stingray* [347].

У французькій мові форма натурфактів також є підґрунтям творення іхтіонімів, при цьому використовуються назви:

– небесних тіл: *perche soleil* [271, с. 246], *beauclair-soleil* [373, р. 176] (від *soleil* – сонце), *poisson-lune* (від *lune* – місяць) [373, р. 418];

– рослин: *raie chardon* (від *chardon* – реп'ях) [362, р. 56], *feuille* (від *feuille* – листок) [373, р. 384].

При творенні українських іхтіонімів форма риби визначає асоціацію зі сферами:

– небесних тіл: *риба-місяць* [327, с. 18], *сонцевик* [333, с. 65];

– рослин: *іглиця* [327, с. 215].

Отже, спільними сферами, з якими проведено аналогію форми тіла риби, для усіх досліджуваних мов є сфера рослин та небесних тіл, сфера коштовного каміння є донорською лише для англійської мови.

Окрім зорових образів, при гештальтному різновиді мотивації іхтіонімів донорської зони НАТУРФАКТ, в українській мові активуються дотикові образи. Це яскраво виявляється у назві *маслюкові*, що утворилася в результаті асоціації “слизької поверхні тіла риби з шапкою гриба маслюка” [327, с. 62].

Дифузно-метафоричний різновид асоціативно-термінальної мотивації представлено всього одною англійською назвою (*milk shark* (від *milk* – молоко) [355, р. 62]). Назва утворилася в результаті “існування повір'я серед індіанців, за яким споживання м'яса цієї риби покращує утворення молока у годуючих матерів” [там само].

Структурно-метафоричний різновид мотивації донорської зони НАТУРФАКТ теж репрезентується 1 англійською назвою (*reamouth* [347]). Вищезазначений іхтіонім утворено у результаті аналогії малого розміру рота риби з невеликим розміром плодів рослини (від *pea* – горох та *mouth* – рот).

Спираючись на викладені вище позиції, зауважимо: для іхтіонімів, мотиваційна ознака яких запозичена з донорської зони НАТУРФАКТ, характерними є три різновиди асоціативно-термінальної мотивації (гештальтний, дифузно-метафоричний та структурно-метафоричний) зі значною перевагою гештальтного. При цьому в основному застосовуються

зорові гешталти натурфактів таких сфер, як рослина, метали, небесні тіла, природні явища, коштовне каміння, гірська порода, мінерали, продукти бджільництва та продукти харчування природного походження. Дотикові гешталти використовуються лише в українській мові. Дифузно-метафоричний та структурно-метафоричний різновиди представлені незначною кількістю та лише в англійській мові.

Результати зіставного аналізу іхтіонімів, мотивованих знаками донорської зони НАТУРФАКТ, подано у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

**Концептуальна сфера НАТУРФАКТ як донорська зона для іхтіонімів
в англійській, французькій та українській мовах**

№	Різновиди асоціативно-термінальної мотивації	Англ. мова	Фр. мова	Укр. мова	Усього
1.	Гештальтний	43	34	12	89
1.1.	Зорові гешталти	43	34	11	88
1.2.	Дотикові гешталти	-	-	1	1
2.	Дифузно-метафоричний	1	-	-	1
3.	Структурно-метафоричний	1	-	-	1
	Усього	45	34	12	91

3.2.5 Донорська зона ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА. Метафорично мотивовані назви риб представлені також назвами, мотиватор яких обрано з донорської зони ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА (18 назв, серед них 8 французьких, 6 англійських та 4 українські).

Найчастіше такі назви утворено на основі зорової подібності до вигаданої істоти (10 назв, серед них 5 французьких, 3 англійські та 2 українські), тобто найширше представленим є *гештальтний різновид* іхтіонімів, мотивованих ознаками донорської зони ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА.

До цього різновиду відносимо такі французькі назви, як *blennie sphinx* “форма морди нагадує обличчя Сфінкса” [346], *dragonnet lyre* “голова схожа на голову дракона” [346], *poisson-ogre* (від *ogre* – велетень-людоджер) “риба має надзвичайно великі зуби” [271, с. 213], *murène dragon* “трубчасті задні ніздрі помилково приймають за роги” [375], *poisson licorne* (від *licorne* – єдиноріг) “риба має довгий виріст на передній частині голови” [364].

В англійській мові зоровими гештальтами ірреальних істот мотивовані такі назви, як *ghost catfish* (від *ghost* – привид) “риба прозора, неначе привид” [351], *goblin shark* “ніс видовжений, очі маленькі, форма морди нагадує гобліна” [363, р. 118], *longhorn unicorn* (від *unicorn* – єдиноріг) “рогоподібний виріст на голові створює асоціацію з єдинорогом” [348, р. 116].

Українська номенклатура містить дві назви, мотивовані в результаті зорових асоціацій з вигаданими істотами: *єдинорогові* “обидві колючки черевних плавців зливаються в єдиний шип” [327, с. 65], *риба водяного* “до потворної голови та брудно-жовтого тіла старого сома прилипають велика кількість п’явок, які створюють образ волохатого Водяного” [334, с. 31].

Структурно-метафоричний різновид цієї донорської зони представлено 5 назвами (2 англійськими, 2 французькими та 1 українською). В усіх зіставлюваних мовах риби отримують назви завдяки асоціації їх великого розміру з велетенськими ірреальними істотами, до прикладу англійські назви *giant guitarfish* [348, р. 68], *goliath grouper* [369, р. 86], французькі *poisson-écureuil géant* [271, с. 238], *mérou géant* [373, р. 164] та українську назву виду *зевсові* [332, с. 211].

Інколи риби отримують номенклатурні назви й на підставі певного сценарію, що пов’язаний з вигаданими персонажами. Такі найменування відносимо до **дифузно-метафоричного різновиду** асоціативно-термінальної мотивації. Так, англійський іхтіонім *dragonfish* утворено завдяки аналогії “хижацької поведінки риби з поводженням дракона” [371]. Риба з французькою назвою *saint-pierre* (дослівно Святий Петро) “має плями на боках, що, за легендою, є слідами великого і вказівного пальців апостола

Петра” [362, р. 122]. Українська назва риби *дракончик* утворилася через особливості поведінки риби, що “може миттєво вискочити зі свого укриття і з безпомилковою точністю встромити в жертву отруєний шип” [341, с. 139].

Як бачимо з наведених вище прикладів, донорська зона ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА є найменш репрезентованою в усіх досліджуваних мовах. Незважаючи на це, представленими є всі три різновиди асоціативно-термінальної мотивації. Найбільш продуктивним виявився гештальтний різновид, дифузно-метафоричний та структурно-метафоричний є менш результативними, хоча і представлені в усіх аналізованих мовах.

Результати зіставного аналізу іхтіонімів, мотивованих знаками донорської зони ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА, подано у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Концептуальна сфера ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА як донорська зона для іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах

№	Різновиди асоціативно-термінальної мотивації	Англ. мова	Фр. мова	Укр. мова	Усього
1.	Гештальтний	3	5	2	10
1.1.	Зорові гештальти	3	5	2	10
2.	Дифузно-метафоричний	1	1	1	3
3.	Структурно-метафоричний	2	2	1	5
	Усього	6	8	4	18

Асоціативно-термінальний тип мотивації отримує своє зовнішнє вираження у різноманітних *структурних типах* найменувань риб.

Так, в *англійській мові* 50,64% асоціативно мотивованих іхтіонімів є двокомпонентними сполуками, організованими за моделями N+N (41,28% – *pencil fish, goblin shark, potato bass*), Adj+N (6,81% – *nervous shark, golden trout, floral moray*), PII+N (2,13% – *masked moray, freckled skate*), PI+N

(0,42% – *kissing gourami*). У таких сполуках прикметник, дієприкметники та перший іменник виражають мотиваційні ознаки метафоричного статусу.

Значна частина англійських іхтіонімів асоціативно-термінального типу є компози́тами асоціативного типу (42,98% – *bonnethead, warmouth, rattail*), що передбачає наявність метафоричного зв'язку між компонентами композитів.

Деривати та багатоконпонентні сполуки представлені незначною кількістю в англійській мові (3,4% та 1,28% відповідно).

Більша половина **французьких іхтіонімів** асоціативно-термінального типу є двокомпонентними сполуками (54,63%). Такі сполуки у французькій мові утворені за моделями N+(Prep)+N (31,71% – *blennie sphinx, requin nourrice, anguilles de jardin*), N+PII (13,17% – *mulet doré, mérrou bronzé, sabre argenté*), N+Adj (9,75% – *saumon bossu, blennie cornue, mérrou géant*).

Композити у французькій мові складають 26,34% від усіх метафорично мотивованих іхтіонімів. За характером зв'язку між компонентами композитів, відносимо їх до асоціативного типу (*raie-aigle, crapet-soleil, raie-voile*).

Слід зазначити, що у французькій мові, на відміну від англійської, серед асоціативного типу мотивації більше дериватів (13,66% – *barbier, barbeau, marbré*), проте багатоконпонентні сполуки виявилися непродуктивними структурами (4,39% – *poisson loup à ocelles, murène à oreille noire*).

В **українській мові** при утворенні іхтіонімів з асоціативно-термінальною мотивацією, найчастіше використовується композитна номінація, результатом чого є перевага комполитів асоціативного типу (37,78% – *веслоніс, жаборот, довгопер*).

Другу за чисельністю групу утворюють двокомпонентні сполуки (36,67%). В українській мові такі сполуки представлені моделями Adj+N та N+Adj (26,67% – *гітарні скати, короп дзеркальний*), N+N (10% – *сомик панда, риба водяного*). Щодо відсутності в українській мові сполук моделі

N+PII зазначимо, що далеко не завжди англійські та французькі дієприкметники мають формальні відповідники у вигляді дієприкметника в українській мові, де вони замінюються просто прикметником.

З-поміж українських метафорично мотивованих іхтіонімів досить добре репрезентованими є деривати (24,44% – *рогачка, собачкові, губаньові*), проте непродуктивним виявилось утворення багатокомпонентних сполук (1,11% – *оранда червона шапочка*).

Підсумовуючи зіставний аналіз асоціативно-термінальної мотивації англійських, французьких та українських іхтіонімів, видаються можливими такі висновки: 1) асоціативно-термінальна мотивація за загальним механізмом є метафоричною, тобто використовує знаки одних предметних сфер на позначення інших; 2) донорськими зонами, що постачають свої знакові ресурси до англійської, французької та української іхтіологічної номенклатури, є зони АРТЕФАКТ (32,83%), ІНША ТВАРИНА (27,36%), ЛЮДИНА (19,24%), НАТУРФАКТ (17,17%) та ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА (3,4%); 3) залежно від способу взаємодії донорської та реципієнтної зон у процесі позначення виокремлено гештальтний, дифузно-метафоричний та структурно-метафоричний різновиди асоціативно-термінальної мотивації назв риб, при цьому гештальтний різновид виявився найбільш продуктивним у всіх досліджуваних мовах.

3.3 Модусна мотивація іхтіонімів

На думку О. Селіванової, **модусна мотивація** пов'язана із психічними функціями відчуттів та почуттів, і формує сенсорний та емоційний типи оціночності [123, с. 166].

“Оцінка риб номінаторами здебільшого ґрунтується на наївному світобаченні, зокрема, на сприйнятті риб як хижаків чи жертв або за зовнішнім естетичним виглядом”, – зазначає С. Стройкова [134, с. 143].

Приводом для оцінного сприйняття певної риби є “злиття інформації про світ та інформації про відношення номінатора до нього” [17, с. 119].

Модусна мотивація іхтіонімів в англійській, французькій та українській мові представлена 31 назвою, в тому числі 16 англійськими, 11 французькими та 4 українськими.

У процесі аналізу модусно мотивованих іхтіонімів, було виявлено значну перевагу позитивних оцінок над негативними. Так, на позитивну естетичну оцінку риби вказують метафоричні знаки коронованих осіб, що пов’язано з великими розмірами риби та її яскравим забарвленням: англ. *king mackerel* [348, р. 303], *kingfish* [303], *king-of-the-salmon* [356], *king of the herrings* [351] (від *king* – король), *emperor snapper* [348, р. 251], *emperor angelfish* [348, р. 279] (від *emperor* – імператор), *queen angelfish* [369, р. 34], *queen danio* [351] (від *queen* – королева); фр. *empereur* (від *empereur* – імператор) [354, р. 38], *girelle royale* [271, с. 312], *poisson ange royal* [271, с. 298], *daurade royale* [346], *merou royal* [271, с. 257] (від *royal* – королівський), *ange de mer imperial* [376]; укр. *оселедцевий король* [337].

В англійській та французькій мові позитивна оцінка риби реалізується шляхом використання назв жінки, сюди відносимо такі французькі іхтіоніми, як *bonite vraie* (запозичення з португальської, від *bonita* – красуня) [362, р. 146], *coquette* (від *coquette* – кокетка) [345, р. 55], *demoiselle* (від *demoiselle* – дівчина) [373, р. 302] та англійське найменування *damsel fish* (від *damsel* – дівчина) [348, р. 282], які було надано з огляду на красиве забарвлення цих риб й витончені обриси тіла.

Позитивну оцінку репрезентують також найменування образів вищого ірреального світу (ангелів) – англ. *angelfish* [314], *angel shark* [348, р. 78], фр. *poisson-ange* [377], укр. *акули-ангели* [332, с. 206] та об’єкт поклоніння – англ. *moorish idol* [348, р. 380].

Окрім позитивної оцінки, у низці найменувань риб використано негативні образи ірреального світу: образ злого духу (англ. *devil ray* [363, р. 161], *devil firefish* [348, р. 309] (від *devil* – диявол), укр. *морський чорт*

[337]), образ потвори (англ. *chimaera* [302], фр. *chimère* [271, с. 49], укр. *риба-химера* [337]), та образ відьми (англ. *hagfish* [316]).

Іхтіоніми, що утворені у результаті модусної мотивації, репрезентують різні *типи структур*.

В *англійській мові* такі найменування переважно є двокомпонентними сполуками, що містять два іменники, один з яких виражає оцінку (62,5% – *king mackerel, emperor snapper*). Композити асоціативного типу в англійській мові складають 32,5% (*damsel fish, angelfish*), тоді як деривати представлені лише 6,25% (*chimaera*), а багатокомпонентні сполуки відсутні.

У *французькій мові* двокомпонентні сполуки утворені за моделлю N+Adj (36,36% – *girelle royale, bonite vraie*). Такою ж кількістю представлені і деривати (36,36% – *coquette, demoiselle*). 18,18% модусно мотивованих іхтіонімів французької мови є багатокомпонентними сполуками (*poisson ange royal*), а 9,1% – композитами (*poisson-ange*).

В *українській мові* найменування риб з модусною мотивацією є композитами (50% – *акули-ангели, риба-химера*) та двокомпонентними сполуками (50% – *оселедцевий король, морський чорт*).

Отже, як показав зіставний аналіз, модусна мотивація є представленою в усіх досліджуваних мовах незначною кількістю та ґрунтується на оцінці риб номінаторами. Позитивна оцінка значно переважає в англійській (75%) та французькій (90%) мовах, тоді як в українській складає 50% від усіх модусно мотивованих назв. Для вираження позитивної оцінки при найменуванні риб в усіх аналізованих мовах використовуються назви коронованих осіб та образів вищого ірреального світу (ангелів), тоді як застосування назв жінки характерне лише для англійської та французької мови.

3.4 Змішана мотивація іхтіонімів

Змішана мотивація англійських, французьких та українських найменувань риб характеризується вибором мотиваторів з різних фрагментів МПК. Одна ономазіологічна ознака обирається із предикатно-аргументної частини структури знань про позначене, що відображає істинну інформацію про риб, а інша – з модусу чи асоціативно-термінальної частини. З огляду на це у складі змішаної мотивації ми виокремлюємо три різновиди: **пропозиційно-асоціативний** (84,6%), **пропозиційно-модусний** (13,1%) та **асоціативно-модусний** (3,3%).

3.4.1 Пропозиційно-асоціативний різновид змішаної мотивації іхтіонімів. Найбільш продуктивним при творенні англійських, французьких та українських іхтіонімів є **пропозиційно-асоціативний різновид** змішаної мотивації (341 іхтіонім, з яких 170 англійських, 95 французьких та 76 українських). Залежно від місця фіксації пропозиційного складника в ономазіологічній структурі найменувань риб виокремлюємо 16 моделей пропозиційно-асоціативної мотивації іхтіонімів:

1) асоціативний компонент+локатив (143 одиниці, з яких 78 англійських – *kelp pipefish* [349, р. 130], *galapagos batfish* [343, р. 84], *copper rockfish* [369, р. 157], 36 українських – *морський їжак* [337], *клоун мавританський* [327, с. 65], *півник яванський* [328], та 29 французьких – *bananes de mer* [373, р. 86], *aiguille de mer* [362, р. 92], *chien espagnol* [362, р. 47], *voilier atlantique* [373, р. 374]);

2) асоціативний компонент+компонент рівня якості (54 назви, з яких 22 англійські – *pink cardinalfish* [343, р. 123], *purple surgeonfish* [361], *red velvetfish* [356]; 19 французьких – *torpille noire* [372, р. 41], *grenadier bleu* [354, р. 50], *perroquet vert* [373, р. 334]; 13 українських – *собачка червоно-жовтий* [332, с. 215], *півник зелений* [328], *горбань світлий* [340, с. 153];

3) асоціативний компонент+компонент рівня якості+компонент партитивного рівня (45 іхтіонімів, з них 29 англійських – *yellowfin surgeon* [348, p. 115], *blue barred parrotfish* [361], *sharptooth catfish* [352, p. 355]; 11 французьких – *poisson-ballon à taches blanches* [375], *poisson-clown à bande dorsale* [375], *chirurgien bagnard à raies noires* [364]; 5 українських – *тонкорила риба-голка* [329, с. 146], *собачка чорноголова* [340, с. 297], *трьохперка чорноголова* [332, с. 215], *сонячний окунь синьозябровий* [340, с. 19], *бабець строкатоплавцевий* [333, с. 66]);

4) асоціативний компонент+компонент партитивного рівня (28 назв риб, серед них 19 англійських – *barred pipefish* [343, p. 97], *spotted batfish* [343, p. 84], *speckled guitarfish* [361]; 7 французьких – *chirurgien strié* [364], *dragonnet tacheté* [362, p. 136], *loup tacheté* [362, p. 152], *saint-pierre maculé* [373, p. 132], *poisson chat rayé* [364], *girelle-paon à taches* [373, p. 330], *chromis à queue en ciseaux* [375]; 2 українські – *нитенер смугастий* [330], *риба-шабля хвостата* [332, с. 217]);

5) асоціативний компонент+компонент рівня кількості+компонент партитивного рівня (25 іхтіонімів, з них 12 англійських – *sixgill sawshark* [356], *longnose sawshark* [356], *longsnout pipe* [355, p. 141]; 7 французьких – *serpention à long nez* [346], *muge à grosse tête* [346], *poisson-scie à long rostre* [373, p. 48], *requin-scie à long nez* [271, с. 23], *requin-marteau à petits yeux* [377], *poisson-clown à deux bandes* [375], *poisson-clown à trois bandes* [375]; 6 українських – *риба-качечка двоплямиста* [332, с. 211], *клоун двосмугий* [327, с. 65], *райдужниця трьохсмугова* [328], *риба-качечка товсторила* [332, с. 211], *котяча акула дрібноплямиста* [332, с. 206], *бабець малоротий* [332, с. 212]);

6) асоціативний компонент+компонент рівня кількості (10 назв, серед них 4 французькі – *gobie grêle zébré* [346], *muge à grosses lèvres* [362, p. 128], *sar à grosses lèvres* [373, p. 260], *grand requin-marteau* [373, p. 42]; 3 англійські – *lesser guitarfish* [348, p. 66], *slender glassy* [348, p. 118], *twotone*

fingerfin [348, p. 177] та 3 українські – *іглиця мала* [327, с. 215], *дракончик великий* [332, с. 215], *дракончик малий* [327, с. 62]);

7) асоціативний компонент+корелятив (9 іхтіонімів, з них 5 французьких – *poisson-scie commun* [373, p. 48], *requin-taure commun* [372, p. 133], *requin nourrice fauve* [271, с. 21], *marsouin commun* [376], *labre nettoyeur commun* [376] та 4 англійські – *false lanternshark* [351], *common dolphinfish* [343, p. 129], *false stonefish* [355, p. 145], *false Englishman* [348, p. 343]);

8) асоціативний компонент+предикат (9 назв риб, в тому числі 6 французьких – *grondin-lyre* [346], *requin dormeur cornu* [271, с. 17], *requin dormeur à crête* [271, с. 17], *requin dormeur taureau* [271, с. 17], *requin dormeur bouledogue* [271, с. 17], *requin dormeur zèbre* [271, с. 17] та 3 англійські – *razorback sucker* [351], *airbreathing catfishes* [356], *rainbow runner* [348, p. 149]);

9) асоціативний компонент+компонент рівня якості+локатив (7 назв, 6 українських – *морський півень червоний* [332, с. 212], *морський півень жовтий* [332, с. 212], *морський півень сірий* [332, с. 212], *пічкур-білопер дніпровський* [342], *пічкур-білопер дністровський* [333, с. 58], *пічкур-білопер донський* [332, с. 208]; 1 французька – *loup de mer bleu* [362, p. 152]);

10) асоціативний компонент+компонент рівня кількості+локатив (7 іхтіонімів, 6 французьких – *petite aiguille de mer* [362, p. 92], *grande aiguille de mer* [362, p. 93], *grand serpent de mer* [362, p. 94], *petite vipère de mer* [362, p. 94], *petit turbot ouest-africain* [373, p. 388] та ін.; 1 український – *морський півень малий* [330]);

11) асоціативний компонент+корелятив+локатив (3 назви, 2 французькі – *aigle de mer commun* [372, p. 201], *renard de mer commun* [373, p. 20]; 1 англійська – *false catshark de brito capello* [351]);

12) асоціативний компонент+суб'єкт (1 українська назва – *собачка Звонимира* [332, с. 215]);

13) асоціативний компонент+інструментив (1 українська назва – *шипувата риба-голка* [329, с. 146]);

14) асоціативний компонент+компонет рівня якості+компонент партитивного рівня+локатив (1 українська назва – *довгорилий європейський морський коник* [329, с. 142]);

15) асоціативний компонент+компонент рівня кількості+компонент партитивного рівня+локатив (1 українська назва – *морський коник довгорилий* [332, с. 212]);

16) асоціативний компонент+ компонент рівня кількості+компонент партитивного рівня+компонент рівня якості (1 французька назва – *petit barracuda à bande dorée* [373, р. 318]).

Отже, пропозиційно-асоціативний різновид змішаної мотивації характеризується обранням мотиваційної ознаки пропозиційного та асоціативно-термінального статусу. Зважаючи на місце фіксації пропозиційного складника в ономасіологічній структурі іхтіонімів, було виокремлено 16 моделей пропозиційно-асоціативної мотивації. Спільними для усіх досліджуваних мов є такі моделі: *асоціативний компонент+локатив*, *асоціативний компонент+компонент рівня якості*, *асоціативний компонент+компонент рівня якості+компонент партитивного рівня*, *асоціативний компонент+компонент партитивного рівня*, *асоціативний компонент+компонент рівня кількості+компонент партитивного рівня*, *асоціативний компонент+компонент рівня кількості*. Такі моделі, як *асоціативний компонент+корелятив*, *асоціативний компонент+предикат* та *асоціативний компонент+корелятив+локатив* характерні лише англійській та французькій мовам. Моделі *асоціативний компонент+компонент рівня якості+локатив* та *асоціативний компонент+компонент рівня кількості+локатив* зафіксовано тільки у французькій та українській мовах. Лише в українській мові знайдено іхтіоніми моделей *асоціативний компонент+суб'єкт*, *асоціативний компонент+інструментив*, *асоціативний компонент+компонент рівня*

якості+компонент партитивного рівня+локатив та *асоціативний компонент+компонент рівня кількості+компонент партитивного рівня+локатив*. Тільки для французької мови характерне використання моделі *асоціативний компонент+компонент партитивного рівня+компонент рівня якості*.

3.4.2 Пропозиційно-модусний різновид змішаної мотивації іхтіонімів. Другий різновид змішаної мотивації іхтіонімів – **пропозиційно-модусний** – репрезентовано 53 назвами риб (38 французькими, 14 англійськими та 1 українською). Цей різновид змішаної мотивації англійських, французьких та українських назв риб характеризується поєднанням мотиваторів пропозиційного та модусного статусу. Пропозиційна частина виражає істинну інформацію про рибу, тоді як модусна частина вказує на оцінку риби номінаторами. Такі оцінки можуть бути позитивними, що виражається у використанні назв:

– представників королівської династії (англ. *longnose emperor* [348, р. 239], *bigeye kingfish* [348, р. 147], фр. *poisson empereur à bande orange* [375]);

– надприродних істот (англ. *african angel shark* [351] та ін., фр. *ange de mer africain* [271, с. 38] та ін., укр. *акула-ангел європейська* [332, с. 206]);

– осіб жіночої статі (англ. *rock beauty* [351], фр. *bonite à ventre rayé* [373, р. 362], *demoiselle grise* [375] та ін.).

Негативну оцінку риби у поєднанні з пропозиційним складником можемо спостерігати у французьких назвах *chimère commune* [271, с. 49], *chimère à nez rigide* [372, р. 141] та *chimère à nez mou* [372, р. 147].

Отже, пропозиційно-модусна мотивація характеризується поєднанням пропозиційного та модусного компонентів. Модусна частина іхтіоніма в усіх аналізованих мовах може виражати позитивну оцінку, негативна оцінка зафіксована лише у французькій мові.

3.4.3 Асоціативно-модусний різновид змішаної мотивації іхтіонімів. Третій різновид змішаної мотивації іхтіонімів – *асоціативно-модусний* – представлено 9 найменуваннями (7 французькими та 2 англійськими). Можемо припустити, що цей різновид є лакунарним в українській мові, порівняно з англійською та французькою.

Цей різновид змішаної мотивації іхтіонімів характеризується селекцією мотиваторів із різних фрагментів МПК. Одну з ономасіологічних ознак у складі таких найменувань номінатори обирають з асоціативно-термінальної частини МПК, а другу ознаку – з модусу, який пов'язаний із різними психічними функціями свідомості, зокрема з відчуттями та почуттями.

У французькій мові до цього різновиду відносимо такі назви, як *demoiselle dorée* [375], *demoiselle à queue d'hirondelle* [375], *demoiselle footballeur* [375], *demoiselle saphir* [375], *l'empereur fleuri* [375], *poisson-ange géographe* [375] та ін.

В англійській мові асоціативно-модусний різновид репрезентовано такими іхтіонімами, як *brassy kingfish* [348, p. 145] та *giant damselfish* [361].

Отже, асоціативно-модусний різновид змішаної мотивації іхтіонімів притаманний лише англійській та французькій мовам та характеризується обранням мотиваційної ознаки метафоричного статусу у поєднанні з модусною, що виражає оцінку риби.

Іхтіоніми, утворені у результаті вибору ознак різного статусу, отримують своє вираження у *структурах* різних типів.

Англійські іхтіоніми зі змішаним типом мотивації є переважно двокомпонентними сполуками (84,42%). Мотиваційні ознаки різного статусу виражаються за допомогою композитних іменників чи прикметників, що найчастіше є складовими моделей Adj+N (37,1% – *Caribbean lanternshark, airbreathing catfishes, brassy kingfish*), N+N (36,56% – *honeycomb rockfish, sand lizardfish, blotcheye soldier*).

В англійській мові утворення багатокомпонентних сполук при змішаному типі мотивації не є широко розповсюдженим (14,51% – *Pacific*

leopard flounder, brown cat shark, largetooth cookiecutter shark). Композити складають близько 1% від загальної кількості змішаних найменувань, деривати зовсім відсутні.

У **французькій мові** спостерігаємо протилежну ситуацію. При поєднанні мотиваційних ознак різного статусу у більшій половині випадків кожна ознака експлікується окремою лексичною одиницею. Ось чому у французькій мові переважають багатокомпонентні сполуки (54,29% – *mérou croissant jaune, gobie à lèvres rouges, chirurgien à queue jaune*).

Двокомпонентні сполуки у французькій мові є менш поширеними, хоча і складають достатньо вагомую частину серед усіх змішаних найменувань (45%). Такі сполуки найчастіше організовані за моделями N+Adj (23,57% – *chien espagnol, voilier atlantique, demoiselle bleue*), N+(Prep)+N (17,86% – *vipère de mer, demoiselle des Philippines, demoiselle footballeur*). Як і в англійській мові, композити представлені незначною кількістю (0,7%), деривати серед змішаних назв відсутні.

Українська мова, як і англійська, тяжіє до поєднання ознак різного статусу у композитних прикметниках, що є складовими двокомпонентних сполук моделі Adj+N/N+Adj (81,82% – *дракончик середземноморський, північноамериканський веслоніс, собачка червоно-жовтий*).

Багатокомпонентні сполуки в українській мові утворюються при поєднанні трьох мотиваційних ознак (15,58% – *чорноморська змієвидна риба-голка, сонячний окунь синьозябровий, котяча акула дрібноплямиста*). Композити складають 2,6% від усіх змішаних найменувань в українській мові, деривати відсутні.

Здійснивши аналіз змішаної мотивації іхтіонімів англійської, французької та української мов, можемо зробити такі висновки: 1) змішана мотивація назв риб характеризується вибором мотиваційних ознак з пропозиційної частини МПК, а також з модусу чи асоціативно-термінальної частини; 2) у складі змішаної мотивації було виокремлено три різновиди: пропозиційно-асоціативний (84,6%), пропозиційно-модусний (13,1%) та

асоціативно-модусний (3,3%); 3) пропозиційно-асоціативний та пропозиційно-модусний різновид представлено у всіх досліджуваних мовах, тоді як асоціативно-модусний репрезентовано лише в англійській та французькій мовах.

Висновки до розділу 3

1689 одиниць іхтіонімів (638 англійських, 603 французьких та 448 українських) було проаналізовано з позицій когнітивної ономаціології з використанням методу когнітивно-ономаціологічного аналізу, що реалізовувався у два етапи, та процедур порівняльно-історичного методу.

На першому етапі було проаналізовано первинну мотивацію ключових лексем *fish*, *poisson*, *риба*, у результаті чого зроблено припущення про спільну архетипну природу англійського *fish* та французького *poisson*, яка пов'язана з уявленням про рибу як їжу, та відмінну архетипну сутність українського *риба*, що асоціювалося у слов'ян з водою як середовищем існування риби.

Мотивацію інших одиниць, що є назвами риб, було розкрито у процесі аналізу пропозиційного, асоціативно-термінального, модусного та змішаного типів мотивації іхтіонімів англійської, французької та української мов.

Пропозиційний тип мотивації ґрунтується на доборі мотиваційної ознаки із фрагмента істинних, об'єктивних знань про риб, вербалізованих у знаках із прямими значеннями. Було викремлено три різновиди пропозиційної мотивації: гіперонімічний, що представляє родо-видові відношення, еквонімічний, у якому реалізуються відношення між видами, та предикатно-аргументний, пов'язаний із вибором мотиваційних ознак, що корелюють з різноманітними компонентами рівня предикатів та аргументів, рівнів якості, кількості і партитивів.

Асоціативно-термінальний тип мотивації утворюється на ґрунті метафоричних зв'язків концептуальної сфери РИБА з іншими

концептуальними сферами, які у роботі називаємо донорськими. Донорськими зонами для англійських, французьких та українських іхтіонімів є АРТЕФАКТ, ІНША ТВАРИНА, ЛЮДИНА, НАТУРФАКТ та ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА. Найбільш продуктивною є модель метафоричного перенесення “АРТЕФАКТ – РИБА”, що ґрунтується на принципі предметоцентризму.

Зважаючи на спосіб взаємодії донорської та реципієнтної зони, було виділено три різновиди асоціативно-термінальної мотивації: гештальтний, дифузно-метафоричний та структурно-метафоричний. Проведений аналіз засвідчив найбільшу ефективність гештальтного різновиду асоціативно-термінальної мотивації іхтіонімів.

Модусний тип мотивації ґрунтується на оцінці риб номінаторами. Було встановлено, що використання позитивних образів для вираження оцінки значно переважає над застосуванням негативних.

Змішаний тип мотивації англійських, французьких та українських іхтіонімів характеризується вибором мотиваційних ознак із різних фрагментів МПК (одна ознака обирається із пропозиційної частини, а інша – з модусу чи асоціативно-термінальної частини). З огляду на це у складі змішаної мотивації було виокремлено три різновиди: пропозиційно-асоціативний, пропозиційно-модусний та асоціативно-модусний.

На другому етапі було здійснено інтерпретацію структури іхтіонімів, що дозволило встановити структурні типи англійських, французьких та українських іхтіонімів (деривати, композити, двокомпонентні сполуки та багатокомпонентні сполуки). Спільною для зіставлюваних мов виявилася перевага двокомпонентних сполук. Пояснити це можна тим, що при утворенні найменувань риб характерним є додавання уточнюючого слова, що містить мотиваційну ознаку, до видової назви. Відмінності у структурах англійських, французьких та українських іхтіонімів пов'язані з продуктивністю різних типів структур у кожній мові. Для англійської мови, якій загалом притаманне утворення нових слів у результаті основокладання,

характерною є утворення композитних іхтіонімів. У французькій мові, де композитна номінація є слаборозвиненою, сполучаються найчастіше самостійні слова, що призвело до виникнення багатокomпонентних іхтіонімів. В українській мові нові слова здебільшого утворюються за допомогою словотворчих афіксів, чим можна пояснити значну кількість дериватів, утворених суфіксальним способом.

У результаті дослідження було виявлено **спільне й відмінне** у мотивації іхтіонімів англійської, французької та української мов.

Спільне: 1) аналіз предикатно-аргументного різновиду мотивації засвідчив, що спільними для трьох мов є використання таких аргументів, як локатив, корелятив та інструментив; 2) при утворенні асоціативно мотивованих найменувань риб найбільшою продуктивністю в усіх аналізованих мовах відзначається застосування зорових гештальтів, що дозволяє уподібнити риб до предметів та істот на основі схожості форми тіла та забарвлення; 3) при інтерпретації структури іхтіонімів було виявлено, що найбільш поширеними у трьох мовах є двокомпонентні сполуки, які містять іменник та прикметник.

Відмінне: 1) в англійській мові переважають асоціативно утворені іхтіоніми, натомість пропозиційна мотивація в англійській мові частіше поєднується з асоціативно-термінальною, що і зумовлює значну кількість змішаного типу мотивації англійських іхтіонімів; 2) лакунарним для французької мови, у порівнянні з англійською та українською, виявилось використання таких аргументів, як суб'єкт, темпоратив та об'єкт; а також утворення композитів контактено-синтагматичного типу; 3) інтеграція слухових гештальтів реципієнтної зони РИБА та вищеназваних донорських зон є непродуктивною в українській мові, при аналізі змішаного типу мотивації іхтіонімів, було виявлено, що асоціативно-модусний різновид є лакунарним для української мови.

Основні положення розділу відображено у відповідних публікаціях автора: [161; 163; 164; 167; 170].

РОЗДІЛ 4

ЗОВНІШНЯ МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ІХТІОНІМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ, ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

4.1 Мотиваційна основа перенесення лексичних номінацій риб на інші сфери в англійській, французькій та українській мовах

Вивчення внутрішніх мотиваційних моделей іхтіонімів не дає повного уявлення про організацію іхтіологічних знань в етносвідомості, тому важливим є також дослідження особливостей перенесення назв риб на предмети інших лексичних сфер, яке відбувається за рахунок вторинної номінації. За словами В. Телії, суть вторинної номінації полягає у використанні вже існуючих у мові номінативних засобів у новій для них функції найменування [138, с. 129].

Іхтіоніми як вихідна модель утворюють нові значення шляхом метафоризації та метонімізації (результатом чого є утворення лексичних номінацій) та фразеологізації (у результаті якої утворюються фразеологічні номінації). При цьому мовці користуються як назвами-гіперонімами *fish/poisson/риба*, так і назвами окремих представників іхтіофауни.

Лексичні номінації, що утворилися на основі англійських, французьких та українських іхтіонімів, поділяємо на 2 групи: оніми (власні назви) та апелятиви (загальні назви).

4.1.1 Мотиваційна основа онімів. Наукове тлумачення власних назв (онімів) неодноразово піддавалося інтерпретації мовознавцями, зокрема М. Торчинським [144], О. Карпенко [64], Д. Єрмоловичем [51], Л. Веденською [27], О. Суперанською [135], В. Болотовим [18], А. Крістол [213] та ін.

В енциклопедії “Українська мова” знаходимо визначення онімів як “індивідуальних найменувань окремих одиничних об’єктів” [286, с. 83]. За

словами авторів енциклопедії, ознакою, яка розрізняє оніми та апелятиви, є відношення до поняття: загальні назви – носії понять, а власні включають усю відому мовцеві інформацію про свої денотати, без певних узагальнень, і тому пов'язуються з поняттями лише тією мірою, якою вказують на різновид об'єктів, до яких належать їх денотати [286, с. 83].

У результаті визначення особливостей онімів у їх протиставленні з апелятивами, сформувався уявлення про власні назви, як неповноцінні, такі, що не мають смислової структури і не виражають поняття, притаманні загальним назвам.

Зокрема, В. Болотов підкреслює, що найсуттєвішим для онімів є їх енциклопедичне значення – сума конкретної інформації про денотат імені. Головна відмінність енциклопедичного значення власної назви від лексичного значення загальної, на думку мовознавця, полягає в тому, що перше виникає в мовленні й різниться від одного поля до іншого, а енциклопедичне значення виявляється лише в людському колективі [18, с. 335].

Натомість О. Суперанська розглядає опозицію онімів та апелятивів, проводячи паралель між онімами, номенами і термінами, які в сукупності, на її думку, становлять шар спеціальних слів у лексичній системі мови. Таким чином, поділяючи лексику на загальну та спеціальну, дослідниця припускає, що цей поділ проходить через категорії слів, представлені як власними, так і загальними назвами, а отже, підтримує думку про нерозривний зв'язок онімів й апелятивів. [135, с. 8].

Загальнонауковим вважається підхід, який спирається на розмежування власних назв живих істот і неживих предметів [286, с. 83], тому оніми, мотивовані іхтіонімами, поділимо на 2 групи: антропоніми (власні назви людей) та топоніми (назви географічних об'єктів).

Серед аналізованих антропонімів та топонімів, за М. Торчинським [145, с. 95–98], розрізняємо: прості оніми (однослівні однокореневі власні назви, як безафіксні (англ. *Mackerel*, фр. *Brochet*, укр. *Карась*), так і

афіксальні (фр. *Brocheteau*, укр. *Карасенко*), складні оніми (двокореневі власні назви: англ. *Bucktrout*), складені оніми (дво- і багатослівні власні назви: укр. *Мала Карасівка*, фр. *la Rivière aux Brochets*, англ. *Salmon Arm*).

4.1.1.1 Мотиваційна основа антропонімів. За визначенням Д. Єрмоловича, **антропонім** – це власна назва (або набір назв, включаючи всі можливі варіанти), офіційно присвоєна окремій людині як її розпізнавальний знак [51, с. 37]. Англійські, французькі та українські іхтіоніми є джерелом утворення одного з видів антропонімів – прізвищ, які за Н. Подольською, розуміємо як спадкові офіційні найменування, що вказують на належність людини до певної сім'ї [270, с. 155]. Прізвище покликає називати родину та кожного з її членів і в такий спосіб визначати місце йменованого в суспільстві [292, с. 5].

Назви риб досить часто стають основою прізвищ у зіставлених мовах. У результаті аналізу фактичного матеріалу, було виокремлено 50 таких прізвищ (28 українських, 16 французьких та 6 англійських).

В українській мові, за спостереженнями М. Демчук, прізвища, запозичені з номенклатури тваринного світу, зокрема риб “можна розцінювати як захисні, відстрашуючі нечисту силу, оберігаючи від наврочень чи вживані як своєрідні обереги від хворіб” [50, с. 121]. Даючи дитині таке ім'я (що потім стало основою прізвища), батьки хотіли, щоб до неї перейшли ті якості, якими наділені представники тваринного світу. Серед таких прізвищ в українській мові знаходимо лише прості оніми:

– афіксальні: *Рибченко*, *Рибець*, *Рибка* [272, с. 98] (від *риба* – водяна хребетна тварина з непостійною температурою тіла, яка дихає жабрами і має плавці та шкіру, звичайно вкриту лускою [280, с. 526]), *Карасенко* [272, с. 98], *Карасько* [50, с. 127] (від *карась* – невелика прісноводна риба родини корошових [277, с. 101]), *Линюк* [272, с. 98] (від *лин* – прісноводна риба родини корошових з товстим слизьким тілом [277, с. 486]), *Лященко* [272, с. 98] (від *лящ* – прісноводна риба родини корошових з плоским тілом [277,

с. 583]), *Меньок* [272, с. 98] (зменш.-пестл. до *минь* – прісноводна хижа риба родини тріскових [277, с. 712]), *Оселедченко* [272, с. 98] (від *оселедець* – невелика морська промислова риба, яку вживають у засоленому або копченому вигляді [278, с. 758]), *Карпець* [272, с. 98] (зменш.-пестл. до *короп* – прісноводна костиста риба родини корошових [277, с. 298]), *Коропченко* [272, с. 98], *Соменко* [272, с. 98], *Соменя*, *Сомко* [50, с. 127] (від *сом* – велика прісноводна хижа безлуска риба родини сомових з кількома парами вусів [281, с. 454]), *Щученко*, *Щучка* [50, с. 127] (від *щука* – хижа прісноводна промислова риба [283, с. 609]), *Окуненко* [50, с. 127] (від *окунь* – прісноводна хижа риба родини окуневих зеленувато-жовтого кольору [278, с. 686]);

– безафіксні: *Щука* [272, с. 98], *В'юн* [272, с. 98] (від *в'юн* – надзвичайно рухлива риба з видовженим гнучким тілом. [276, с. 795]), *Карась* [272, с. 98], *Коблик* [272, с. 98] (від *коблик* – дрібна річкова риба родини корошових [277, с. 201]), *Лин* [272, с. 98], *Лящ* [272, с. 98], *Окунь* [50, с. 127], *Сом* [50, с. 127], *Оселедець* [272, с. 98], *Піскар* [272, с. 98] (від *піскар* – дрібна річкова риба родини корошових [279, с. 541], *Щупак* [272, с. 98] (від *щупак* – самець щуки [283, с. 610]).

Д. Єрмолович стверджує, що в межах однієї країни можуть існувати різні варіанти тих самих назв [51, с. 29]. Це, зокрема, стосується французьких прізвищ, серед яких виділяємо прості безафіксні оніми (*Poisson* [310] (від *poisson* – риба), *Harang*, *Hareng* [310] (від *hareng* – оселедець), *Languille* (від *anguille* – вугор), *Brochet* [310] (від *brochet* – щука), *Requin* [310] (від *requin* – акула), та їх варіанти – прості афіксальні оніми (*Poissonneau*, *Poissonnet*, *Poissonet* [310] (зменшувальне від *poisson*), *Haranger*, *Harenger* [310] (від *hareng* – оселедець), *Languillat*, *Languillet*, *Languillon*, *Languillier* [310] (від *anguille* – вугор), *Brocheteau* [310] (зменшувальне від *brochet*)).

На відміну від української та французької мов, де іхтіоніми досить часто стають основою утворення прізвищ (28 українських та 16 французьких), в англійській мові такі лексеми представлені незначною

кількістю (6 одиниць). Частково це можна пояснити тим, що, хоча деякі прізвища (до прикладу *Spratt, Salmon, Haddock, Plaice, Gudgeon, Herring*) графічно і фонетично повністю чи частково збігаються з назвами риб, після опрацювання етимологічних словників, виявилось, що походять вони не від іхтіонімів, а від інших слів, і лише в результаті певних змін набули форми, співзвучної з іхтіонімами [296].

З-поміж англійських прізвищ, мотивованих іхтіонімами, виділяємо прості безафіксні оніми: *Mackerel(l)* [296, р. 505] (від *mackerel* – скумбрія), *Fish* [296, р. 289] (від *fish* – риба), *Trout* [326] (від *trout* – форель), *Pike* [326] (від *pike* – щука), *Chubb* [326] (від *chub* – головень) та складний онім: *Bucktrout* [296, р. 144] (буквально – самець форелі). Варто зазначити, що в основному англійські прізвища іхтіологічного походження виникають у результаті асоціації з родом занять людини (продавцем відповідного виду риб), проте прізвище *Bucktrout* утворилося на основі клички [296, р. 144], а *Chubb* – у результаті зовнішньої схожості риби та людини, зокрема наявності повноти [326].

Підсумовуючи зіставний аналіз онімів англійської, французької та української мов на позначення прізвищ, зазначимо, що найбільш продуктивним перенесення іхтіонімів на оніми є в українській мові (28 одиниць), у французькій мові зафіксовано 16 одиниць, а в англійській – всього 6. У всіх зіставлюваних мовах переважають прості безафіксні оніми, проте в англійській, на відміну від французької та української, серед прізвищ, мотивованих назвами риб, відсутні прості афіксальні оніми та наявний складний онім.

4.1.1.2 Мотиваційна основа топонімів. Досить чисельною групою онімів, утворених від назв риб, є **топоніми** (всього знайдено 46 таких топонімів, серед них 19 англійських, 18 українських та 9 французьких).

Як стверджує О. Березович, топоніми відбивають знання про фрагмент географічного простору. Ці знання опредмечуються у внутрішній формі назв,

відповідно, для їх пояснення необхідно виявити вихідний апелятив [9, с. 39], у нашому випадку – назву риби.

Опис і аналіз власних назв, у тому числі топонімів, неможливі без певної класифікації, яка або невидимо присутня в ономастичній роботі як своєрідна платформа автора, або спеціально ним уводиться для більш чіткого розмежування явищ, – стверджує О. Суперанська [136, с. 148]. Топоніми, мотивовані назвами риб, ми систематизуємо, користуючись класифікацією М. Торчинського, яка була запропонована автором у монографії “Структура онімного простору української мови” [144].

Серед 19 англійських топонімів, утворених від назв риб, виділяємо:

– **астіоніми** (назви міст), в тому числі складні оніми: *Fishkill* [313, р. 384], *Spearfish* [313, р. 1119] (від *spearfish* – риба-меч), *Whitefish* [313, р. 1303] (від *white* – білий та *fish* – риба), прості безафіксні оніми: *Salmon* [313, р. 1030], *Grayling* [259] (від *grayling* – хариус) та складений онім: *Salmon Arm* [259];

– **потамоніми** (назви річок), в тому числі прості безафіксні оніми: *Fish* [313, р. 384] (від *fish* – риба), *Salmon* [313, р. 1030] (від *salmon* – лосось), *Eel* [313, р. 346] (від *eel* – вугор); та складені оніми: *Great Fish* [313, р. 443], *Sturgeon River* [259] (від *sturgeon* – осетер);

– **лімноніми** (назви озер), серед яких лише складені оніми: *Redfish Lake* [313, р. 981] (від *redfish* – морський окунь), *Whitefish Lake* [313, р. 1303], *Trout Lake* [259] (від *trout* – форель);

– **портонім** (назва порту), що є складним онімом: *Fishguard* [313, р. 384] (від *fish* – риба, та *guard* – охорона);

– **фіордонім** (назва затоки), що є складеним онімом: *Shark Bay* [259] (від *shark* – акула);

– **океанонім** (назва океану), що є складеним онімом: *Herring Pond* (дослівно – оселедцевий ставок), так англійці жартівливо називають Атлантичний океан [240];

– **інсулонім** (назва острова), що є складеним онімом: *Spratly Islands* [313, р. 1121] (від *sprat* – шпрот), поява назви зумовлена невеликими розмірами островів;

– **оронім** (назва гори), що є складеним онімом: *Whitefish Mountain* [313, р. 1030];

У топонімічних словниках та топографічних мапах України було знайдено 18 топонімів, які утворені від іхтіонімів. З-поміж них розрізняємо:

– **потамоніми** (назви річок), в тому числі прості афіксальні оніми: *Коропець* [263, с. 280] (річки на Закарпатті, Тернопільщині і Чернігівщині, від *короп* – прісноводна костиста риба родини корошових [277, с. 298]), *Рибниця* (притока Дністра) [263, с. 401], *Бершадь* (притока Дунаю, назва виникла за допомогою додавання суфіксу *-адь* у збірній функції до назви риби *берш* “вид судака, окуня” [263, с. 43]), *Бершадка* (назва утворилася аналогічно попередній) [293, с. 42], *Карасівка* – (річка в басейні затоки Сиваш) [263, с. 251]; складені оніми: *Мала Карасівка* [263, с. 251], *Карасівка-Велика* [263, с. 251]. Зазначені річки отримують свою назву у результаті запозичення найменування найбільш поширених у їх водоймах риб;

– **комоніми** (назви сіл), в тому числі прості афіксальні оніми: *Рибник* (Львівська область) [243, с. 16], *Лящівка* (Черкаська область) [243, с. 21] *Рибинське* (Донецька область) [243, с. 34], *Карасин* (Волинська область) [263, с. 250]; прості безафіксні оніми: *Короп* (Чернігівська область) [263, с. 280]; та складені оніми: *Велика Рибниця* (Сумська область) [243, с. 15], *Мала Рибниця* (Сумська область) [243, с. 15];

– **лімноніми** (назви озер), в тому числі прості афіксальні оніми: *Карасинець* (Волинська область) [263, с. 250] та складені оніми: *Коропська Стариця* (Чернігівська область, поблизу села *Короп*) [263, с. 280];

– **катарактонім** (назва водоспаду), що є простим афіксальним онімом: *Форель* [263, с. 490] (від *форель* – спільна назва кількох прісноводних форм цінної промислової риби роду лосось [282, с. 617]);

– **зодіонім** (назва сузір'я), що є простим безафіксним онімом: *Риби* (зодіакальне сузір'я) [244, с. 404]. Досить цікавою є міфологічна інтерпретація появи цього сузір'я: богиня кохання Афродіта та її син Ерос, рятуючись від переслідування чудовиська Тіфона, прийняли образ риб і пірнули в річку Євфрат. Так, за легендою, виникло сузір'я Риб [331].

Французькі топоніми, що отримали свої найменування від іхтіонімів (9 одиниць), поділяємо на:

– **потамоніми** (назви річок), у тому числі складені оніми: *la Rivière aux Brochets* (річка у провінції Квебек, від *brochet* – щука) [376], *la Rivière au Saumon* (річка у провінції Квебек, від *saumon* – лосось) [376] та простий безафіксний онім: *le Thon* (притока річки Уаза, від *thon* – тунець) [376];

– **районіми** (назви адміністративних частин країни), в тому числі простий безафіксний онім: *Poissons* (муніципалітет у Франції, від *poisson* – риба) [376] та складений онім: *Beaumont-le-Hareng* (муніципалітет у Франції, від *hareng* – оселедець) [376];

– **лімноніми** (назви озер), які є складеними онімами: *Lac-au-Saumon* (озеро у провінції Квебек) [376], *Lac Brochet* (озеро у франкомовній частині Канади, від *brochet* – щука) [376];

– **океанонім** (назва океану), що є складеним онімом: *la Mare aux Harengs* (дослівно – калюжа з оселедцями, жартівлива назва Атлантичного океану) [311];

– **зодіонім** (назва сузір'я), що є простим безафіксним онімом: *Poissons* (сузір'я Риби) [269].

Проаналізувавши англійські (19 од.), французькі (8 од.) та українські (17 од.) топоніми, утворені від іхтіонімів, зазначимо, що спільним для усіх зіставлюваних мов є використання іхтіонімів для найменування річок (потамоніми) та озер (лімноніми). Лише для англійської мови характерне найменування міст (астіоніми), портів (портоніми), островів (інсулоніми), заток (фіордоніми) та гір (ороніми) за назвами риб. Тільки в українській мові зафіксовано найменування сіл (комоніми) та водоспаду (катарактонім), тоді

як у французькій мові знайдено назви адміністративних одиниць (районіми). За структурою англійські топоніми є простими безафіксними, складними та складеними онімами, українські – простими афіксальними, простими безафіксними та складеними онімами, французькі – простими безафіксними та складеними онімами.

Результати зіставного аналізу онімів, утворених від назв риб, подаємо у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Онiми, утворенi вiд назв риб

Онiм	Англ. мова	Фр. мова	Укр. мова	Усього
Антропонiм	6	16	28	50
Топонiм	19	9	18	46
Усього	25	25	46	96

4.1.2 Мотиваційна основа апелятивів. Іхтіоніми англійської, французької та української мов є джерелом походження *апелятивів* (загальних назв). Проведений аналіз матеріалу дослідження, виявив 127 апелятивів (87 англійських, 25 французьких та 15 українських), мотивованих іхтіонімами, які було об'єднано у 4 групи: *Людина*, *Артефакти*, *Тварини* та *Натурфакти*.

4.1.2.1 Мотиваційна основа апелятивів на позначення людини. Найбільшу групу апелятивів, що отримали найменування через порівняння з рибами, складають ті, що позначають *людину*: 57 назв, з них 35 англійських, 12 французьких та 10 українських.

У всіх зіставлюваних мовах назви-гіпероніми *fish/poisson/риба* мають вторинні значення, що характеризують людину. За даними “Короткого словника сленгу англійської мови” Е. Партріджа, англійський гіперонім *fish* може мати 8 вторинних значень для опису людини, залежно від сфери

використання: “жінка”, “коханець”, “дурень”, “поганий гравець”, “в’язень”, “п’яниця”, “недосвідчений гравець у покер” та “найслабший гравець” [317, р. 252].

В українській мові гіперонім *риба* має 2 переносні значення для характеристики людини, причому протилежні: кримінальне “дівчина, жінка” [285, с. 227], що має негативне значення, та народне *рибка* (*рибонька*, *рибчина*), що уживаються як традиційні народнопоетичні пестливі звертання до коханої дівчини, жінки, тут риба виступає символом коханої людини [258, с. 499]. За словами Л. Полюги, інтимні звертання в українській поетичній мові перегукуються з народнопісенною поетикою. У народних піснях звертання *дівчино* виступає в парі з іменником *рибчино*, утворюючи внутрішню риму: “Дівчино, рибчино молода”; “Дівчинонько, рибчинонько, Ой рад би я тебе сватать” [335, с. 71].

У французькій мові гіперонім *poisson* уживається лише для найменування людини, що народилася під знаком Риби [269].

У всіх аналізованих мовах велика риба асоціюється з впливовою чи сильною людиною, тоді як маленька уособлює людину незначної суспільної ваги: англ. *kingfish* “політичний діяч” (від *kingfish* – королівський горбиль) [317, р. 383], *minnow* “невелика або незначна особа” (від *minnow* – гольян) [316], *sprat* “дрібна сошка” (від *sprat* – шпрот) [240], *minnow* “гравець, що не має достатньо грошей” [317, р. 432], фр. *un gros poisson* “видатна особа” [301], *saumon* “багата людина” (від *saumon* – лосось) [304, р. 36], укр. *велика риба* “заможна людина, поважна особа” [289, с. 717].

Окремо варто звернути увагу на особливості використання іхтіонімів *shark/requin/акула*. В англійській мові найменування *shark* застосовується самостійно для позначення “людини, що тероризує інших” [299], “митника” [242], “експерта певної галузі” [316], а також у складі словосполучень, до прикладу, *loan shark* “лихвар” [305, р. 787], *pad shark* “в’язень, що грабує сусідів по камері” [318, р. 1436].

Український іхтіонім *акула* має значення “багатій, який по-хижацькому експлуатує трудящих” [276, с. 30], “той, хто діє хижо, зухвало й безсоромно” [284], “досвідчений професіонал у якій-небудь галузі” [284], а найменування *акула пера* вживається у значенні “досвідчений журналіст, рідше письменник” [284].

Французька назва риби *requin* поряд зі своїм основним значенням “акула” позначає “жадібну та безжалісну людину” [311].

Отже, у всіх зіставлених мовах, хижа поведінка акули є підґрунтям для утворення найменувань людини, в англійській та українській мові іхтіонім *акула* використовується також на позначення знавця своєї справи.

Для опису зовнішності людини в англійській, французькій та українській мовах також використовуються іхтіоніми. Так, в англійській мові худу особу асоціюють зі шпротом (*sprat* [240]), натомість іхтіонім *chub* має значення “людина з надлишковою вагою” [317, р. 141]. Англійські іхтіоніми у складі сталих виразів теж характеризують зовнішність людини: *trout pout* “неприродньо надуті губи у результаті невдалої операції з їх збільшення” [317, р. 667], *fish eyes* “витрішкуваті очі” [240], *shotten herring* “людина, виснажена хворобою” [316].

Французький іхтіонім *perche* вживається на позначення людини великого зросту [268], а вираз *hareng saur* [268] характеризує худу людину. Неприваблива особа жіночої статі може бути позначена за допомогою використання французького іхтіоніма *thon* (від [311]). У французькій лінгвокультурі очі людини також асоціативно пов’язуються з іхтіонімами: *oeil bordé d’anchois* “око з червоними повіками, без вій” [290, с. 753], *yeux de merlan frit* “позбавлені кольору очі” [264], *yeux de carpe* “риб’ячі очі” [264].

В українській мові виявлено такі випадки використання найменувань риб для опису людської зовнішності: *оселедець* “старовинна чоловіча зачіска у вигляді довгого пасма волосся на голеній голові” [278, с. 758], *тараня* “худа, висока людина” [282, с. 39].

В англійській мові найменування риб використовуються для позначення населення частин країни (*halibut head* “корінні народи Аляски” [317, р. 317], *flounder* “уродженець Ньюфаундленду” [317, р. 260]) та регіонів (*herring-choker* “скандинави” [295, р. 35], *fishhead* “людина з Південно-Східної Азії” [317, р. 253]), а також релігійної (*fish-eater* “римський католик” [317, р. 253], *mackerel-snapper* “римський католик” [318, р. 1250]) та расової (*fishbelly* “біла людина” [317, р. 253]) приналежності.

З назвами риб пов’язані також такі англійські номінації, як: *hake* “ледар” [303], *dead fish* “гравець, що робить невеликі ставки” [317, р. 189], *devilfish* “досвідчений гравець у покер, що видає себе за новачка” [317, р. 195], *eel* “шпигун, інформатор” [317, р. 232], *cold fish* “байдужа людина” [317, р. 154], *stunned mullet* “інтелектуально обмежена особа” [317, р. 628].

У французькій мові зафіксовано випадки використання іхтіонімів на позначення професії, до прикладу, *hareng* “поліцейський, жандарм” [264], *merlan* “перукар” [304, р. 26].

В українській мові досить цікавим є метафоричне ототожнення поведінки спійманого в’юна та людини, що реалізується у найменуванні *в’юн* “дуже спритна й хитра людина, пролаза” [276, с. 795].

4.1.2.2 Мотиваційна основа апелювання на позначення артефактів. У всіх досліджуваних мовах іхтіоніми стають джерелом для найменування **артефактів**, тобто побутових речей, техніки, будівель тощо. Було зафіксовано 46 назв артефактів, мотивованих назвами риб, серед них 31 англійська, 12 французьких та 3 українські.

В англійській та французькій мові іхтіоніми використовуються на позначення транспортних засобів: англ. *fish tank* “автобус” [317, р. 253], *sardine box* “Форд моделі Т” (автомобіль, що випускався Ford Motor Company з 1908-го по 1927-й роки, свою назву отримав через невеликі розміри) [353, р. 16], *sardine class* “економ-клас у літаку” [368], *fish* “автомобіль Баракуда” [317, р. 252], *fish* “торпеда” [317, р. 252], фр. *boîte à sardines* “омнібус” [268],

requin “парусник” [376], *saumon d’aile* “частина крила літака” [376], *harenguier* “невеликий рибальський човен” [376], *exocet* “тактична ракета” (від *exocet* – летюча риба) [264].

Типовим для англійської та французької мов є також застосування іхтіонімів для утворення назв різноманітних технічних пристроїв та інвентарю. З цією метою найчастіше використовуються назви-гіпероніми *fish* та *poisson*, до прикладу англ. *fish* “скляний натяжний ізолятор” [317, р. 252], *fish* “інструмент, що застряг у свердловині” [317, р. 252], *fish-back spring leaf* “жолобчастий ресорний лист” [257], *fish bar* “накладка” [249], *fish-bolt spanner* “гайковий ключ для стикових болтів” [240], *fish bowl* “скляна ємність для хімічної обробки деталей” [257], *fish joint* “з’єднання за допомогою накладки” [257], *fish plate* “з’єднувальна накладка” [257], *fish-tail* “раструб у формі хвоста риби” [257], *fish tape* “дріт для протягування кабелю через трубу” [257], фр. *poisson* “сторонній предмет, який треба дістати зі свердловини” [248], *poisson* “поплавок” [248], *poisson flexible* “обірваний шлангокабель” [248].

Для англійської мови характерне використання асоціацій зі скелетом оселедця для утворення різноманітних номінацій з компонентом *herring-bone*, що застосовуються у: будівництві (*herring-bone bridging* “система перехресних зв’язків” [249], *herring-bone parquet pattern* “укладання паркету візерунком “ялинка” [239], *herring-bone bond* “декоративна перев’язка “ялинкою” [249], *herringbone drainage* “дренажні труби, покладені “ялинкою” [249], рукодільлі (*herringbone* “тканина з візерунком “ялинкою” [240], “вишивка “ялинкою” [240]), машинобудівництві (*herring-bone winding* “обмотка типу “ялинка” [257]).

Крім цього назви риб стають донорськими при утворенні англійських номінацій на позначення:

– грошей: *fish* “долар” [317, р. 252], *fish cake* “п’ять доларів” [317, р. 253], *salmon* “двадцяти доларова купюра” [317, р. 555], *sprat* “монета номіналом шість пенсів” [240];

– будівель: *codfish flats* “житло бідної частини населення” (від *codfish* – тріска, виникнення назви, очевидно, пов’язане з невисокою ціною на тріску та зі специфічним запахом риби, яким просякнуті приміщення, де її готували) [317, р. 152];

– медичних інструментів: *pike-mouth attachment* “насадні щипці у формі щучої пащі” [267];

– садового інвентарю: *eel* “шланг” (від *eel* – в’юн, очевидно, асоціація з формою тіла риби) [246];

– продуктів харчування *fish eyes* “тапіока – зернистий продукт, який виготовляють з кореню рослини маніюки” [317, р. 253];

– комп’ютерних символів: *shark* “циркумфлекс, діакретичний знак” [241].

У французькій мові назви риб є джерелом артефактних номінацій на позначення:

– одягу: *queue de morue* “довгополий одяг” (дослівно – хвіст тріски) [290, с. 544];

– будівель: *boîte à morues* “жіноча в’язниця Сен-Лазар” (буквально – коробка з тріскою, очевидно, пов’язано з вторинним значенням іхтіоніма *morue* – повія) [268];

– грошей: *saumon* “злиток” [269].

Окремо варто виділити французьку номінацію на позначення артефакту *poisson d’avril* “паперова риба, яку у Франції жартома прикріплюють на спину 1 квітня” [336, с. 136]. Досить цікавою є етимологія вищезгаданої назви. У 1564 році король Карл IX видав наказ про перенесення початку року з 1 квітня на 1 січня, але багато підданих на знак незгоди 1 квітня надіслали один одному традиційний новорічний подарунок – рибу. Незважаючи на загальне невдоволення, з наказом короля поступово змирилися, а “першоквітнева риба” залишилася святом у календарі французів. “Першоквітневу рибу” зазвичай роблять з паперу, до риби прилаштовується гачок, який чіпляють на одяг друзів та знайомих. Таким

чином, риба повинна непомітно для того, хто “потрапив на гачок” бовтатися на спині, звеселяючи оточуючих [336, с. 136–137].

В українській мові для утворення назв артефактів застосовують гіперонім *риба*, що може позначати:

- літературний твір: *риба* “сценарій кінофільму” [285, с. 227];
- музичний твір: *риба* “пісня без слів” [285, с. 227];
- документ: *риба* “заздалегідь підготовлений текст рецензії, відгуку, який передається рецензентові” [285, с. 227].

4.1.2.3 Мотиваційна основа апелятивів на позначення тварин. Назви риб є джерелом для називання інших *тварин* у всіх зіставлюваних мовах. У лексикографічних джерелах знаходимо 13 таких найменувань (11 англійських, 1 французьке та 1 українське).

Найбільш продуктивним перенесення назв риб на назви інших тварин є в англійській мові. Такі номінації виникають як на основі використання назви риби, якою харчується тварина, так і в результаті поведінки тварини, що певним чином стосується риби. В англійській мові риби стають джерелом утворення назв:

- птахів: *fish duck* “крохаль, рід водоплавних птахів родини качкових” [291], *fish eagle* “орел, що харчується рибою” [316], *fish hawk* “скопа, хижий птах” [240], *fish owl* “рибний пугач” [291], *mackerel bird* “крутиголовка, невеликий птах з рухливою шиєю” (поява птаха з вирію співпадає з часом вилову скумбрії) [303], *mackerel gull* “мартин звичайний, невеликий птах родини мартинових” [303], *mackerel cock* “буревісник малий” (названий так тому, що передує появі скумбрії на східному узбережжі Ірландії) [303], *herring gull* “мартин сріблястий” [305, р. 637];
- ссавців: *herring whale* “смугач фінвал, вид ссавців з родини смугачеві” [291], *fish-burner* “собака для упряжки” [317, р. 253];
- комах: *fish flies* “комахи коридаліди” [291].

У французькій та українській мові виявлено випадки використання іхтіонімів при найменуванні комах, що нагадують рибу за зовнішнім виглядом: фр. *poisson d'argent* “лусківниця звичайна” [376], укр. *рибка* “лусківниця звичайна” [255, с. 72].

4.1.2.4 Мотиваційна основа апелятивів на позначення натурфактів. В англійській та українській мовах іхтіоніми виявляють активність у зв'язках зі сферою *натурфактів*, тобто явищ та об'єктів навколишньої дійсності, створених природою. Було зафіксовано 11 назв натурфактів, мотивованих іхтіонімами (10 англійських та 1 українську).

В англійській мові назви риб стають основою для називання:

– рослин: *fish grass* “кабомба” (буквально – рибна трава, назва виникла в результаті використання рослини для декорації акваріумів з рибками) [291], *fishmouth* “хелоне гладка” [291], *fishtail palm* “пальма кариота” (від *fishtail* – хвіст риби, асоціація схожості форми листа рослини з формою хвоста риби) [291], *fishwood* “суничне дерево” (порошок з листа дерева використовують для оглушки риби) [291], *salmonberry* “сорт малини” (від *salmon* – лосось, за подібністю забарвлення плодів рослини та лосося) [316], *trout lily* “еритроній” (від *trout* – форель, за схожістю плямистого забарвлення рослини та форелі) [240];

– природних явищ: *fishtail wind* “сильний вітер змінного напрямку” [240], *sprat-weather* “погода у листопаді та грудні, сприятлива для вилову кільки” [303], *mackerel breeze* “сильний вітер” (названий так тому, що в таку погоду гарно ловити скумбрію) [299], *mackerel sky* “небо вкрите рядами маленьких хмар, як візерунок на спині у скумбрії” [316].

В українській мові використання іхтіонімів при найменуванні натурфактів є менш продуктивним, ніж в англійській. Мотиваційна ознака схожості за формою стала основою утворення української назви рослини *рибка* “ячмінь дворядний” [255, с. 72].

Отже, проаналізувавши апелятиви, мотивовані іхтіонімами, було виокремлено 4 групи загальних назв: *людина, артефакти, тварини та натурфакти*. Було виявлено, що позначення натурфактів через іхтіоніми є лакунарним у французькій мові у порівнянні з англійською та українською.

У результаті проведеного аналізу, встановлено, що не всі іхтіоніми можуть позначати предмети інших лексичних сфер, найбільше таких іхтіонімів виявлено в англійській мові (15 назв – *fish, minnow, sprat, shark, chub, trout, herring, hake, eel, mullet, halibut, flounder, mackerel, sardine, pike*), 10 найменувань зафіксовано у французькій мові (*poisson, saumon, requin, perche, hareng, thon, merlan, sardine, exocet, morue*), та лише 4 в українській (*риба, акула, оселедець, тараня*).

Результати зіставного аналізу апелятивів, утворених від іхтіонімів, подаємо у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Апелятиви, утворені від назв риб

Сфера позначення	Англ. мова	Фр. мова	Укр. мова	Усього
Людина	35	12	10	57
Артефакти	31	12	3	46
Тварини	11	1	1	13
Натурфакти	10	-	1	11
Усього	87	25	15	127

Здійснивши аналіз лексичних номінацій риб англійської, французької та української мов, видаються можливими такі висновки: 1) в англійській мові апелятиви, утворені від назв риб значно переважають над онімами (78% апелятивів та 22% онімів), натомість в українській мові спостерігаємо протилежне – 75% онімів та 25% апелятивів, у французькій мові апелятиви та оніми, мотивовані іхтіонімами, представлені однаковою кількістю; 2) спільним для лексичних номінацій риб у всіх аналізованих мовах є:

асоціація великої риби з впливовою людиною, а маленької – з людиною незначної суспільної ваги, хижа поведінка акули як підґрунтя для утворення назв людини, найменування комах через іхтіоніми; 3) відмінними рисами лексичних номінацій є: в англійській мові – позначення населення частин країни та регіонів, а також релігійної та расової приналежності людини через іхтіоніми, використання асоціацій зі скелетом оселедця для утворення різноманітних номінацій артефактів, найменування птахів та ссавців через іхтіоніми, у французькій мові – використання іхтіонімів на позначення професії.

4.2 Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб в англійській, французькій та українській мовах

Специфіка відображення риб в етносвідомості англійців, французів та українців виявляється у фразеологізмах, які фіксують звичаї, традиції, ритуали, пов'язані із рибами, культурну інформацію іхтіологічної лексики, тобто інформацію про світ, що закріпилася у символічній формі [10, с. 9].

Фразеологізмам притаманна антропометричність, тобто спрямованість на позначення дій, поведінки, стану, властивостей, ознак людини [124, с. 41–52]. Тому аналіз мотиваційної основи фразеологічних номінацій риб ґрунтується на положенні про метафоричну взаємодію сфер РИБА→ЛЮДИНА. У результаті проведеного дослідження серед фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами, що характеризують людину, було виокремлено 7 груп: *Риси характеру людини, Стосунки між людьми, Людина як фізичний та психоментальний феномен, Поведінка людини, Удача та невдача, Емоційний стан людини, Матеріальний стан людини.*

4.2.1 Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення рис характеру людини. Людина – носій характеру, тобто сукупності відносно сталих рис, які проявляються в різноманітних сферах її

духовного життя і діяльності. *Риси характеру* людини асоціюються з рибою в усіх досліджуваних мовах. Проведений аналіз матеріалу дослідження, виявив 27 фразеологічних номінацій риб на позначення рис характеру людини (15 українських, 8 французьких та 4 англійські).

Спільним для англійської, французької та української мови є використання фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами для опису таких рис характеру, як:

– хитрість: укр. *ловити рибу в каламутній воді* “використовувати будь-які обставини, всіляко хитрувати для власної вигоди, намагаючись приховати свої дії” [289, с. 444], *лин вилинає, а карася очешуть* “хитра людина завжди уникне небезпеки” [287, с. 99], *крутиться, як в’юн на сковороді* “спритно або хитруючи” [284], *і риби наловить, і ніг не замочить* “бути дуже спритним, у негативному значенні” [266, с. 24]; фр. *ne tient pas l’anguille, qui la tient par la queue* “вугра в руках не втримаєш” [264], *se retourner comme une anguille* “вислизнути з рук” (про особу, яка вислизає тоді, коли здавалося вже, що її тримають в руках) [321, р. 26]; англ. *slippery as an eel* “слизький, як вугор, хитрий, спритний” [240];

– слабохарактерність: англ. *neither fish nor fowl nor good red herring* [316], фр. *ni chair, ni poisson* [290, с. 862] мають український відповідник *ні риба ні м’ясо*, що описує людину “слабохарактерну, нерішучу, безвольну, не здатну щось вирішувати самостійно” [289, с. 18];

– жадібність: англ. *wouldn't shout if a shark bit you* [318, р. 1740], де йдеться про людину, яка не закричить навіть якщо її вкусить акула (англійське дієслово *to shout* означає кричати, але також має значення пригощати випивкою, тому у цьому контексті характеризує жадібну людину, що не бажає пригощати друзів випивкою), фр. *il avalerait la mer et les poissons* “надзвичайно жадібна багата людина” [290, с. 677], укр. *рибу їж, та рибалку не з’їж* [287, с. 536].

В українській мові існує ціла низка фразеологізмів на позначення рис характеру людини, а саме:

- улесливості: *витися (звиватися, крутитися і т. ін.) в'юном біля кого* “підлещуючись, підлабузнюючись, догоджати кому-небудь” [276, с. 795];
- настирливості: *знов за рибу гроші* “невідступно наполягати на чому-небудь, настирливо повторювати те саме” [289, с. 200];
- упертості: *становиться, як окунь проти води* [287, с. 179], цей вираз описує вперту людину, що наполягає на своєму;
- розважливості: *і риба не плине проти бистої води* [287, с. 89], так кажуть про людину обережну, яка не любить ризикувати;
- безтурботності: *гуляє, як риба в морі* [287, с. 111], де йдеться про людину безжурну, легковажну;
- невимогливості: *на безриб'ї і рак – риба* [265, с. 39], так говорять про відсутність чогось потрібного, але через брак кращого зійде і що-небудь простіше;
- вправності: *в умілого і долото рибу ловить* [266, с. 41], *хороший рибак по кльову мусить знати, як рибку звати* [280, с. 527];
- скупості: *дешева рибка – погана юшка* [287, с. 467].

У французькій мові серед фразеологічних одиниць, мотивованих іхтіонімами, виділяємо ті, що змальовують риси характеру людини, зокрема:

- брехливість: *à la graisse de hareng saur* “фальшивий, брехливий” [268], *noyer le poisson* (дослівно – водити рибу на гачку, “вводити в оману, дурити когось”) [290, с. 862];
- прискіпливість: *il ne sait à quelle sauce manger le poisson* [290, с. 958], цим виразом характеризують особу, якій важко догодити;
- байдужість: *indifférent comme une carpe* “зовсім байдужий” [290, с. 571].

В англійській мові ледачість людини характеризують виразом *the cat would eat fish, but would not wet her feet* “небажання людини щось робити може перешкодити досягненню мети” [324, р. 46].

4.2.2 Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення стосунків між людьми. Глибинний зміст людського “Я” виявляється в людських стосунках, не залежно від того чи це стосунки між людьми на роботі, з кращим другом/подругою чи з другою половинкою. *Людські стосунки* проявляються по-різному і з різною інтенсивністю, що знаходить своє відображення і у фразеологізмах з компонентами-іхтіонімами. Було відібрано 25 таких фразеологічних одиниць (10 українських, 8 англійських та 7 французьких).

У всіх досліджуваних мовах іхтіоніми є складовими фразеологізмів на позначення ворожих стосунків. В українській мові знаходимо такі фразеологічні одиниці, що описують ворожі відносини: *мати на рибу від кого* “бути вилаяним, покараним” [289, с. 472], *годувати лящами кого* “бити, карати кого-небудь” [277, с. 583], *на те щука в морі, щоб карась не дрімав* [287, с. 277], *пливе щука з Кременчука – куди гляне, трава в’яне* [287, с. 663], *хоч щука вмерла, а зуби не вмруть* [287, с. 96], *нема риби без ості, а чоловіка без злості* [287, с. 178], *окунь з раком не помиряться* [287, с. 209].

В англійській мові теж зустрічаються фразеологізми, які характеризують ворожі стосунки: *big fish eat little fish* “багаті і сильні нищать бідних і слабких” [324, р. 25], *sharks are circling* “бути в небезпеці, мати небезпечних ворогів” [303], *toss one to the sharks* “відправити когось в небезпечне місце без захисту” [323].

У французькій мові для опису ворожих відносин користуються фразеологізмом *engueuler qn comme du poisson pourri* “вилаяти когось останніми словами” [290, с. 398].

Значна частина стійких виразів на позначення відносин у всіх зіставлюваних мовах присвячена опису любовних стосунків. Сюди відносимо такі французькі фразеологізми як *faire des yeux de carpe rôtée* “коккетувати, пускати бісики” [290, с. 757], *le mariage de la carpe et du lapin* “дивний, протиприродний союз” [268].

В англійській мові вирази з компонентами-іхтіонімами *there are plenty of other fish in the sea* [325, p. 692], *there are as good fish in the sea as ever came out of it* [324, p. 114] використовуються для утішання людей, що розлучилися з коханими. Буквально ці звороти означають, що в морі ще залишилася риба, проте риба в даному випадку символізує інших людей, з якими можна буде побудувати любовні відносини.

Цікавою є любовна символіка українського виразу *варити рибу*: “Варила я суху рибу, та й не шумувала, любила я парубонька, та й не шлюбувала. Я ще буду раз варити, буду шум збирати. Я ще буду раз любити, буду шлюбувати!”. В народній пісні “Очерет тріщить” кум просить куму: “Звари мені судака, щоби юшка була, і юшечка, і петрушечка, кумо ж моя люба, кумо душечко!”, очевидно, тут вираз *варити рибу* описує стосунки між кумами ближчі від дозволеного [258, с. 498].

Фразеологізми, що змальовують стосунки між господарем та гостями зустрічаються в англійській та французькій мові: фр. *l'hôte et le poisson en trois jours (sont) poison* “і гість, і риба стають отрутою через три дні” [290, с. 862], англ. *fish and guests smell after three days* “гості, що затримуються надовго, набридають господарям” [324, p. 114].

В англійській та французькій мові виявлено фразеологічні одиниці, в яких фігурує запах оселедця на позначення стосунків, проте інтерпретується він по-різному. Англійський фразеологізм *draw a red herring across the path* [240], що має значення “навмисно вводити в оману; відволікати увагу від обговорюваного питання; збивати з пантелику”, походить від звички волочити по землі мішок з копченими оселедцями, щоб створити штучний слід при тренуванні мисливських собак. У французьких фразеологізмах з компонентом *hareng* запах оселедця, що є досить стійким, асоціюється з родинними стосунками: зворот *la caque (la cale) sent toujours le hareng* [311] (дослівно – “бочка завжди пахне оселедцями”) має такі українські аналоги – горбатого могила виправить, яблуко від яблуні недалеко падає; вираз *la poche sent toujours le hareng* [300, p. 130] (буквально – “кишеня завжди пахне

оселедцями”) означає, що людина завжди зберігає щось від того середовища, в якому виросла.

Українська мова використовує фразеологізми з компонентами-іхтіонімами на позначення дружніх стосунків: як риба з водою “дружно, мирно, у злагоді, нерозлучний з ким-, чим-небудь” [289, с. 736], як кіт з оселедцем панькатися “занадто багато приділяти уваги кому-, чому-небудь” [278, с. 758].

Мотив припинення стосунків в англійській мові актуалізується через назву-гіперонім *fish*, де вираз *have bigger fish to fry* “мати важливіші справи” [325, р. 288] застосовується при відмові проводити час з людиною.

У французькій мові фразеологізм, мотивований назвою риби, позначає елемент ділових стосунків: *serrer les cinq sardines* “потиснути руку” [264].

4.2.3 Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення людини як фізичного та психоментального феномену. Фразеологічні номінації риб в англійській, французькій та українській мові можуть змальовувати **фізичний та психоментальний стан людини**. Ця група об’єднує 19 фразеологізмів (11 французьких, 5 українських та 3 англійські).

Найчастіше стали вирази, мотивовані іхтіонімами характеризують фізичний стан людини. Зокрема, універсальними для усіх названих мов є фразеологічні звороти, що позначають тісноту, наповненість, велику кількість людей на невеликому просторі (англ. *packed like sardines* “набиті, як оселедці в бочці” [240]; *serrés comme des harengs* “повно-повнісінько, як оселедців у бочці” [311], *être pressés comme des sardines* “тіснитися, як оселедці в бочці” [268], укр. як оселедців (у бочці) [278, с. 758]).

В українській та англійській мові фразеологізми з компонентами-іхтіонімами є засобами вербалізації відмінного фізичного стану: укр. *дитиночка, як линочок* “здорова, гарна дитина” [287, с. 438], англ. *sound as a trout* “абсолютно здоровий” [317, р. 605]

Французький вираз *plat comme une limande* [269] та його англійський аналог *as flat as a flounder* [240] характеризують “позбавлене звичайних округлостей, рівне, як дошка, тіло людини”.

В українській мові сон, як один зі станів організму людини, також може позначатися за допомогою фразеологізмів: *окунів ловити (носом)* “куняти” [258, с. 416], *рибу вудити* “дрімати, спати сидячи” [289, с. 160].

Фразеологічні одиниці, мотивовані назвами риб, у французькій та українській мові використовуються для позначення фізичної активності: фр. *trop de maquereau* “шалений алюр, відчайдушна скачка” [290, с. 1068], *nager comme un poisson* “гарно плавати” [290, с. 730], *plongeon carpe* “стрибок зігнувшись” [264], *saut de carpe* “стрибок зі збереженням горизонтального положення тіла” [290, с. 959], *les gros poissons mangent les petits* “хто сильніший, той і правіший” [290, с. 862], укр. *битися як риба в саку (в сітях, в неводі)* “силкуватися робити що-небудь непосильне” [289, с. 27].

Психоментальний стан людини у французькій мові теж викликає асоціацію з рибами. Зокрема, усталені порівняння з компонентами-іхтіонімами використовуються на позначення інтелектуальної обмеженості особи: *sot comme une carpe* [290, с. 988], *bête comme une carpe* [290, с. 121], *ignorant comme une carpe* [290, с. 569].

4.2.4 Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення поведінки людини. Поведінка людини проявляється в конкретних діях, вчинках, словах. Це віддзеркалення її внутрішнього світу, психічного стану, ставлення до інших людей. Манера **поведінки людини** може виражатися за допомогою фразеологічних номінацій риб у всіх досліджуваних мовах. Було виокремлено 19 фразеологізмів на позначення поведінки людини (9 українських, 8 англійських та 2 французькі).

Ризикована поведінка людини може бути описана через використання фразеологізмів, у складі яких є іхтіоніми, в англійській та українській мовах: англ. *you must lose a fly to catch a trout* “пожертвувати чимось, щоб отримати

бажане” [325, р. 778], *to give a sprat to catch a mackerel* “ризикувати меншим, щоб досягти чогось значного” [240], *throw out a minnow to catch a whale* “ризикнути малим заради великої вигоди” [323], укр. *або рибку з’їсти, або на дно сісти* “ризикуючи, домогтися усього бажаного або все втратити” [266, с. 21].

Недостойна поведінка влади та її наслідки знаходять своє відображення через порівняння з псуванням риби у всіх зіставлюваних мовах: фр. *Le poisson commence toujours à sentir par la tête* (дослівно – “риба псується з голови”, про недостойну поведінку керівництва або деградацію суспільства) [290, с. 862], англ. *the fish always stinks from the head downwards* “якщо є якісь проблеми в державі, то винне, у першу чергу, керівництво” [324, р. 114], укр. *риба смердить (гниє) від голови* “який лідер, такий і колектив” [287, с. 286].

Досить часто англійські та українські фразеологічні одиниці, мотивовані назвами риб, містять поради щодо правильної поведінки в тих чи інших життєвих ситуаціях. Сюди відносимо такі англійські вирази, як *every herring must hang by its own gill* “кожен сам повинен відповідати за власні дії” [324, р. 150], *all is fish that comes to the net* “кожна можливість має бути використана з вигодою” [324, р. 115], *better are small fish than an empty dish* “будь вдячним за те, що маєш” [324, р. 20] та українські прислів’я *лови рибку, як ловиться* “роби все вчасно” [266, с. 18], *щоб рибу їсти, треба в воду лізти* “для отримання результату треба попрацювати” [266, с. 43], *не вчи рибу плавати* “того, хто вже вміє щось робити і знає, як слід чинити, не варто переучувати” [266, с. 28] (використовується як застереження проти зайвих повчань).

Прикладом вербалізації негативної поведінки людини можуть бути такі фразеологічні одиниці: фр. *se battre à la perche* “даремно метушитися” [268], укр. *як карась, у вершу лізти* “поводитися необережно, нерозсудливо” [289, с. 286], англ. *drink like a fish* “пити алкоголь надмірно” [325, р. 174].

В українській мові фразеологічні номінації риб описують скромну поведінку людини, до прикладу, *ходить як лин по дну* “поводиться тихо, не

привертає до себе уваги” [287, с. 175], *по суті ж герой, а мовчав, як риба* (тримав свої думки при собі) [289, с. 109].

Українське прислів'я *риба шукає, де глибше, а чоловік, де краще* [287, с. 438] описує людину, що вирішує змінити поведінку, сподіваючись на краще, інколи це прислів'я вживається також для виправдання своїх дій, вчинків.

4.2.5 Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення удачі та невдачі. Фразеологічні номінації риб у всіх досліджуваних мовах можуть виступати вербалізаторами бінарних концептів УДАЧА/НЕВДАЧА. За Т. Семегин, термін “бінарні концепти” відображає генетичну основу одиниць мислення структурувати елементи навколишнього світу за характером їхньої парності/не-парності, а також протилежності як суттєвої ознаки ментального відображення світу загалом та кожного фрагмента дійсності зокрема [126, с. 6]. Осмислення удачі та невдачі в народній свідомості відбувається в таких напрямках: *удача* – щасливий, бажаний, очікуваний результат чого-небудь, сприятливі обставини, *невдача* – невезіння, негативний стан, несприятливі обставини.

Представники когнітивної лінгвістики визнають структурну (польову) організацію концепту [17; 63; 97; 113], тобто наявність у ньому ядра та периферії. Ядро концепту – це основні поняття, семи, зафіксовані у словниках, що формують приядерну зону концептосфери. Периферія – це ті конотативні, асоціативні додатки, які вносяться культурою та реалізуються за допомогою певного набору слів-репрезентантів у різних текстових джерелах: як прецедентних (прислів'я, приказки), так і індивідуально-авторських текстах.

На нашу думку, фразеологічні одиниці з компонентами-іхтіонімами є одним із засобів периферійної вербалізації бінарних концептів УДАЧА/НЕВДАЧА. Це знаходить своє відображення у 9 фразеологізмах (5 українських, 2 англійських та 2 французьких).

Мотив удачі прослідковується в таких українських сталих виразах, як *по щучому велінню* “без докладання зусиль; ніби в казці, негайно, дуже швидко” [289, с. 72], *і риби наловити, і ніг не змочити* “будучи винним, уміло уникнути покарання, нарікань і т. ін.” [289, с. 529], *спіймати золоту рибку* “стати везучим, досягти чогось значного” [289, с. 849].

Удача – річ мінлива. То вона на нашому боці і нам постійно щастить, то відвертається від нас, і на зміну їй приходиться неуспіх. Мотив невдачі у всіх досліджуваних мовах може виражатися за допомогою зворотів з компонентами-іхтіонімами: фр. *être baptisé d'eau de morue* “бути невдахою” [268], англ. *a fine kettle of fish* “скрутна ситуація” [325, р. 212], *fish in troubled waters* “опинитися у складній або небезпечній ситуації” [325, р. 214], укр. *вскочити як риба в невід* “необачно, зопалу опинитися в неприємному становищі” [289, с. 154], *ловили, ловили, та й піймали сома* [287, с. 119].

У французькій мові людину, якій не пощастило, розраджують, примовляючи *petit poisson deviendra grand* “маленька рибка виросте” (про того, у кого все попереду) [321, р. 316].

4.2.6 Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення емоційного стану людини. **Емоційні переживання** людини можуть бути позначені шляхом ототожнення зі станом чи поведінкою риби у всіх зіставлених мовах. Ця група фразеологізмів налічує 7 одиниць (4 українські, 2 французькі та 1 англійську).

Іхтіоніми у народній свідомості англійського, французького та українського народів частіше асоціюються з негативними емоціями, які втілюються в образах риби, витягнутої з води (укр. *риба без води, а чоловік без землі гине* [289, с. 45], англ. *like a fish out of water* “не в своїй тарілці” (буквально – як риба, яку витягли з води) [325, р. 404], фр. *être comme un poisson hors de l'eau* “почуватися незручно” [268]) та риби, що потрапила на гачок (укр. *не до жартів рибі, коли її під жабри зачепили* “хто-небудь стурбований, засмучений, бо потрапив у скрутне становище” [289, с. 290]).

В українській та французькій мові фразеологізми, мотивовані назвами риб, також викликають асоціацію з позитивними емоціями: укр. *як риба у воді* “вільно, невимушено, добре” [289, с. 736], *гуляє, як риба в морі* “щасливий” [287, с. 111], фр. *se débrouiller comme un poisson dans l'eau* “почуватися вільним” (дослівно – поводитися, як риба у воді) [268].

4.2.7 Мотиваційна основа фразеологічних номінацій риб на позначення матеріального стану людини. В українській та французькій мові фразеологізми з компонентами-іхтіонімами можуть використовуватися для характеристики *матеріального стану людини*, зокрема бідності. Такі фразеологізми представлені незначною кількістю (2 українські та 2 французькі).

В українській мовній свідомості ідею бідності можна передати через образ риби, що б'ється об лід, намагаючись потрапити назад у воду, тобто комфортне для неї середовище існування: *битися як риба об лід* “жити в тяжких матеріальних умовах, переборюючи нестатки, злидні” [289, с. 27].

Невеликі статки в українській мові позначаються і через асоціацію з виношеним одягом бідної людини, про який кажуть *риб'ячим духом підбитий* “який не затримує тепла, погано гріє” [289, с. 631].

У французькій мові мотив бідності прослідковується у фразеологічних одиницях з компонентом *hareng* (оселедець). Так, вираз *vivre d'un hareng* означає “погано харчуватися” (буквально – жити на самих оселедцях) [268].

Бідні люди, не маючи достатньо грошей, намагаються купити недорогі товари. З цим аспектом нестатків пов'язаний французький вислів *on vend au marché plus de harengs que de soles* “дешеві товари розкупувають швидше” (дослівно – на ринку продають більше оселедців, ніж морських язиків) [268].

У результаті аналізу фразеологічних одиниць з компонентами-іхтіонімами, виявлено, що не всі іхтіоніми мають здатність утворювати фразеологізми. Було зафіксовано 9 англійських (*fish, herring, shark, trout, sprat, minnow, eel, mackerel, sardine*), 9 українських (*риба, щука, в'юн, ляц,*

оселедець, карась, лин, окунь, минь, сом) та 8 французьких (*poisson, perche, hareng, carpe, sardine, maquereau, anguille, morue*) назв риб, що можуть бути компонентами фразеологізмів.

Варто зауважити, що в англійській та французькій мові кількість іхтіонімів, що можуть позначати предмети інших лексичних сфер, переважає над кількістю таких, що здатні утворювати фразеологізми, на відміну від української мови, де спостерігаємо протилежну ситуацію.

Результати зіставного аналізу фразеологізмів, утворених від іхтіонімів, подаємо у таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Фразеологічні номінації з компонентом-іхтіонімом

Сфера позначення	Англ. мова	Фр. мова	Укр. мова	Усього
Риси характеру людини	4	8	15	27
Стосунки між людьми	8	7	10	25
Людина як фізичний та психоментальний феномен	3	11	5	19
Поведінка людини	8	2	9	19
Удача/невдача	2	2	5	9
Емоційний стан людини	1	2	4	7
Матеріальний стан людини	-	2	2	4
Усього	26	34	50	110

Підсумовуючи зіставний аналіз англійських, французьких та українських фразеологічних номінацій риб, видаються можливими такі висновки: 1) врахування того факту, що у центрі фразеологічних одиниць з компонентами-іхтіонімами перебуває людина, дозволило виокремити 7 груп фразеологічних номінацій: *риси характеру людини, стосунки між людьми, людина як фізичний та психоментальний феномен, поведінка людини, удача та невдача, емоційний стан людини, матеріальний стан людини*; 2) спільним

для фразеологізмів англійської, французької та української мов є: опис таких рис характеру людини, як хитрість, слабохарактерність, жадібність, позначення ворожих та любовних стосунків, характеристика фізичного стану людини, недостойної поведінки влади та людської невдачі; 3) відмінним для фразеологічних зворотів є: в англійській мові – мотив припинення стосунків, відсутність зворотів на позначення матеріального стану людини та фразеологізмів, що характеризують позитивні емоції, у французькій мові – опис ділових стосунків між людьми та психоментального стану людини, в українській мові – зображення скромної поведінки людини, мотив удачі та позначення дружніх стосунків між людьми.

Висновки до розділу 4

Аналіз семасіологічного аспекту мотивації іхтіонімів дозволив скласифікувати номінації риб у дві групи: лексичні номінації (223 одиниці, у тому числі 112 англійських, 61 українська та 50 французьких) та фразеологічні номінації (110 одиниць, зокрема 50 українських, 34 французькі та 26 англійських).

Було з'ясовано, що лексичні номінації риб утворилися у результаті перенесення іхтіонімів на предмети інших лексичних сфер. Такі номінації було поділено на дві групи: оніми (власні назви) та апелятиви (загальні назви). Ономастичний аспект назв риб реалізується через перенесення іхтіонімів на антропоніми (власні назви людей) та топоніми (назви географічних об'єктів) у всіх аналізованих мовах. Було визначено структурні типи онімів англійської, французької та української мов: прості безафіксні оніми, прості афіксальні оніми, складні оніми та складені оніми. Апелятивну лексику було поділено на 4 групи: *Людина*, *Артефакти*, *Тварини* та *Натурфакти*.

Фразеологічні номінації риб за їх образною семантикою було скласифіковано у 7 груп: *Риси характеру людини*, *Стосунки між людьми*,

Людина як фізичний та психоментальний феномен, Поведінка людини, Удача та невдача, Емоційний стан людини, Матеріальний стан людини. Було виявлено, що найбільш репрезентованою групою є фразеологізми на позначення рис характеру людини, представлені 27 одиницями (15 в українській мові, 8 – у французькій та 4 в англійській мові).

У результаті дослідження було виявлено спільне й відмінне у зовнішній мотиваційній основі іхтіонімів англійської, французької та української мов.

Спільне: 1) для всіх досліджуваних мов спільними є такі структурні типи онімів: прості безафіксні оніми та складені оніми, щодо змістовної сторони, то спільним для онімів є перенесення іхтіонімів на прізвища, найменування річок та озер; 2) щодо лексичних номінацій спільним для англійської, французької та української мов виявилось найменування людини, артефактів та тварин за допомогою назв риб; 3) щодо фразеологічних номінацій спільним для усіх зіставлюваних мов є опис рис характеру людини, стосунків між людьми, людини як фізичного та психоментального феномену, поведінки людини, удачі та невдачі, емоційного стану людини засобами назв риб.

Відмінне: 1) лише в англійській мові виявлені складні оніми (як антропоніми, так і топоніми), проте лакунарними в англійській мові є прості афіксальні оніми; 2) що стосується лексичних номінацій, у французькій мові відсутні найменування натурфактів через використання іхтіонімів; 3) щодо фразеологічних номінацій, наголосимо на лакуарності позначення матеріального стану людини за допомогою назв риб в англійській мові, відмінним також є компонентний склад фразеологізмів, що зумовлено різними джерелами мотивації в англійській, французькій та українській мовах.

Основні положення розділу відображено у таких публікаціях автора: [169; 172].

ВИСНОВКИ

1. Теоретична концепція дисертаційного дослідження ґрунтується на таких положеннях: 1) у теорії номінації ономасіологічний вектор сприяв визначенню мотивації як характеристики внутрішньої форми слова, що є способом представлення мотиваційної ознаки – основи номінації при утворенні лексичного значення слова; 2) залучення когнітивного аспекту до теорії номінації сприяло поглибленню розуміння мотивації як наскрізної лінгвопсихоментальної операції процесу і механізмів творення номінативної одиниці для реконструкції семантичних і формальних відношень між мотиваційною ознакою і похідною номінативною одиницею на підставі зв'язків різних компонентів структури знань про позначуване у свідомості носіїв конкретної мови; 3) іхтіоніми (назви риб) є номенами, а в сукупності – іхтіологічною номенклатурою, які було проаналізовано у когнітивно-ономасіологічному (реконструкція механізмів творення їх номінативних структур) та семасіологічному (аналіз закріплення за цими структурами значення) аспектах.

2. Розроблена комплексна методика виявилася ефективною для реконструкції внутрішньої і зовнішньої мотиваційної основи іхтіонімів англійської, французької та української мов. Комплексна методика включає такі етапи: відбір фактичного матеріалу (за допомогою методу *суцільної вибірки*), характеристика мотиваційних та структурних типів іхтіонімів (на основі *когнітивно-ономасіологічного аналізу*), з'ясування первісних значень лексем *fish, poisson, риба* (за допомогою *порівняльно-історичного методу*), встановлення зв'язків іхтіонімів з іншими групами лексики та опис їх культурної символіки (з використанням *методу лінгвокультурологічного аналізу*), аналіз фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами (за допомогою *методики фразеосемантичного аналізу*), для виявлення спільних та відмінних ознак мотиваційної основи назв риб було застосовано *зіставний метод*, *кількісний аналіз* у роботі застосовано з метою забезпечення

достовірності здобутих результатів дослідження. У ролі *tertium comparationis* (основи зіставлення) було обрано поняття мотиваційної ознаки (семантичного компонента, який є основою називання мовної одиниці).

3. Інтерпретація реконструйованого в етимологічних словниках первинного значення ключових лексем *fish*, *poisson*, *риба* дала змогу зробити припущення про спільну архетипну основу лексем *fish* та *poisson*, яка пов'язана з уявленням про рибу як їжу, та відмінну архетипну сутність номінації *риба*, що асоціювалася у слов'ян з водою як середовищем її існування.

4. Іхтіоніми в англійській, французькій та українській мовах класифіковано за 4 спільними внутрішніми мотиваційними типами: *пропозиційним* (ґрунтується на доборі мотиваційної ознаки із фрагмента істинних, об'єктивних знань про риб, вербалізованих у знаках із прямими значеннями), *асоціативно-термінальним* (утворюється на ґрунті метафоричних зв'язків концептуальної сфери РИБА з іншими концептуальними сферами (донорськими)), *модусним* (ґрунтується на оцінці риб номінаторами), *змішаним* (характеризується вибором мотиваційних ознак з різних фрагментів МПК) та за 9 різновидами: *гіперонімічним* (представляє родо-видові відношення), *еквонімічним* (реалізує відношення між видами) та *предикатно-аргументним* (пов'язаний із вибором мотиваційних ознак, що корелюють з різноманітними компонентами рівня предикатів та аргументів, рівнів якості, кількості і партитивів) пропозиційного типу; *гештальтним* (застосовуються знаки інших концептуальних сфер на підставі подібності зорових, слухових, дотикових образів (гештальтів)), *дифузно-метафоричним* (ґрунтується на дифузному поєднанні асоціативних комплексів різних доменів на підставі аналогії) та *структурно-метафоричним* (характеризується інтеграцією донорської та реципієнтної концептосфер на підставі одного суміжного компонента) асоціативно-термінального типу; *пропозиційно-асоціативним*, *пропозиційно-модусним* та *асоціативно-модусним* змішаного типу. Відмінним є спосіб

представлення вищеназваних типів та різновидів мотивації у найменуваннях риб досліджуваних мов (в англійській мові – переважає асоціативно-термінальний тип мотивації, у французькій – відсутня активація таких аргументів, як суб'єкт, темпоратив та об'єкт, в українській – непродуктивною є реалізація гештальтного різновиду через слухові образи).

Установлено чотири структурні типи англійських, французьких та українських іхтіонімів (деривати, композити, двокомпонентні сполуки та багатокомпонентні сполуки). Структурні відмінності англійських, французьких та українських іхтіонімів пов'язані з продуктивністю різних типів структур при утворенні найменувань риб у трьох мовах (композитів – в англійській, багатокомпонентних сполук – у французькій, дериватів – в українській).

5. Лексичні номінації риб, утворені у результаті перенесення іхтіонімів на предмети інших лексичних сфер, класифіковано у дві групи: оніми (власні назви) та апелятиви (загальні назви). Ономастичний аспект назв риб реалізується через перенесення іхтіонімів на антропоніми (власні назви людей) та топоніми (назви географічних об'єктів) у всіх аналізованих мовах та виявляється у наявності різних типів онімів у кожній з мов (прості безафіксні оніми – у французькій та українській мовах, складні оніми – в англійській). Апелятивну лексику класифіковано у 4 групи: 1) Людина; 2) Артефакти; 3) Тварини; 4) Натурфакти. Спільними для трьох мов є найменування людини, артефактів та тварин, відмінним – найменування натурфактів через іхтіоніми в англійській та українській мовах.

6. Фразеологічні номінації риб за їх національно-культурною символікою і образністю класифіковано у 7 груп: 1) Риси характеру людини; 2) Стосунки між людьми; 3) Людина як фізичний та психоментальний феномен; 4) Поведінка людини; 5) Удача та невдача; 6) Емоційний стан людини; 7) Матеріальний стан людини.

Національно-культурні відмінності фразеологічних найменувань із компонентами-іхтіонімами пов'язані зі специфічними уявленнями, що

склалися про риб у свідомості носіїв кожної з мов (в англійській мові – мотив припинення стосунків, відсутність зворотів з іхтіонімами на позначення матеріального стану людини, у французькій – увага до ділових стосунків та психоментального стану людини, в українській – характеристика скромної поведінки людини, мотив удачі та позначення дружніх стосунків між людьми).

Перспективи подальших досліджень полягають у залученні до аналізу інших лексико-семантичних груп на позначення тваринного світу для систематизації мотиваційних моделей та визначення семантичної динаміки найменувань тварин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л. Є. Основні визначення типів номінації в сучасному мовознавстві / Л. Є. Азарова, Г. В. Лепко // Рідний край. Альманах Полтавського педагогічного університету. – Полтава, 2010. – №1 (22). – С. 86–90.
2. Аладько Д. О. Типологія моделей номінації посуду в англійській та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 / Аладько Дмитро Олександрович. – Рівне, 2010. – 205 с.
3. Амосова Н. Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка / Наталия Николаевна Амосова. – М. : Изд. лит. на иностр. яз., 1956. – 218 с.
4. Апресян Ю. Д. Значение и оттенок значения / Ю. Д. Апресян // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. – 1974. – Т. XXXII, Вып. 6. – С. 320–330.
5. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – [2-е изд., испр.]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
6. Бардина Н. В. Языковая гармонизация сознания / Наталья Васильевна Бардина. – Одесса : Астропринт, 1997. – 271 с.
7. Бартминьский Е. Языковой образ мира : очерки по этнолингвистике / Ежи Бартминский. – М. : Индрик, 2005. – 512 с.
8. Бацевич Ф. С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львов : Свит, 1997. – 392 с.
9. Березович Е. Л. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте: Пространство и человек / Елена Львовна Березович ; [под ред. А. К. Матвеева]. – М. : ЛИБРОКОМ, 2009. – 328 с.
10. Березович Е. Л. Язык и традиционная культура : Этнолингвистические исследования / Елена Львовна Березович. – М. : “Индрик”, 2007. – 600 с.

11. Березовская Е. А. Ихтиологическая лексика в говорах русского Севера : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Е. А. Березовская. – Екатеринбург, 2006. – 20 с.
12. Берлизов А. А. Лексика рыболовства украинских говоров Нижнего Поднестровья : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Языки народов СССР (украинский язык)” / А. А. Берлизов. – К., 1976. – 21 с.
13. Блинова О. И. Внутренняя форма слова : мифы и реальность / О. И. Блинова // Вестник Томского государственного университета. Филология. – Томск, 2012. – № 4 (20). – С. 5–11.
14. Блинова О. И. Мотивированность слова и функциональный аспект / О. И. Блинова // Русское слово в языке и речи : [сборник научных статей]. – Кемерово : Изд-во Кемеровского ун-та, 1976. – С. 16–26.
15. Блинова О. И. Мотивология и её аспекты / Ольга Иосифовна Блинова. – М. : КРАСАНД, 2010. – 304 с.
16. Блинова О. И. Явление мотивации слов (лексикологический аспект) / Ольга Иосифовна Блинова. – Томск : Изд-во Том. гос. ун-та, 1984. – 191 с.
17. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : Курс лекций по английской филологии / Николай Николаевич Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2000. – 123 с.
18. Болотов В. И. К вопросу о значении имен собственных / В. И. Болотов // Восточнославянская ономастика. – М., 1972. – С. 333–345.
19. Брагина Н. Г. Фрагмент лингвокультурологического лексикона (базовые понятия) / Н. Г. Брагина // Фразеология в контексте культуры. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 131–138.
20. Будагов Р. А. Слово и его значение : [научно-популярный очерк] / Рубен Александрович Будагов. – М. : Добросвет, 2003. – 64 с.
21. Бурлак С. А. Сравнительно-историческое языкознание / С. А. Бурлак, С. А. Старостин. – М. : Академия, 2005. – 432 с.

22. Буслаев Ф. И. О преподавании отечественного языка / Федор Иванович Буслаев. – Л. : Государственное учебно-педагогическое издательство Наркомпроса РСФСР, Ленинградское отделение, 1941. – 247 с.
23. Бяतिकова О. Н. Лексика рыболовства в татарском литературном языке : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02 / Бяतिकова Ольга Николаевна. – Казань, 2003. – 214 с.
24. Валуєва І. В. Порівняльне дослідження фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом у парадигматиці та синтагматиці (на матеріалі англійських текстів ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. В. Валуєва. – Одеса, 1996. – 15 с.
25. Варина В. Г. Лексическая семантика и внутренняя форма языковых единиц / В. Г. Варина // Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – С. 233–244.
26. Васильев Л. М. Семантика русского глагола / Леонид Михайлович Васильев. – М. : Высшая школа, 1981. – 184 с.
27. Веденская Л. А. От названий к именам / Л. А. Веденская, Н. П. Колесников. – Ростов-на-Дону : “Феникс”, 1995. – 544 с.
28. Виноградов В. В. О теории художественной речи / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Высш. шк., 1971. – 238 с.
29. Виноградов В. В. Русский язык : Грамматическое учение о слове / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Русский язык, 2001. – 720 с.
30. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г. О. Винокур // Труды Московского ин-та истории, философии и литературы : [сб.] / [под ред. М. В. Сергиевского, Д. Н. Ушакова, Р. О. Шор]. – М. : Изд-во Московского ин-та истории, философии и литературы, 1939. – С. 3–54.
31. Воронова Л. А. Русская промысловая лексика рыбаков Беломорья : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Л. А. Воронова. – Л., 1968. – 18 с.

32. Выготский Л. С. Мышление и речь / Лев Семенович Выготский. – М. : Издательство “Лабиринт”, 1999. – 352 с.
33. Гак В. Г. К типологии лингвистических номинаций / В. Г. Гак // Языковая номинация. Общие вопросы. – М., 1977. – С. 230–293.
34. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология: На материале французского и русского языков / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Международные отношения, 1977. – 264 с.
35. Гак В. Г. Языковые преобразования / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1998. – 768 с.
36. Герд А. С. Проблемы формирования научной терминологии (на материале русских научных названий рыб) : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. : спец. 10.02.01 “Русский язык” / А. С. Герд. – Л., 1967. – 27 с.
37. Гинатуллин М. М. К исследованию мотивации лексических единиц (на материале наименований птиц) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 „Теория языка” / М. М. Гинатуллин. – Алма-Ата, 1973. – 27 с.
38. Голев Н. Д. Динамический аспект лексической мотивации / Николай Данилович Голев. – Томск : Изд-во ТГУ, 1989. – 252 с.
39. Голев Н. Д. О некоторых ономаσιологических особенностях диалектных наименований одной тематической группы : На материале народных названий рыб [Электронный ресурс] / Н. Д. Голев // Проблемы лексической и словообразовательной мотивации в русском языке : [межвузовский сборник] / [Под ред. Н. Д. Голева.]. – Барнаул : Изд-во АГУ, 1986 – Режим доступа : <http://lingvo.asu.ru/golev/articles/z68.html>
40. Голев Н. Д. Ономаσιология как наука о номинации / Н. Д. Голев // Русское слово в языке и речи. – Кемерово : Изд-во КемГУ, 1977. – Вып. 1. – С. 13–23.
41. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 104 с.

42. Голубовська І. О. Метафорико-символічні іпостасі зоонімів у рамках фрагмента мовної картини світу “царство тварин” / І. О. Голубовська // Мовознавство. – 2003. – № 6. – С. 61–68.
43. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і художній текст / Марія Іванівна Голянич. – Івано-Франківськ : Плай, 1997. – 178 с.
44. Горпинич В. О. Українська словотвірна дериватологія / Володимир Олександрович Горпинич. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 1998. – 190 с.
45. Государська О. В. Соматизми як засоби вираження наївної і наукової картин світу (на матеріалі мов романської і слов'янської груп) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О. В. Государська. – К., 2011. – 19 с.
46. Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
47. Гусева И. Г. Функционирование метафорических терминов в подъязыке ихтиологии / И. Г. Гусева // Материалы VII Международной научной конференции “Инновации в науке и образовании”. – Калининград : Изд-во КГТУ, 2010. – С. 199–203.
48. Д'яков А. С. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. – К. : Видавничий дім “KM Academia”, 2000. – 218 с.
49. Дайнюс Р. Лексико-семантический анализ мифологических концептов : символика “рыбы” в балто-славянской традиции : с привлечением индоиранских данных : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.03 / Разаускас Дайнюс. – Москва, 2004. – 250 с.
50. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV – XVII ст. / Марія Олексіївна Демчук. – К. : Наукова думка, 1988. – 172 с.
51. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур / Дмитрий Иванович Ермолович. – М. : Р. Валент, 2001. – 133 с.

52. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ : типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкаського університету. Серія “Філологічні науки”. – 1999. – Вип. 11. – С. 12–25.
53. Заонегин Е. В. Некоторые общие вопросы ономазиологии (на материале романских языков) / Е. В. Заонегин // Филологические науки. – 1969. – №6. – С. 84–93.
54. Звегинцев В. А. Семасиология / Владимир Андреевич Звегинцев. – М. : Наука, 1957. – 302 с.
55. Земская Е. А. Виды семантических отношений словообразовательной мотивации / Е. А. Земская // Wiener Slawischer Almanach. – Wien, 1984. – Band 13. – S. 3–23.
56. Земская Е. А. К уточнению отношений словообразовательной производности / Е. А. Земская, О. П. Ермакова // Russian Linguistics. – Kluwer Academic Publishers, 1991. – Вып. 15. – С. 105–116.
57. Зиновьев В. Н. Мотивированность и немотивированность номинативных единиц русского языка в сопоставлении с другими славянскими языками / В. Н. Зиновьев // Эволюция и предыстория русского языкового строя : [сборник научных трудов]. – Горький : Изд-во Горьковского ун-та, 1980. – С. 20–31.
58. Иванов В. В. Внутренняя форма слова / В. В. Иванов // Русский язык : энциклопедия / [под ред. Ю. Н. Караулова]. – М. : Большая Рос. энцикл., 1997. – С. 72.
59. Исаев М. И. О языках народов СССР / Магомед Измайлович Исаев. – М. : Наука, 1978. – 224 с.
60. История лингвистических учений : Древний мир / [ответств. ред. А. В. Десницкая, С. Д. Кацнельсон]. – Ленинград : Наука, 1980. – 256 с.
61. Казимир І. І. Концепт ПТАХ у мовній картині світу українського народу : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Казимир Іванна Іванівна. – Харків, 2007. – 215 с.

62. Калько В. В. Когнітивно-ономасіологічний аналіз назв лікарських рослин в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Калько Валентина Володимирівна. – Одеса, 2003. – 203 с.
63. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепт, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 331 с.
64. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики : [монографія] / Олена Юріївна Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2006. – 325 с.
65. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц (количественные и качественные характеристики) / Тарас Романович Кияк. – Львов : Выща школа, 1988. – 161 с.
66. Кияк Т. Р. О видах мотивированности лексических единиц / Т. Р. Кияк // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1989. – № 1. – С. 98–107.
67. Кияк Т. Р. Семіотичні реляції між внутрішньою формою та значенням лексичних одиниць / Т. Р. Кияк // Наукові записки. Серія “Філологічні науки”. – Кіровоград, 2011. – № 95 (2). – С. 12–17.
68. Коваленко В. А. Особенности номинаций и варьирования в австралийском варианте английского языка (на материале объектов ихтиофауны) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / В. А. Коваленко. – К., 1992. – 21 с.
69. Козубенко И. И. Номинации классификаторов-ихтионимов в мифологической модели мира / И. И. Козубенко // Сб. науч. трудов МПГУ. – М. : Прометей, 2006. – С. 134–139.
70. Коломиец В. Т. Происхождение общеславянских названий рыб (К IX Международному съезду славистов) / Вера Титовна Коломиец. – К. : Наукова думка, 1983. – 159 с.
71. Коновалова О. В. Мотивація англійських ентономімів у когнітивно-ономасіологічному висвітленні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. В. Коновалова. – Одеса, 2009. – 20 с.

72. Корольова А. В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості / А. В. Корольова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. А.В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – Т. 17. – № 2. – С. 94–101.

73. Корольова А. В. Нові виклики сьогоденної компаративістики і контрастивістики / А. В. Корольова // Проблеми зіставної семантики : [зб. наук. статей] / [відп. ред. А. В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – Вип. 11. – С. 9–15.

74. Коч Н.В. Фаунонимы в концептуальной картине мира восточных славян XI–XVII вв. : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.02, 10.02.01 / Наталья Владимировна Коч. – К., 2011. – 701 с.

75. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : [підручник] / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 1999. – 288 с.

76. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : [підручник] / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.

77. Крот Л. Г. Мотивированность лексических единиц и структура лексического значения (на материале имен существительных современного английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Л. Г. Крот. – Минск, 2002. – 20 с.

78. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Наука, 1986. – 157 с.

79. Кубрякова Е. С. Словообразование как процесс номинации и его отличительные формальные и содержательные характеристики / Е. С. Кубрякова // Теоретические основы словообразования. – Пятигорск : ПГПИИЯ, 1988. – С. 3–23.

80. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.

81. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1997. – 326 с.
82. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) / Е. С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века / [под ред. акад. Ю. С. Степанова]. – М. : Рос. гос. гуманитар, ун-т, 1995. – С. 144–238.
83. Кубрякова Е. С. Язык и знание / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
84. Кузьмин Н. П. Нормативная и ненормативная специальная лексика. Проблемы и методы нормализации лексики / Н. П. Кузьмин // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии : материалы совещ., провед. АН СССР в Ленинграде 30 мая–2 июня 1967 г. – М. : Наука, 1970. – С. 68–81.
85. Куйдина Е. П. Ихтиологическая лексика воронежских говоров : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Е. П. Куйдина. – Воронеж, 2012. – 24 с.
86. Лашанская С. С. Номинация и полисемия в шведском языке : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / С. С. Лашанская. – Л., 1974. – 36 с.
87. Левицкий В. В. Семасиология / Виктор Васильевич Левицкий. – Винница : Нова книга, 2006. – 512 с.
88. Лейчик В. М. Номенклатура – промежуточное звено между терминами и именами собственными / В. М. Лейчик // Вопросы терминологии и лингвистической статистики. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. – С. 17–19.
89. Лемов А. В. Система, структура и функционирование научного термина / Аркадий Владимирович Лемов. – Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2000. – 192 с.

90. Лопатин В. В. Метафорическая мотивация в русском словообразовании / В. В. Лопатин // Актуальные проблемы русского словообразования. – Ташкент : Изд-во Ташкентского ун-та, 1975. – С. 53–57.

91. Луговая Н. В. Национально культурные особенности фразеологических единиц сферы психоэмоционального состояния человека (на материале русского и французского языков) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / Луговая Наталия Владимировна. – Краснодар, 2007. – 179 с.

92. Лызлов А. И. Об образе “рыба” в русских, английских и немецких поговорах / А. И. Лызлов // Вестник Новгородского Государственного университета. – Новгород, 2014. – № 77. – С. 117–120.

93. Макаренко О. Є. Особливості процесу номінації в англійській та українській мовах (на матеріалі рибальської лексики) / О. Є. Макаренко // Нова філологія : [збірник наукових праць]. – Запоріжжя, 2008. – С. 209–214.

94. Манакин В. Н. Основы контрастивной лексикологии : близкородственные и родственные языки / Владимир Николаевич Манакин. – К. ; Кировоград : Центр.-Укр. Изд-во, 1994. – 262 с.

95. Манакин В. М. Внутрішня форма слова в англійській та українській мовах : [монографія] / Володимир Миколайович Манакин, Кирило Олександрович Токарев. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – 150 с.

96. Манерко Л. А. Язык современной техники : ядро и периферия : [монография] / Лариса Александровна Манерко. – Рязань : Ряз. гос. пед. ун-т им. С. А. Есенина, 2000. – 140 с.

97. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / Валентина Авраамовна Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2005. – 256 с.

98. Маслова В. А. Лингвокультурология / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : Академия, 2001. – 183 с.

99. Материнська О. В. Семантика найменувань частин тіла в англійській, німецькій, українській та російських мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О. В. Материнська. – Донецьк, 2005. – 20 с.

100. Медведева Л. М. Типы словообразовательной мотивации и семантика производного слова / Л. М. Медведева // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1989. – №1. – С. 86–97.

101. Мигирина Н. И. Типы номинаций для обозначения статусов лица в современном русском языке / Нина Иосифна Мигирина. – Кишинев : Штиинца, 1980. – 92 с.

102. Мирхаликов З. М. Лексико-семантические и грамматические особенности названий рыб в узбекском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Языки народов Российской Федерации” / З. М. Мирхаликов. – Ташкент, 1991. – 18 с.

103. Мізін К. І. Лінгвокультурологічна маркованість антропоцентричних усталених порівнянь у німецькій мові / К. І. Мізін // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. – 2013. – Книга 4. – С. 130–134.

104. Мізін К. І. Усталені порівняння англійської, німецької, української та російської мов в аспекті зіставної лінгвокультурології : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / К. І. Мізін. – К., 2012. – 32 с.

105. Мілач С. В. Канатацыйныя характарыстыкі і асацыятыўныя сувязі вобраза рыбы у фразеалогіі / С. В. Мілач // Роднае слова. – 2008. – № 11. – С. 54–58.

106. Моисеев А. И. О языковой природе термина / А. И. Моисеев // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М. : Наука, 1970. – С. 127–137.

107. Наумова Т. М. Номінація особи у комунікативно-прагматичному аспекті / Т. М. Наумова // Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2010. – Т. 28 : Мовознавство. – С. 118–131.

108. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики / Михаил Васильевич Никитин. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. – 819 с.

109. Пекшеева Э. И. Ихтионимы и лексика рыболовства в марийском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.22 “Языки народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии” / Э. И. Пекшеева. – Йошкар-Ола, 2012. – 24 с.

110. Петрова Н. Д. Лінгво-гносеологічні основи динаміки фразеологічної номінації (на матеріалі англійської фразеології живої природи) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Н. Д. Петрова. – К, 1996. – 55 с.

111. Плотников Б. А. О форме и содержании в языке / Бронислав Александрович Плотников. – Минск : Вышайшая школа, 1989. – 254 с.

112. Плотников Б. А. Основы семасиологии / Бронислав Александрович Плотников. – Минск : Вышэйшая школа, 1984. – 223 с.

113. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ : Восток-Запад, 2010. – 314 с.

114. Потебня О. О. Эстетика і поетика слова : [Збірник] ; [пер. з рос. І. В. Іваньо, А. І. Колодної]. – К. : Мистецтво, 1985. – 302 с.

115. Птуха В. А. Національно-культурна семантика номінативних одиниць на позначення одягу в англійській та українській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / В. А. Птуха. – К., 2013. – 22 с.

116. Рахилина Е. В. Основные идеи когнитивной семантики / Е. В. Рахилина // Фундаментальные направления в современной американской лингвистике. – М. : Изд-во Московского гос. ун-та, 1997. – С. 348–412.

117. Рибалка Н. С. Мотивація номенклатурних найменувань ссавців у сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Н. С. Рибалка. – Одеса, 2010. – 19 с.

118. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики / Віталій Макарович Русанівський. – К. : Наукова думка, 1988. – 240 с.

119. Рут М. Э. Образная номинация в русском языке / Мария Эдуардовна Рут. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 1992. – 149 с.
120. Рябко О. П. Сложноструктурные флоронимы в английском языке: когнитивно-фреймовая и мотивационно-номинативная интерпретация : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 / Рябко Ольга Павловна. – Пятигорск, 2003. – 406 с.
121. Сабурова Н. А. Структура фразеосемантического поля пространства / Н. А. Сабурова // Филологические науки. – М., 2002. – № 2. – с. 81–88.
122. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология : [монография] / Елена Александровна Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.
123. Селіванова О. О. Когнітивна концепція словотвірної мотивації / О. О. Селіванова // Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя проф. В. В. Левицького : [зб. наук. праць]. – Чернівці : Книга ХХІ, 2008. – С. 379–389.
124. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти) : [монографія] / Олена Олександрівна Селіванова. – К. – Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
125. Селіванова О. О. Складне слово : мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов) / Олена Олександрівна Селіванова. – Черкаси : ЦНТІ, 1996. – 297 с.
126. Семегин Т. С. Динаміка семантичної структури бінарних концептів ПРЕКРАСНИЙ/ПОТВОРНИЙ в англійській та українській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Т. С. Семегин. – К., 2011. – 20 с.
127. Сердюк А. М. Мотиваційна основа назв рослин у первинному і вторинному семіозисі (на матеріалі української, російської, німецької та французької мов) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 / Сердюк Алла Михайлівна. – Бердянськ, 2002. – 377 с.

128. Скороходько Э. Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста / Эдуард Федорович Скороходько. – К. : Наук. думка, 1983. – 218 с.
129. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / Александр Иванович Смирницкий. – М. : Наука, 1956. – 254 с.
130. Снитко Е. С. Внутренняя форма номинативных единиц / Снитко Елена Степановна. – Львов : Брама, 1990. – 188 с.
131. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики / Фердінан де Сосюр ; [Пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко]. – К. : Основи, 1998. – 324 с.
132. Степанов Ю. С. Имена, предикаты, предложения (семиологическая грамматика) / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 360 с.
133. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / Маргарита Дмитриевна Степанова. – М. : КомКнига, 2007. – 378 с.
134. Стройкова С. А. Номенклатура іхтіофауни в сучасній німецькій мові : когнітивно-ономасіологічний аспект : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Світлана Анатоліївна Стройкова. – Черкаси, 2012. – 208 с.
135. Суперанская А. В. Аппеллятив – онома / А. В. Суперанская // Имя нарицательное и собственное : [отв. ред. А. В. Суперанская]. – М. : Наука, 1978. – С. 5–32.
136. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / Александра Васильевна Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
137. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / Вероника Николаевна Телия. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 288 с.
138. Телия В. Н. Типы языковых значений. Связное значение в языке / Вероника Николаевна Телия. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
139. Теория функциональной грамматики : Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания.

Определенность / неопределенность / [Отв. ред. А. В. Бондарко]. – СПб. : “Наука”, 1992. – 304 с.

140. Тищенко О.В. Обрядова семантика слов’янських мов у зіставно-типологічному аспекті : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / О. В. Тищенко. – К., 2001. – 32 с.

141. Толстая С. М. Мотивационные семантические модели и картина мира / С. М. Толстая // Русский язык в научном освещении. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – С. 112–127.

142. Толчєєва Т.С. Сигніфікативні артефакти як структури знакової репрезентації етномовної свідомості / Тетяна Станіславівна Толчєєва. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2009. – 286 с.

143. Торопцев И. С. Язык и речь / Иван Степанович Торопцев. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1985. – 198 с.

144. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : [монографія] / Михайло Миколайович Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 550 с.

145. Торчинський М. М. Структурна класифікація власних назв / М. М. Торчинський // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. пр.]. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2007. – Вип. 23, ч. 3. – С. 95–98.

146. Тропина Н. П. Семантическая деривация : мультипарадигмальное исследование : [монография] / Нина Павловна Тропина. – Херсон : Изд. ХГУ, 2003. – 336 с.

147. Трубачев О. Н. Происхождение названий домашних животных в славянских языках (этимологические исследования) / Олег Николаевич Трубачев. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1960. – 115 с.

148. Ужченко Д. В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Д. В. Ужченко. – Луганськ, 2000. – 18 с.

149. Улуханов И. С. О степенях словообразовательной мотивированности слов / И. С. Улуханов // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1992. – № 5. – С. 74–89.

150. Улуханов И. С. Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания / Игорь Степанович Улуханов. – М. : Наука, 1977. – 256 с.

151. Усачева В. В. Славянская ихтиологическая терминология : Принципы и способы номинации : обратный словарь / Валерия Васильевна Усачева. – М. : Индрик, 2003. – 352 с.

152. Уфимцева А. А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира / А. А. Уфимцева // Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира / [Отв. ред. Б. А. Серебренников]. – М. : Наука, 1988. – С. 108–140.

153. Уфимцева А. А. Лексическая номинация (первичная, нейтральная) / А. А. Уфимцева // Языковая номинация. Виды номинации. – М : Наука, 1977. – С. 5–85.

154. Фёдоров А. И. Семантическая основа образных средств языка / Александр Ильич Фёдоров. – Новосибирск : Наука, 1969. – 92 с.

155. Халюков Ю. В. Лексика орловских рыбаков : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Ю. В. Халюков. – Орел, 2008. – 25 с.

156. Храковский В. С. Типы грамматических описаний и некоторые особенности функциональной грамматики / В. С. Храковский // Проблемы функциональной грамматики. – М. : Наука, 1985. – С. 65–87.

157. Ченки А. Современный когнитивный подход к семантике : сходства и различия в теориях и целях / А. Ченки // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1996. – № 2. – С. 68–78.

158. Чинок Е. И. Номинация ягод и ягодных растений в современном русском языке : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Елена Ивановна Чинок. – К., 1985. – 209 с.

159. Шанский Н. М. Внутри слова / Н. М. Шанский // Русский язык в школе. – М., 1976. – №2. – С. 32–42.

160. Шафиков С. Г. Языковые универсалии и проблемы лексической семантики / Сагит Гайлиевич Шафиков. – Уфа : Изд-во Башкирского университета, 1998. – 251 с.

161. Швець Н. В. Асоціативно-термінальна мотивація англійських і французьких іхтіонімів (донорська зона АРТЕФАКТ) / Н. В. Швець // Проблеми міжкультурної комунікації в сучасному суспільстві : [зб. науч. трудов] / [отв. ред. Е. А. Журавлева]. – Астана : Изд-во ТОО “KazServicePrint LTD”, 2014. – С. 183–189.

162. Швець Н. В. Дефініція поняття “мотивація” в сучасній лінгвістиці / Н. В. Швець // Science and Education a New Dimension : Philology I (3). – Budapest, 2013. – Issue 13. – P. 194–197.

163. Швець Н. В. Донорська зона ЛЮДИНА як джерело асоціативно-термінальної мотивації англійських та французьких іхтіонімів / Н. В. Швець // Нова філологія. – [зб. наук. праць] / [гол. ред. Єнікєєва С. М.]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – №61. – С. 197–201.

164. Швець Н. В. Метафорична інтеграція концептосфер НАТУРФАКТ→РИБА (на матеріалі англійських іхтіонімів) / Н. В. Швець // Тези доповідей III Всеукраїнської наукової конференції германістів з міжнародною участю “Германістика у ХХІ столітті : когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика” (Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 5 квітня 2014 року). – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – С. 53–55.

165. Швець Н. В. Методологічна база зіставлення мотиваційних основ іхтіонімів англійської, французької та української мов / Н. В. Швець // Психолінгвістика : [зб. наук. праць] / [гол. ред. проф. Калмикова Л. О.]. – Переяслав-Хмельницький : “Видавництво КСВ”, 2014. – Вип 16. – С. 269–279.

166. Швець Н. В. Методологічні принципи зіставного аналізу мотиваційних основ англійських, французьких та українських іхтіонімів / Н. В. Швець // Тези ІХ Міжнародної науково-практичної конференції “Психолінгвістика в сучасному світі” (Переяслав-Хмельницький, ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди”, 23–24 жовтня 2014 року). – Переяслав-Хмельницький : “Видавництво КСВ”, 2014. – С. 81.

167. Швець Н. В. Механізми метафоризації англійських, французьких та українських іхтіонімів / Н. В. Швець // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія “Філологія”. – [зб. наук. праць] / [гол. ред. Ступак І. В.]. – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. – Вип. 10, Т. 2. – С. 115–118.

168. Швець Н. В. Ономасіологічний та семасіологічний підходи до вивчення мотивації / Н. В. Швець // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції “Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів” (Львів, наукова філологічна організація “Логос”, 26–27 вересня 2014 року). – Львів : ГО “Наукова філологічна організація “Логос”, 2014. – С. 28–31.

169. Швець Н. В. Особливості використання іхтіонімів для характеристики людини (на матеріалі англійської та французької мов) / Н. В. Швець // Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Гуманітарний та інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих учених” (Одеса, Міжнародний гуманітарний університет, 24 квітня 2015 року). – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2015. – Частина III. – С. 179–181.

170. Швець Н. В. Предикатно-аргументний різновид мотивації іхтіонімів (на матеріалі англійської та української мов) / Н. В. Швець // Проблеми зіставної семантики : [зб. наук. ст.] / [відп. ред. проф. Корольова А. В.]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – Вип 11. – С. 251–258.

171. Швець Н. В. Принципи і критерії розмежування типів мотивації у сучасній лінгвістиці / Н. В. Швець // Наукові записки. Серія “Філологічні науки” / [відп. ред. проф. Г. В. Самойленко]. – Ніжин : НДУ імені М. Гоголя, 2013. – Кн. 3. – С. 99–102.

172. Швець Н. В. Універсальність та етноспецифічність вторинних номінацій іхтіоніма herring / hareng / оселедець / Н. В. Швець // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Сучасна філологія : теорія і практика” (Київ, 20–21 березня 2015 року). – Херсон : Видавничий дім “Гельветика”, 2015. – С. 108–111.

173. Шенделева Е. А. Полевая организация образной лексики и фразеологии / Е. А. Шенделева // Фразеология в контексте культуры. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 74–79.

174. Шмелев Д. Н. О третьем измерении лексики / Д. Н. Шмелев // Русский язык в школе. – М., 1971. – № 2. – С. 6–11.

175. Шпет Г. Г. Мысль и Слово. Избранные труды / Густав Густавович Шпет ; [Отв. ред.-составитель Т. Г. Щедрина]. – М. : РОССПЭН, 2005. – 688 с.

176. Шубин Э. П. Дефиниционно-ассоциативная теория внутренней структуры слова (на мат. англ. яз.) / Э. П. Шубин, Н. Б. Троицкая. – Калинин : Изд-во КГУ, 1971. – 75 с.

177. Языковая номинация. Общие вопросы / [Отв. ред. Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Наука, 1977. – 359 с.

178. Янкубаева А. С. Метафорическая идентификация натурфактов (на материале немецкого языка) [Электронный ресурс] / А. С. Янкубаева // Вестник молодых ученых : [сборник научных работ]. – Горно-Алтайск : Горно-Алтайский Государственный университет, 2007. – № 4. – Режим доступа : <http://e-lib.gasu.ru/vmu/archive/2007/01/14.pdf>

179. Янценецкая М. Н. К проблеме внутренней формы слова / М. Н. Янценецкая, З. И. Рязанова // Вопросы слово- и формообразования в

индоевропейских языках. Проблемы семантики. – Томск : Издательство Алтайского университета, 1991. – С. 17–32.

180. Янценецкая М. Н. Семантические вопросы теории словообразования / Маина Николаевна Янценецкая. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1979. – 242 с.

181. Aitchison J. Words in the mind. An introduction to the mental lexicon / Jean Aitchison. – Oxford : Basil Blackwell, 1987. – 229 p.

182. Baldinger K. Sémasiologie et onomasiologie / K. Baldinger // Revue de linguistique romane. – Paris : Société de linguistique romane, 1964. – №28. – P. 249–272.

183. Barcelona A. Metonymy in cognitive linguistics. An analysis and a few modest proposals / A. Barcelona // Motivation in language. Studies in honor of Günter Radden. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2003. – P. 223–255.

184. Barbier P. Noms de poissons : notes etymologiques et lexicographiques / P. Barbier // Revue des langues romanes. – Montpellier, 1908. – Ser. 6. – Vol. 51. – P. 385–406.

185. Barnett G. L. Handbook for the collection of fish names in Pacific languages / G. L. Barnett // Pacific Linguistics. – Canberra : The Australian National University, 1978. – Series D. – Number 14. – P. 380–382.

186. Basic objects in natural categories / E. Rosch, C. B. Mervis, W. D. Gray [et al.] // Cognitive Psychology. – 1976. – №8. – P. 382–439.

187. Béguelin M.-J. Motivation et remotivation des signes linguistiques [Электронный ресурс] / M.-J. Béguelin // Actes du Colloque “Étymologie diachronique et étymologie synchronique en Grèce ancienne” (Rouen, 21 et 22 novembre 1991). – Paris : Klincksieck, 1993. – P. 9–30. – Режим доступа : <http://www2.unine.ch/files/content/sites/linguistique.francaise/files/shared/documents/Rouen.pdf>.

188. Berlin B. *Ethnobiological classifications : principles of categorizations of plants and animals in traditional societies* / Brent Berlin. – Princeton, NJ : Princeton University Press, 2014. – 354 p.

189. Blank A. *Words and Concepts in Time : towards Diachronic Cognitive Onomasiology* [Электронный ресурс] / A. Blank // *Das online-Journal metaphorik.de*. – 2001. – Vol. 1. – Режим доступа : <http://www.metaphorik.de>.

190. Brekle H. E. *Reflections on the conditions for coining, use and understanding of nominal compounds* / H. E. Brekle // *Proceedings of the 12-th International Congress of Linguists*. – Vienna, Innsbruck, 1978. – P. 68–77.

191. Contini M. *Zoonyms of phonosymbolical origin classifying and interpretation matters* / M. Contini // *Animal names*. – Venezia, Istituto Veneto di Scienze, 2005. – P. 269–291.

192. Cowie A. P. *Polysemy and the structure of lexical fields* / A. P. Cowie // *Nottingham Linguistic Circular*. – Nottingham : University of Nottingham, 1982. – №11. – P. 51–64.

193. Croft W. *The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies* / W. Croft // *Cognitive linguistics : Basic readings* / [Ed. by D. Geeraerts]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 269–302.

194. Dalbera J.-P. *Analyse motivationnelle des noms d'animaux. De l'étymologie à la reconstruction lexicale* / J.-P. Dalbera // *Actes du colloque "L'animal, un modèle pour l'homme dans les cultures grecque et latine de l'Antiquité et du Moyen-Age"*. – Nice : APLAES, 2005. – P. 111–122.

195. Dilberman H. *Wilhelm Von Humboldt et l'invention de la forme de la langue* / H. Dilberman // *Revue philosophique de la France et de l'étranger*. – 2006. – Tome 131 (2). – P. 163–191.

196. Dokulil M. *Tvoreni slov v cestine. Teorie odvozovani slov* / Miloš Dokulil. – Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. – 264 s.

197. Evans V. *Cognitive Linguistics. An introduction* / V. Evans, M. Green. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 830 p.

198. Fillmore Ch. J. The case for case / Ch. J. Fillmore // Universals in linguistic theory. – N. Y. : Holt, Reinhart & Winston, 1968. – P. 1–89.
199. Fox A. Linguistic Reconstruction : An Introduction to Theory and Method / Anthony Fox. – Oxford : Oxford University Press, 1995. – 373 p.
200. Geeraerts D. The Structure of Lexical Variation. Meaning, Naming, and Context / D. Geeraerts, S. Grondelaers, P. Bakema. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1994. – 186 p.
201. Geraghty P. Proto Central Pacific fish names / P. Geraghty // Austronesian terminologies : continuity and change. – Canberra : Pacific Linguistics, 1994. – Series C127. – P. 141–169.
202. Gévaudan P. Sémantique cognitive et changement lexical / P. Gévaudan, P. Koch // Grandes voies et chemins de traverse de la sémantique cognitive. – Leuven : Peeters Publishers, 2010. – P. 103–145.
203. Goatly A. Humans, Animals, and Metaphors / A. Goatly // Society & Animals. – 2006. – Volume 14, Issue 1. – P. 15–37.
204. Grzega J. Borrowing as a Word-finding Process in Cognitive Historical Onomasiology [Электронный ресурс] / J. Grzega // Onomasiology Online. – 2003. – Vol 4. – Режим доступа: <http://www1.ku-eichstaett.de/SLF/EngluVglSW/grzega1032.pdf>.
205. Grzega J. Some thoughts on a cognitive onomasiological approach to word-formation with special reference to English [Электронный ресурс] / J. Grzega // Onomasiology Online. – 2002. – Vol 3. – Режим доступа: <http://www1.ku-eichstaett.de/SLF/EngluVglSW/grzega1023.pdf>.
206. Guigné A. K. “In cod we trust” : the codfish as a symbol and stereotype in Newfoundland and Labrador traditional and popular culture / A. K. Guigné // Lore and Language. – The National Centre for English Cultural Tradition, 1998. – Vol. 16, Number 1–2. – P. 16–40.
207. Holeš J. Démotivation et remotivation – deux grandes tendances dans la structuration du lexique en français [Электронный ресурс] / J. Holeš // Études romanes de Brno. – 2001. – Vol. 11. – Режим доступа :

https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/113278/1_EtudesRomanesDeBrno_31-2001-1_10.pdf?sequence=1.

208. Hooper R. Reconstructing Proto Polynesian fish names / R. Hooper // *Austronesian terminologies : continuity and change*. – Canberra : Pacific Linguistics, 1994. – Series C127. – P. 185–229.

209. Jackendoff R. *Semantic structures* / Ray Jackendoff. – Cambridge : The MIT Press, 1990. – 322 p.

210. Johnson-Laird P. *How Is Meaning Mentally Represented?* / P. Johnson-Laird // *Meaning and Mental Representations* / [ed. by U. Eco, M. Santabrogio, P. Violi]. – Bloomington : Indiana University Press, 1988. – P. 99–119.

211. Kittay E. *Semantic field and the structure of metaphor* / E. Kittay, A. Lehrer // *Studies in language*. – №5. – 1981. – P. 31–63.

212. Koch P. *Diachronic cognitive onomasiology and semantic reconstruction* / P. Koch // *Lexical Data and Semantic Change* / [ed. by W. Mihatsch, R. Steinberg]. – Tübingen : Stauffenburg, 2004. – P. 79–106.

213. Kristol A. M. *Motivation et remotivation des noms de lieux : réflexions sur la nature linguistique du nom propre* [Электронный ресурс] / A. M. Kristol // *Rives nord-méditerranéennes*. – 2002. – №11. – Режим доступа : <http://rives.revues.org/121>.

214. Krzeszowski T. P. *Contrasting languages : the scope of contrastive linguistics* / Tomasz Pawel Krzeszowski. – Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 1991. – 276 p.

215. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago, London : University of Chicago Press, 1980. – 242 p.

216. Lakoff G. *Women, fire, and dangerous things : What categories reveal about the mind* / George Lakoff. – Chicago : University of Chicago, 1987. – 632 p.

217. Langacker R. W. *Why a Mind is Necessary : Conceptualization, Grammar and Linguistic Semantics* / R. W. Langacker // *Meaning and Cognition* :

A Multidisciplinary Approach. – Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins, 2000. – P. 25–38.

218. Leopold W. Inner form / W. Leopold // *Language*. – 1929. – Vol. 5, №4. – P. 254–260.

219. *Lexique et motivation : perspectives ethnolinguistiques* / [éd. par V. de Colombel, N. Tersis]. – Paris ; Leuven : Peeters Publishers, 2002. – 263 p.

220. Lipka L. Names, onomasiology and semantics. Functional & semiotic lexicology / L. Lipka // *Language : Context and Cognition. Papers in Honour of Wolf-Dietrich Bald's 60th Birthday*. – München : Langenscheidt-Longman, 2002. – P. 217–225.

221. Martsa S. On exploring conceptual structure of folk knowledge : The case of animal terms / S. Martsa // *Linguistica e Filología*. – 1999. – Vol. 9. – P. 73–88.

222. Matschi M. Color terms in English : onomasiological and semasiological aspects [Электронный ресурс] / M. Matschi // *Onomasiology Online*. – 2004. – Vol 5. – Режим доступа: <http://www1.ku-eichstaett.de/SLF/EngluVglSW/matschi1041.pdf>.

223. Mendoza Ibáñez F. J. R. de Metonymic motivation in anaphoric reference / F. J. R. de Mendoza Ibáñez, O. I. Diez Velasco // *Studies in linguistic motivation* / [ed. by G. Radden, K.- U. Panther]. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2004. – P. 293–320.

224. Nesi H. A modern bestiary: A contrastive study of the figurative meanings of animal terms / H. Nesi // *English Language Teaching Journal*. – 1995. – Vol. 49. – P. 272–278.

225. Norrick N. *How Proverbs Mean. Semantic studies in English proverbs* / Neal Norrick. – Berlin : Mouton Publishers, 1985. – 214 p.

226. Parret H. *Le débat de la logique et de la psychologie concernant le langage : Marty et Husserl* / H. Parret // *History of Linguistic Thought and Contemporary Linguistics*. – Berlin ; New York : De Gruyter, 1976. – P. 731–771.

227. Paul H. Prinzipien der Sprachgeschichte / Hermann Paul. – Halle : Max Niemeyer, 1886. – 368 S.
228. Plas P. Slavic ethnolinguistics and Anglo-American linguistics anthropology : convergences and divergences in study of language-culture nexus / P. Plas // *Etnolingwistyka* / [Red. J. Bartmiński]. – Lublin, 2006. – V. 18. – P. 135–143.
229. Reisig K. Semasiologie und Bedeutungslehre / K. Reisig // *Aspekte der Semantik. Zu ihrer Theorie und Geschichte.* – Frankfurt a. Main : Athenäum, 1972. – S. 21–40.
230. Rensch K. H. Fish names of Wallis Island (Uvea) [Электронный ресурс] / K. H. Rensch // *Pacific Studies.* – Vol. 7. – Number 1. – Режим доступа : <https://ojs.lib.byu.edu/spc/index.php/PacificStudies/article/view/9312>.
231. Rudzka-Ostyn B. Topics in cognitive linguistics / Brygida Rudzka-Ostyn. – Amsterdam : Benjamins, 1988. – 704 p.
232. Sayers W. Trusty Trout, Humble Trout, Old Trout : A Curious Kettle [Электронный ресурс] / W. Sayers. – *Nordic journal of English studies.* – 2009. – Vol. 8, Number 3. – Режим доступа : <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/njes/article/view/365>.
233. Štekauer P. Onomasiological Approach to Word-formation / P. Štekauer, R. Lieber // *Handbook of Word-formation.* – Dordrecht : Springer, 2005. – P. 207–229.
234. Stern G. Meaning and Change of Meaning : with special reference to the English language / Gustaf Stern. – Bloomington : Indiana University Press, 1964. – 490 p.
235. Sweetster E. From etymology to pragmatics : metaphorical and cultural aspects of semantic structure / Eve Sweetster. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 174 p.
236. The Semantic Representation of Natural Language / [Donald M., Lessard G., Levison M., Thomas C.]. – London ; New York : Bloomsbury Academic, 2013. – 249 p.

237. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics : The Semantics of Human Interaction / Anna Wierzbicka. – Berlin : Walter de Gruyter, 1991. – 502 с.

238. Zauner A. Die romanischen Namen der Korperteile / A. Zauner // Romanische Forschungen. – Erlangen : Verlag von Fr. Junge, 1903. – Band 14.1. – S. 339–350.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

239. Англо-русский научно-технический словарь [Электронный ресурс] // АБВУУ Lingvo х6 [Электронный ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АБВУУ Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

240. Англо-русский словарь общей лексики [Электронный ресурс] // АБВУУ Lingvo х6 [Электронный ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АБВУУ Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

241. Англо-русский словарь по вычислительной технике и программированию [Электронный ресурс] // АБВУУ Lingvo х6 [Электронный ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АБВУУ Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

242. Андрианов С. Н. Англо-русский юридический словарь [Электронный ресурс] / С. Н. Андрианов, А. С. Берсон // АБВУУ Lingvo х6 [Электронный ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АБВУУ Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

243. Атлас автомобільних шляхів України / [укл. Кучеренко Г. М.]. – К. : Картографія, 2003. – 200 с.

244. Астрономічний енциклопедичний словник [Електронний ресурс] / [за заг. ред. І. А. Климишина, А.О.Корсунь]. – Львів : ЛНУ – ГАО НАНУ, 2003. – 547 с. – Режим доступу : <http://www.franko.lviv.ua/publish/astro/>

245. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – М. : Сов. энцикл., 1966. – 608 с.

246. Большой англо-русский словарь по нефти и газу [Електронний ресурс] // АBBYY Lingvo x6 [Електронний ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АBBYY Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

247. Большой современный толковый словарь русского языка [Електронний ресурс] // АBBYY Lingvo x6 [Електронний ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АBBYY Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

248. Булатов А. И. Французско-русский словарь по нефти и газу [Електронний ресурс] / А. И. Булатов // АBBYY Lingvo x6 [Електронний ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АBBYY Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

249. Быков В. В. Англо-русский словарь по строительству и новым строительным технологиям [Електронний ресурс] / В. В. Быков, А. А. Поздняков // АBBYY Lingvo x6 [Електронний ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АBBYY Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

250. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. – Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.

251. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наукова думка, 1982. – Т. 1 : А – Г. – 632 с.

252. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наукова думка, 1985. – Т. 2 : Д – Копці. – 571 с.

253. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наукова думка, 1989. – Т. 3 : Кора – М. – 552 с.

254. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наукова думка, 2003. – Т. 4 : Н – П. – 656 с.

255. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наукова думка, 2006. – Т. 5 : Р – Т. – 704 с.

256. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наукова думка, 2012. – Т. 6 : У – Я. – 568 с.

257. Иллюстрированный англо-русский словарь по транспортной технике и сервисному оборудованию [Электронный ресурс] // АВВУУ Lingvo x6 [Электронный ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АВВУУ Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

258. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / Віталій Вікторович Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 704 с.

259. Жданова И. Ф. Англо-русский и русско-английский словарь географических названий [Электронный ресурс] / И. Ф. Жданова // АВВУУ Lingvo x6 [Электронный ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АВВУУ Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

260. Краткий понятийно-терминологический справочник по этимологии и исторической лексикологии [Электронный ресурс] / [сост. Ж. Ж. Варбот, А. Ф. Журавлев]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/contents.nsf/etymology_terms/.

261. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / С. А. Кузнецов // АБВУУ Lingvo x6 [Электронный ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АБВУУ Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

262. Лингвистический энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tapemark.narod.ru/les/index.html>

263. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України / Василь Вікторович Лучик. – К. : ВЦ “Академія”, 2014. – 544 с.

264. Мультитран [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.multitrans.ru/>

265. Народ скаже, як зав’яже. Українські народні прислів’я, приказки, загадки / [упор. Н. С. Шумада]. – К. : Веселка, 1973. – 228 с.

266. Нема приповідки без правди. Російські прислів’я й приказки з українськими відповідностями [Электронный ресурс] / [упор. Н. Беленькова]. – Режим доступа : http://shron.chtyvo.org.ua/Belenkova_N/Ros_pryslivia_ta_prykazky_z_ukr_vidpovidnykamy_interakt.pdf

267. Новый англо-русский медицинский словарь [Электронный ресурс] // АБВУУ Lingvo x6 [Электронный ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АБВУУ Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

268. Новый большой французско-русский фразеологический словарь [Электронный ресурс] // АБВУУ Lingvo x6 [Электронный ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АБВУУ Software, 2014. – 1 электрон. опт.

диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

269. Новый французско-русский словарь. [Электронный ресурс] // АBBYY Lingvo x6 [Электронный ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АBBYY Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

270. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Наталья Владимировна Подольская. – М. : Наука, 1978. – 198 с.

271. Пятиязычный словарь названий животных. Рыбы. Латинский-русский-английский-немецкий-французский / [под ред. В. Е. Соколова]. – М. : Русский язык, 1989. – 734 с.

272. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Юліан Костянтинович Редько. – К. : Наукова думка, 1966. – 216 с.

273. Русский язык : энциклопедия / [под ред. Ю. Н. Караулова]. – М. : Большая Рос. энцикл., 1997. – 721 с.

274. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

275. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.

276. Словник української мови : в 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1970. – Т. 1 : А – В. – 801 с.

277. Словник української мови : в 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1973. – Т. 4 : І – М. – 840 с.

278. Словник української мови : в 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1974. – Т. 5 : Н – О. – 840 с.

279. Словник української мови : в 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1975. – Т. 6 : П – Поїти. – 832 с.

280. Словник української мови : в 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1977. – Т. 8 : Природа – Ряхтливий. – 832 с.
281. Словник української мови : в 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1978. – Т. 9 : С. – 916 с.
282. Словник української мови : в 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1979. – Т. 10 : Т – Ф. – 657 с.
283. Словник української мови : в 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1980. – Т. 11 : Х – Ъ. – 832 с.
284. Словник української мови : у 20 томах [Електронний ресурс] / [за ред. В. М. Русанівського]. – Режим доступу : <http://corp.ulif.org.ua/ExplS/>
285. Ставицька Л. О. Короткий словник жаргонної лексики української мови : містить понад 3200 слів і 650 стійких словосполучень / Леся Олексіївна Ставицька. – К. : Критика, 2003. – 336 с.
286. Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін.] – К. : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
287. Українські приказки, прислів'я і таке інше / [укл. М. Номис]. – К. : Либідь, 2004. – 350 с.
288. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 томах / Макс Фасмер. – М. : Прогресс, 1987. – Том III : Муза – Сят. – 832 с.
289. Фразеологічний словник української мови. У 2 кн. / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка, 1993. – Кн. 1. – 528 с. ; – Кн. 2. – С. 529–980.
290. Французско-русский фразеологический словарь / [под ред. Я. И. Рецкера]. – М. : Госуд. изд-во иностр. и нац. словарей, 1963. – 1111 с.
291. Чибисова О. И. Новый англо-русский биологический словарь [Електронний ресурс] / О. И. Чибисова, Н. Н. Смирнов // АBBYY Lingvo x6 [Електронний ресурс] : електронний словарь. – 4,7 Gb. – АBBYY Software, 2014. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем.

вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

292. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник / Павло Павлович Чучка. – Львів: Світ, 2005. – 704 с.

293. Янко М. Т. Топонімічний словник України / Микола Тимофійович Янко. – К. : Знання, 1998. – 432 с.

294. АBBYU Lingvo x6 [Електронний ресурс] : електронний словарь. – 4,7 Gb. – АBBYU Software, 2014. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

295. Ayto J. Oxford dictionary of slang / John Ayto. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – 474 p.

296. Bardsley C. W. A Dictionary of English and Welsh Surnames / Charles Wareing Bardsley. – London : Oxford University press, 1901. – 837 p.

297. Brachet A. Dictionnaire étymologique de la langue française / Auguste Brachet. – Paris : Hetzel, 1870. – 560 p.

298. Clédat L. Dictionnaire étymologique de la langue française / Léon Clédat. – Paris : Librairie Hachette, 1920. – 686 p.

299. Collins English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.collinsdictionary.com/>

300. DesRuisseaux P. Le dictionnaire des proverbes, dictons et des adages québécois avec les équivalents français et anglais / Pierre DesRuisseaux. – Québec : Bibliothèque Québécoise, 2009. – 324 p.

301. Dictionnaire en ligne gratuit : traduction, définition, synonymes français, anglais, espagnol, italien, allemand, russe, chinois, japonais, arabe [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dictionnaire.reverso.net/>

302. Encyclopaedia “Britannica” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.britannica.com/>

303. Fine Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.finedictionary.com/>

304. Hayard N. Dictionnaire d'Argot-Français / Napoléon Hayard. – Paris : Léon Hayard, 1907. – 40 p.
305. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Albert Sidney Hornby. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 1600 p.
306. Klein E. A comprehensive etymological dictionary of the English language / Ernest Klein. – Amsterdam – London – New York : Elsevier Publishing Company, 1966. – Volume I : A – K. – P. 1–854.
307. Klein E. A comprehensive etymological dictionary of the English language / Ernest Klein. – Amsterdam – London – New York : Elsevier Publishing Company, 1967. – Volume II : L – Z. – P. 854–1776.
308. Kluge F. Etymologische Wörterbuch der deutschen Sprache / Friederick Kluge / [bearbeitet von E. Seebold]. – Berlin – New York, 2002. – 1023 S.
309. Larousse P. Petit Larousse illustré / Pierre Larousse. – Paris : Librairie Larousse, 1977. – 1790 p.
310. Le dictionnaire des noms [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://jeantosti.com/noms/a.htm>
311. Le Nouveau Petit Robert de la langue française 2009 [Электронный ресурс] : Version numérique. – 0,3865 Gb. – Le Robert, 2009. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 128 Mb Ram ; Windows 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.
312. Longman Dictionary of Contemporary English [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ldoceonline.com/>
313. Merriam-Webster's Geographical Dictionary / [edited by D. J. Hopkins]. – Springfield : Merriam-Webster, 2001. – 1387 p.
314. Online etymology dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.etymonline.com/>
315. Oxford Dictionaries [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.oxforddictionaries.com/>

316. Oxford Dictionary of English [Электронный ресурс] // АБВУУ Lingvo x6 [Электронный ресурс] : электронный словарь. – 4,7 Gb. – АБВУУ Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

317. Partridge E. The Concise New Partridge Dictionary of Slang and Unconventional English / Eric Partridge. – New York : Taylor & Francis, 2007. – 721 p.

318. Partridge E. The New Partridge Dictionary of Slang and Unconventional English / Eric Partridge. – London – New York : Taylor & Francis, 2006. – Volume 2 : J – Z. – 2189 p.

319. Pfeifer W. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen [Электронный ресурс] / Wolfgang Pfeifer / [bearbeitet von W. Klein]. – Berlin–Brandenburg : Academie der Wissenschaften, 1993. – Режим доступа : <http://www.dwds.de/>

320. Proto-Indo-European Etymological Dictionary. A Revised Edition of Julius Pokorny's Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch [Электронный ресурс] / [Revised and Published by the Dnghu Association]. – Indo-European Language Revival Association, 2007. – 3441 p. – Режим доступа : <http://dnghu.org/en/Indo-European%20etymological%20dictionary/>

321. Rat M. Dictionnaire des locutions françaises / Maurice Rat. – Paris : Larousse, 1957. – 448 p.

322. Robert P. Le Petit Robert : Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française / Paul Robert. – Paris : S.N.L., 1976. – 1971 p.

323. Slovar-Vocab.com : Free online English dictionaries and words translations with transcription [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slovar-vocab.com/>

324. Speake J. The Oxford Dictionary of Proverbs / Jennifer Speake. – Oxford : Oxford University Press, 2015. – 416 p.

325. Spears R. A. Dictionary of American idioms and phrasal verbs / Richard A. Spears. – New York : McGraw-Hill, 2005. – 1080 p.

326. The Internet Surname Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.surnamedb.com/>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

327. Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Круглороті (Cyclostomata). Риби (Pisces) / [Булахов В. Л., Новицький Р. О., Пахомов О. Є., Христов О. О.]. – Дніпропетровськ : Видавництво ДНУ, 2008. – 304 с.

328. Все про акваріуми та рибок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rybki.pp.ua>

329. Дирипаско О. А. Рыбы Азовского моря / Дирипаско О. А., Изергин Л. В., Демьяненко К. В. – Бердянск : ООО “НПК “Интер-М”, 2011. – 288 с.

330. Життя тварин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jivotnie.org.ua/>

331. Кровицька О. Ловися, рибко, велика й маленька / О. Кровицька // Урок української. – 2001. – №4. – С. 24.

332. Куцоконь Ю. К. Українські назви міног і риб фауни України для наукового вжитку / Ю. Куцоконь, Ю. В. Квач // Біологічні студії. – 2012. – Т. 6. – №2. – С. 199–220.

333. Мовчан Ю. В. Риби України : таксономія, номенклатура, зауваження [Електронний ресурс] / Ю. В. Мовчан // Збірник праць Зоологічного музею. – 2008. – № 40. – Режим доступу : <http://zoomus.lviv.ua/files/FISHES%20of%20UKRAINE.pdf>

334. Новицький Р. Риби наших водойм / Р. Новицький // Світ рибалки. – 2004. – № 4 (26). – С. 31–32.

335. Полюга Л. М. Ой ти, дівчино, ясна зоре! / Л. М. Полюга // Культура слова. – Київ : Наукова Думка, 1984. – С. 70–73.

336. Розенталь И. Я. О чем рассказывает календарь : Книга для чтения на французском языке / Инна Яковлевна Розенталь. – М. : Просвещение, 1979. – 159 с.

337. У світі тварин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zoolog.com.ua/index.html>

338. Фауна України : в 40 томах / [під ред. Павлова П. Й]. – К. : Наук. думка, 1980. – Т. 8 : Риби. – Вип. 1 : Личинкохордові (асцидії, апендикулярії), безчерепні (головохордові), хребетні (круглороті, хрящові риби, костисті риби – осетрові, оселедцеві, анчоусові, лососеві, харіусові, щукові, умброві). – 382 с.

339. Фауна України : в 40 томах / [під ред. Мовчана Ю. В., Смірнова А. І.]. – К. : Наук. думка, 1981. – Т. 8 : Риби. – Вип. 2. Частина 1 : Плітка, ялець, гольян, краснопірка, амур, білизна, верховка, лин, чебачок амурський, підуст, пічкур, марена. – 428 с.

340. Фауна України : в 40 томах / [під ред. Щербухи А. Я.]. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 8 : Риби. – вип. 4 : Окунеподібні. – 384 с.

341. Щербуха А. Я. Риби наших водойм / Анатолій Якович Щербуха. – К. : Рад. школа, 1981. – 176 с.

342. Червона книга України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://redbook-ua.org/>

343. Allen G. R. Fishes of the tropical eastern Pacific / G. R. Allen, D. R. Robertson. – Honolulu : University of Hawaii Press, 1994. – 332 p.

344. Articles gratuits : tout ce que vous avez besoin est ici [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.freefrencharticles.com/sport-et-fitness/Freefrencharticles_398302/

345. Clua E. La chasse sous marine moderne / E. Clua, F. Grosvalet. – Paris : Amphora, 2001. – 371 p.

346. Côte Bleue [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cotebleue.org/0315.html>

347. E-Nature : Bringing Nature to Life [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.enature.com/fieldguides/view_default.asp?curGroupID=3
348. Elst R. van der A Guide to the Common Sea Fishes of Southern Africa / Rudy van der Elst ; [edited by P. Borchert]. – Cape Town : Struik Publishers, 1993. – 398 p.
349. Eschmeyer W. N. A Field Guide to Pacific Coast Fishes of North America / William Nicholas Eschmeyer. – Boston : Houghton Mifflin Company, 1983. – 233 p.
350. Espèces non-indigènes en Méditerranée [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rac-spa.org/sites/default/files/doc_alien/nis_fr_r.pdf
351. FishBase: A Global Information System on Fishes [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.fishbase.org/home.htm>
352. Grzimek B. Grzimek's Animal Life Encyclopedia : in 16 vol. / Bernhard Grzimek ; [edited by M. Hutchins, D. A. Thoney, P. V. Loisele, and N. Schlager]. – Farmington Hills : Gale Group, 2003. – Volumes 4–5 : Fishes I–II. – 455 p.
353. Giucci G. The Cultural Life of the Automobile : Roads to Modernity / Guillermo Giucci. – Austin : University of Texas Press, 2012. – 260 p.
354. Guide des espèces – à l'usage des professionnels [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zeevruchtengids.org/fr/content/poissons>
355. Heemstra P. Coastal fishes of Southern Africa / P. Heemstra, E. Heemstra. – Grahamstown : NISC, 2004. – 488 p.
356. ITIS : Integrated Taxonomic Information System [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.itis.gov/>
357. IUCN Red List of Threatened Species [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.iucnredlist.org/>
358. Kottelat M. Handbook of European freshwater fish / M. Kottelat, J. Freyhof. – Cornol : Publications Kottelat, 2007. – 646 p.
359. Le monde de l'aquariophilie [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.aquaryus.com/>

360. Le petit guide de l'apprenti pêcheur du bassin versant de la rivière de l'Assomption [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.cara.qc.ca/upload/File/le_petit_guide_de_l_apprenti_pa_queur_du_bassin_versant_de_la_riviera_re_l_assomption.pdf

361. Mexfish : Mexico fishing reports, fish photos, and fish species identification information [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mexfish.com/>

362. Muus B. J. Guide des poissons de mer et peche / B. J. Muus, P. Dahlstrom. – Paris, 1988. – 244 p.

363. Parson G. R. Sharks, skates and rays of the gulf of Mexico / Glenn Ray Parson. – Jackson : University Press of Mississippi, 2006. – 165 p.

364. Passion Nature [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://liboupat2.free.fr/index.html>

365. Pêches et Océans Canada [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pac.dfo-mpo.gc.ca/index-fra.html>

366. Planète vivante. Comprendre et préserver la biodiversité / [éd. par Legault M.-A.]. – Montréal : Québec Amérique, 2010. – 176 p.

367. Quéro J.-C. Les poissons de mer / J.-C. Quéro, P. Porché. – Paris : Editions Gisserot, 2004. – 32 p.

368. Sardine class [Электронный ресурс] // Wikipedia : The Free Encyclopedia. – Режим доступа : https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_class

369. Schultz K. Field Guide to Saltwater Fish / Ken Schultz. – Hoboken : John Wiley & Sons, 2004. – 274 p.

370. Schultz K. Field Guide to Freshwater Fish / Ken Schultz. – Hoboken : John Wiley & Sons, 2004. – 257 p.

371. Sea and Sky : Deep Sea Creatures [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.seasky.org/deep-sea/deep-sea-menu.html>

372. Seret B. Guide des requins, des raies et des chimères des pêches françaises / Bernard Seret. – Paris : IRD, 2010. – 153 p.

373. Seret B. Poissons de mer de l'Ouest africain tropical / Bernard Seret. – Paris : Orstom, 1981. – 460 p.
374. Sigler W. F. Fishes of the Great Basin / W. F. Sigler, J. W. Sigler. – Reno : University Of Nevada Press, 1987. – 392 p.
375. Sous les mers : Observons le monde vivant sous-marin [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://fran.cornu.free.fr/>
376. Wikipédia : l'encyclopédie libre [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://fr.wikipedia.org/wiki/Wikip%C3%A9dia:Accueil_principal
377. Wiktionnaire : le dictionnaire libre [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://fr.wiktionary.org/wiki/Wiktionnaire:Page_d%E2%80%99accueil
378. Wisegeek : clear answers for common questions [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.wisegeek.com/>